

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ
БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

**Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти**

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СУПРОВОДУ
РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НОВОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Методичний посібник

Краматорськ
2021

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 4 від 05.11. 2021 р.)*

Колектив авторів: Бурцева Ю.О., к. пед. н; Гладкова Г.В.; Капінус Н.О.; Коваль А.В.; Колган Т.В., к.пед.н, доцент; Малєєва О.В., к. псх. н.; Мельникова А.В.; Поуль В.С., к. псх. н, доцент; Сазонова А.В., к. пед. н, доцент; Скворцова Г.А.; Стягунова О.О. к. пед. н., Щербиніна Г.О.

Загальна редакція:

Поуль В.С., завідувач кафедри педагогіки і психології освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук, доцент
Сазонова А.В. доцент кафедри педагогіки і психології освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

Науково-методична редакція:

Поуль В.С., завідувач кафедри педагогіки і психології освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук, доцент

Рецензенти:

Волженцева І.В., доктор психологічних наук, професор, академік Української технологічної академії (УТА), професор кафедри психології та кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ДВНЗ «Університет Григорія Сковороди в Переяславі»
Малєєв Д.В., кандидат психологічних наук, проректор з науково-педагогічної роботи Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

I 66 Інноваційні технології супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ / за заг. ред. В.С. Поуль, А.В. Сазонової – Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. – 108 с.

У практико-орієнтованому посібнику систематизовані і представлені концептуальні ідеї та практичні рекомендації з питань упровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ.

Для керівників закладів загальної середньої освіти різних типів, працівників центрів професійного розвитку педагогічних працівників, освітян, які опікуються питанням реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНЬСЬКОЇ ШКОЛИ	
1.1. Характеристика поняття «супровід» крізь призму сьогодення	6
1.2. Визначення поняття «інноваційні технології» в контексті впровадження НУШ	9
1.3. Основні принципи реалізації інноваційних технологій супроводу освітнього процесу в умовах НУШ	14
1.4. Психологічні бар'єри у прийнятті інновацій та шляхи їх подолання	15
РОЗДІЛ 2. УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НУШ	
2.1. Умови впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ	19
2.2. Модель упровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах НУШ	22
2.3. Психологічні закономірності сприйняття інновацій особистістю	26
РОЗДІЛ 3. УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У РОБОТІ З ДИТЯЧИМ КОЛЕКТИВОМ	
3.1. Основи ефективного педагогічного цілепокладання у роботі з дітьми в умовах реалізації НУШ	30
3.2. Навчання через відкриття. Перехід до діяльнісного підходу у викладанні	37
3.3. Забезпечення базової середньої освіти в умовах реформування освітніх галузей відповідно до вимог НУШ	43
3.4. Психолого-педагогічні технології підтримки і супроводу учнівської спільноти в умовах реалізації НУШ	46
РОЗДІЛ 4. УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У РОБОТІ З ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ	
4.1. Характеристика підходів до впровадження концепції «Нова українська школа»	56
4.2. Психолого-педагогічний супровід професійного зростання педагога Нової української школи	62
4.3. Науково-педагогічний супровід професійного зростання особистості педагога	64
4.4. Освітня програма закладу, її варіативність у напрямі реалізації Державного стандарту базової середньої освіти	66
4.5. Організація методичної роботи в закладі загальної середньої освіти в умовах реформування НУШ	71
РОЗДІЛ 5. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	
5.1. Інклюзивна освіта – освіта для всіх	74
5.2. Принципи Універсального дизайну в проєктуванні інклюзивного освітнього простору в закладах базової середньої освіти	80
5.3. Універсальний дизайн у проєктуванні інклюзивного освітнього простору в закладах середньої освіти	83
РОЗДІЛ 6. БАТЬКИ ЯК ПАРТНЕРИ. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У РОБОТІ З БАТЬКАМИ	
6.1. Партнерська взаємодія з батьками в освітньому середовищі – крок до підтримки дитини	86
6.2. Підтримка батьківства: моделювання позитивної взаємодії	89
6.3. Комплексна підтримка батьків дітей як умова успішної реалізації базової середньої освіти НУШ	94
ВИСНОВКИ	99
ЛІТЕРАТУРА	101
КОЛЕКТИВ АВТОРІВ	107

ВСТУП

Справжній педагог повинен працювати на майбутнє.

В. Сухомлинський «Серце віддаю дітям».

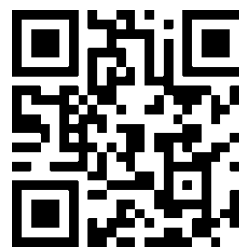
Юлія Бурцева,
кандидат педагогічних наук

Представлена робота є колективним здобутком педагогічних та науково-педагогічних працівників Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. У матеріалі представлено сутність та специфіку впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ.

У збірці обґрунтовано актуальність і науковий апарат, наведено огляд наукової літератури з питання, визначено умови запровадження інноваційних технологій супроводу, зокрема, «психологічна готовність педагога до нової ролі», «психологічна підтримка педагогічних працівників», «інновації через інтерактивну взаємодію», «поширення новацій у широке коло практиків».

Сучасні тенденції розвитку освіти України та входження її до світового освітянського простору призводять до стрімких змін ролі і функції керівника закладу освіти та педагогічного працівника, дедалі вищих вимог до їх професійної компетентності. У цій ситуації активізувався пошук інноваційних моделей професійної педагогічної освіти, подальший розвиток якої значною мірою залежить не тільки від критичного осмислення і врахування накопиченого вітчизняного досвіду, але й від дослідження прогресивних ідей і практичних здобутків світових надбань, що має вивчатися й оцінюватися з метою відбору найефективніших доробок для впровадження у національну систему підвищення кваліфікації педагогів [Пшенична, 2016].

Перед сьогоднішнім постає актуальне питання – розвитку та становлення особистості в освітньому просторі. У зв'язку з чим система освіти нашої країни стає на шлях якісних змін її реформування [Концепція НУШ, 2016]. Висвітлюються окремі важливі аспекти освітянської діяльності, пропонуються ті чи інші новації, але часто відчувається слабкість психологічного супроводу професійного зростання педагогів, їх мотивації та готовності до змін, тому поряд із науково-методичним необхідний ґрунтовний психологічний супровід фахового розвитку педагогічних працівників у системі безперервної освіти в сучасних реаліях запровадження Нової української школи (далі – НУШ).

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки.

Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Нова українська школа – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння.

Як свідчить практика, сучасний педагогічний працівник усвідомлює необхідність

упровадження сучасних форм навчання, має бажання удосконалювати свою діяльність, згоден відмовитися від застарілих методів, проте не кожен працівник має необхідні ресурси, достатній рівень знань і навичок для впровадження інновацій [Бурцева, 2020].

Сьогодні в умовах запровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ першочерговим стає питання підтримки особистості педагога при впровадженні освітніх реформ як на національному, так і на локальному рівнях. Ця робота потребує насамперед зміни ставлення педагога до себе, до дитини, до ситуації, у якій перебуває, та покликана відповідати нинішнім і майбутнім потребам педагога.

У посібнику розкрито сутність і специфіку впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи.

Увага авторів зосереджена на процесі реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ.

На сторінках посібника розкрито умови впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ. Детально представлено такі матеріали:

- сутність поняття «супровід»;
- сутність поняття «інноваційні технології»;
- модель запровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ;
- обґрунтовано психолого-педагогічні умови впровадження інноваційних технологій супроводу професійного зростання особистості педагога НУШ у системі неперервної педагогічної освіти;
- висвітлено інноваційні технології супроводу професійного зростання, зокрема психолого-педагогічний та науково-методичний супроводи.

У посібнику представлена також модель запровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ. У процесі реалізації моделі успішно здійснюються міжнародні, всеукраїнські й регіональні проекти, підвищення кваліфікації, тренінгове навчання, організується робота творчих груп, що сприяє загальному розвитку у педагогів підготовленості до прийняття пріоритетів процесу реформування освіти та реалізації концепції «Нова українська школа».

Упровадження інноваційних технологій супроводу професійного зростання особистості педагога Нової української школи відбувається у двох напрямках: психолого-педагогічний супровід і науково-методичний супровід. Їх реалізація поєднує підготовку ТІТ-тренерів і команд супроводу, корпоративне навчання, наставницьку (супервізійну) підтримку, підтримку іміджу у змінах, поширення новацій через підвищення кваліфікації, консалтинг, співпрацю, співтворчість, фасилітацію.

У роботі представлено особливості впровадження парадигми Нової української школи, що передбачає проходження послідовних фаз із підготовки та підтримки всіх залучених педагогів різних освітніх галузей. Матеріал включає опис запланованої роботи у забезпеченні базової середньої освіти в умовах реформування освітніх галузей відповідно до вимог Нової української школи.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Завдання школи – навчити жити.
Ми повинні виховати Людину,
здатну створити своє особисте життя.*

П. Блонський

Валентина Поуль,
кандидат психологічних наук, доцент

Оксана Малєєва,
кандидат психологічних наук

Ольга Стягунова,
кандидат педагогічних наук

Анастасія Сазонова,
кандидат педагогічних наук, доцент

1.1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «СУПРОВІД» КРИЗЬ ПРИЗМУ СЬОГОДЕННЯ

У літературі термін «супровід» вживається залежно від поставлених завдань у педагогіці, соціальній педагогіці, психології, соціальній роботі. Враховуючи це виділяють: педагогічний, психологічний, соціальний, соціально-педагогічний, психолого-медичний супровід та ін.

Поняття «супровід» трактується в словниках, як дія зі значенням «іти поруч» [Великий тлумачний словник..., 2005]. М. Бітянова вважає, що супровід – це система професійної діяльності педагогічної спільноти, спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психологічного розвитку в ситуаціях взаємодії [Бітянова, 1997].

Законом України «Про освіту» психолого-педагогічний супровід визначається як комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку [Закон України «Про освіту», 2017: с. 82].

Учені здебільшого звертають увагу на різні аспекти психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах освітнього процесу, серед яких можна визначити наступні:

- ✓ це дії, спрямовані на допомогу, підтримку школяра у розв'язанні ним завдань розвитку, навчання, виховання, соціалізації [Психологическое сопровождение..., 2020: с. 6];
- ✓ це система професійної діяльності психолога, яка спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психологічного розвитку

дитини в ситуації шкільної взаємодії [Хусаїнова, Захарова, Яшкова, 2015];

- ✓ це допомога суб'єкту у прийнятті рішення в ситуаціях життєвого вибору та складний процес взаємодії того, хто супроводжує, і того, кого супроводжують, результатом якого є прогрес у розвитку дитини [Казакова, 1998].

Проблема супроводу особистості в освіті розглядається в дослідженнях Н. Єршової, І. Липського, Б. Серсенбаєвої, Г. Симонової, В. Шишкіної та ін. Аналіз робіт психологів і педагогів засвідчує, що у психолого-педагогічній літературі детально висвітлені питання організації психологічного й педагогічного супроводу розвитку учнів у процесі реалізації базової середньої освіти в умовах Нової української школи.

Коростіянець Т. наголошує, що зміст педагогічного супроводу розвитку особистості здійснюється за допомогою функцій їх виховання, навчання й освіти, кожна з яких залишає свій слід у людині; реалізується упродовж життя зі специфікою прояву щодо конкретних соціальних груп – дітей, дорослих, літніх та ін.; має своє інституційне оформлення; забезпечується спеціально підготовленими кадрами.

Таке розуміння функцій педагогічного супроводу відображає його функціональну сторону; зі структурного погляду вони грають роль його форм. Так виникає технологія педагогічного супроводу учасників у процесі навчання і виховання як частина загального процесу педагогічного супроводу їхнього розвитку [Коростіянець, 2019].

Технологія педагогічного супроводу – це комплекс взаємозалежних і взаємообумовлених заходів, представлених різними технологіями, які здійснюються всіма суб'єктами цілісного педагогічного процесу з метою забезпечення оптимальних соціально-психологічних умов для збереження психічного здоров'я і повноцінного розвитку особистості дитини [Овчарова, 2003: с. 8].

Технології психологічного супроводу учасників освітнього процесу враховують:

- *вікові особливості індивідуального розвитку дітей;*
- *типові життєві ситуації учасників освітнього процесу та типові проблеми, які при цьому виникають;*
- *структуру освітнього процесу в закладі освіти та основні педагогічні вимоги до здійснення цього процесу;*
- *специфіку закладу освіти й особливостей учнівського і педагогічного колективів, запитів батьківської громадськості [Алгоритм діяльності, 2019: с. 9].*

Водночас майже не розглядається питання психолого-педагогічного супроводу підготовки педагогів до роботи в умовах Нової української школи, оскільки саме якісно підготовлений педагог здатний до здійснення відповідного супроводу розвитку й самореалізації дитини в освітньому середовищі.

Наукова спільнота спирається на розуміння психолого-педагогічного супроводу як допомоги педагогові у формуванні орієнтаційної основи власного розвитку, в структурному перетворенні себе, в актуалізації особистісного потенціалу, у формуванні відповідальності за

себе й результати діяльності, у здатності людини ставати й виступати на всій дистанції розвитку справжнім суб'єктом власного життя [Пахомова, 2018].

Питання науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників розкриті у працях таких науковців, як В. Бондар, Л. Даниленко, О. Зайченко, А. Зубко, Г. Єльнікова, Л. Колосова, Н. Клокар, С. Литвиненко, В. Луговий, Н. Любченко, В. Маслов, В. Олійник, Н. Островерхова, Н. Побірченко, Л. Покроєва, Н. Протасова, В. Пуцов, М. Романенко, В. Сидоренко, С. Сисоєва, Т. Сорочан, А. Фасоля та ін. У науково-педагогічних джерелах науково-методичний супровід професійного зростання педагога визначається як технологія або певний метод, окрема функція, напрям діяльності, елемент культури, відповідно до мети та наслідків його застосування [Стягунова, 2020].

Систематизуючи **поняття науково-методичного супроводу** професійного зростання педагога як певного процесу, О. Папач визначає його як короткий чи довготривалий комплекс взаємопов'язаних засобів, спрямованих на надання всебічної допомоги педагогу в його професійному розвитку, розв'язання фахових проблем та підвищення компетентності [Папач, 2016]. В. Сидоренко під науково-методичним супроводом розуміє педагогічну технологію, що полягає у створенні мережевого диференційованого акмеологічного освітнього простору, де відбувається професійна взаємодія рівноправних партнерів на принципах людиноцентризму, гуманізму, фасилітативності, індивідуалізації, відбувається неперервний професійний розвиток педагогічних працівників за індивідуальними освітніми траєкторіями [Сидоренко, 2016].

Серед функцій науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогів визначаються такі: *навчальну, консультативну, сервісну, коучингову, адаптаційну, експертну, модераційну, акмеологічну, коригувально-рефлексійну, компенсаторну, фасилітаційну* тощо. Особливостями науково-методичного супроводу є проєктованість, цілісність, поетапність, системність, демократичність, варіативність, адресність, синергійність, інноваційне управління та ін. Векторність і адресна спрямованість науково-методичного супроводу професійного розвитку моделюється залежно від індивідуальних запитів, потреб, мотиваційних детермінантів педагогів дошкільної ланки, його професійних можливостей, сформованого рівня педагогічної майстерності, компетентнісного досвіду (соціального, професійного й особистісного). Науково-методичний супровід реалізується в дорадницькому, коучинговому, предметно-методичному, професійно-кваліфікаційному, соціальному, експертному, маркетинговому, інформаційно-комунікаційному, моніторинговому, психолого-мотиваційному та інших напрямках [Папач, 2016].

Поширеними формами науково-методичного супроводу є **консалтинг** (від англ. *consalting* – консультування), що передбачає аналіз, обґрунтування перспектив використання освітніх інновацій з урахуванням предметної галузі і запитів суб'єкта, та супервізія, що дозволяє авторитетному досвідченому спеціалісту стимулювати фахівців до професійного розвитку упродовж життя, опановувати професійно-педагогічну діяльність на рівні суспільних і освітніх викликів із вибором змісту, форм, терміну, параметрів навчання [Стягунова, 2020].

1.2. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ» В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НУШ

Школа — це майстерня, де формується думка підростаючого покоління, треба міцно тримати її в руках, якщо не хочеш випустити з рук майбутнє.

А. Барбюс

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується відходом від тоталітарної уніфікації і стандартизації педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці навчання й виховання молодого покоління. Оновлення змісту навчання та виховання з введенням нових Державних стандартів освіти, модернізація навчальних планів та програм, нові підручники, навчальні посібники, нові системи виховної роботи, нова система оцінювання навчальних досягнень учнів, запровадження профільного навчання не можливі без упровадження інноваційних технологій в освіті. З огляду на вищезазначене, виникає потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності самих педагогів та їхньої готовності до змін в умовах реформування освіти, що окреслено у низці нормативно-правових актів [Крамаренко, Ночвінова, 2019].

На сьогоднішній день у межах реалізації реформи Нової української школи починає впроваджуватися в практику Державний стандарт базової середньої освіти [Державний стандарт..., 2011, 2020]. Державний стандарт базової середньої освіти – це документ, що визначає мету та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, дає загальну характеристику змісту навчання, пояснює вимоги до обов'язкових результатів навчання й орієнтири для їхнього оцінювання.

Серед зазначених у документі ключових компетентностей, якими мають оволодіти школярі по закінченню кожного з двох циклів – адаптаційного (5–6 класи) і базового предметного навчання (7–9 класи), окремим пунктом визначена інноваційність [Про деякі питання, 2020].

Інноваційність передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися й досягати успіхів. З огляду на вищезазначене, стає очевидним той факт, що педагог має володіти інноваційними формами й методами роботи, щоб сформулювати в учнів таку компетентність як інноваційність. Отже, бути готовим сприймати нововведення та впроваджувати їх у власну практику роботи з учнями.

Джерелом інновації є цілеспрямований пошук ідей з метою розв'язання суперечностей, її освоєння відбувається шляхом апробації в формі педагогічного експерименту або пілотного впровадження. Розвиток інновації залежить від того, наскільки соціально-психологічне середовище потребує нової ідеї. Подальше існування інновації пов'язане з переходом у стадію стабільною функціонування [Дубасенюк, 2009].

Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану.

Отже, слово «інновація» має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [Енциклопедія освіти, 2008; с. 338–340].

Інновації самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів. Проблема розвитку інноваційного потенціалу вчителя в останнє десятиліття широко розглядається в роботах М. Кларін, В. Ляудіс, Л. Подимова, С. Полякова, Н. Юсуфбекова, де розкривається сутність нововведень у галузі освіти. Науковому обґрунтуванню системи управління інноваційними процесами, визначення критеріїв оцінки діяльності вчителів-новаторів присвячені дослідження В. Кваші, Н. Коноплін, В. Лазарева, М. Поташика, А. Тубельського, Т. Шамової, О. Хмарки. Психологічні проблеми впровадження нововведень досліджували Н. Лапін, В. Галигін, Т. Гребньов, Ю. Вооглайд, А. Пригожин, Н. Ільїна, Л. Карамушка, О. Советова, зарубіжні дослідники: К. Девіс, Т. Пітері, Р. Уотермен, Н. Тічі, М. Деванн.

Інновації класифікують за об'єктом впливу (педагогічні, соціальнопсихологічні, організаційно-управлінські), рівнем поширення (системно-методологічні та локально-технологічні) та інноваційним потенціалом нового (радикальні, модифікаційні, комбінаторні). За об'єктом впливу результатами педагогічних новацій є якісні зміни у навчанні та вихованні школярів.

Упровадження інновацій спеціальнопсихологічної спрямованості сприяє покращенню мікроклімату в освітньому середовищі, формує високий рівень культури стосунків між суб'єктами освітнього процесу. Інновації організаційно-управлінського типу забезпечують запровадження сучасних форм і методів управління, сприяють подоланню стереотипів консервативного стилю керівництва, формують нові партнерські відносини. Поширення інновацій системно-методологічного рівня відбувається у межах загальної системи. Локально-технологічний рівень інновацій передбачає апробацію особистісно орієнтованих інноваційних методів, систем на окремих об'єктах освіти.

Згідно з інноваційним потенціалом нового, радикально нові ідеї – інновації в освіті, що запроваджуються на основі кардинально нових засобів (інформаційно-комп'ютерних технологій, нейролінгвістичного програмування тощо). Модифікаційними називають інновації, спрямовані на вдосконалення змісту, форм, методів» освітнього процесу, організації освіти. Комбінаторними називають осучаснені новації – освітні й педагогічні традиції, адаптовані до нового соціокультурного середовища [Дубасенюк, 2009].

Упровадження в освітній процес сучасних технологій, методів та методик навчання, суттєво змінює роль самого педагога. Здебільшого сучасний педагог дедалі все більше набуває функції консультанта, фасілітатора, наставника, що вимагає від нього спеціальної психолого-педагогічної підготовки, оскільки у професійній діяльності сучасного вчителя реалізуються не тільки спеціальні предметні знання, але й сучасні знання у сфері педагогіки і психології. На цій базі формується готовність до сприйняття, оцінки й реалізації педагогічних інновацій.

Зупинимося на основних етапах процесу впровадження нововведень [Веремейчук, Гавдис, 2003].

Етап I. Ініціація нововведення. На цьому етапі повинна бути виявлена потреба педагогічного колективу у нововведенні. Ініціація нововведення може бути викликана як зовнішнім, так і внутрішнім тиском, а також внутрішнім спонуканням, тобто може відображати як внутрішні, так і зовнішні фактори. На цьому етапі важливу роль у сприйнятті інформації колективом відіграє джерело надходження інформації. Джерело – це індивід чи інститут, від якого виходить повідомлення про інновації. Канал – засіб транспортування повідомлення від джерела до одержувача.

Для різних джерел, повідомлень або одержувачів більш переважними є різні канали. Комбінація каналів – це найефективніший шлях представлення людям нових ідей та підготовки їх до прийняття інноваційних рішень. Канали комунікації діляться на міжособистісні та засоби масової інформації. Міжособистісні канали комунікації ефективні для прямого, двостороннього обміну ідеями для їх прояснення й подолання бар'єрів селективного сприйняття, розуміння, запам'ятовування та мають наступні переваги: формування або зміни сформованих відносин; подолання опору або апатії; впливу на ті категорії, які пізніше інших сприймають інновацію.

ЗМІ – це радіо, телебачення, газети, журнали та ін.. Вони ефективні для:

- швидкого охоплення великої аудиторії з непрямым зворотним зв'язком;
- швидкого ознайомлення з предметом і поширення інформації;
- зміни слабо закріплених відносин;
- впливу на ранніх сприймачів інформації.

Канали ЗМІ більше підходять для ознайомлення з предметом інновації і застосовні для нескладних повідомлень та інновацій. Для полегшення прийняття складних інновацій потрібна комбінація каналів, яка знижує негативний ефект селективного сприйняття.

Етап II. Прийняття рішення про необхідність упровадження нововведення певного типу. Це наступний крок, який дозволяє зважити ще раз всі «за» і «проти», щоб переконатися в тому, що запропонована ідея дійсно правильна, здорова й логічна. При цьому керівник для більшої впевненості в правоті свого вибору може керуватися критеріями визначення ефективності або звернутися до думки експертів. Педагогічні інновації визначаються за допомогою критеріїв, які засвідчують ефективність того чи іншого нововведення. Зважаючи на наявний досвід досліджень з педагогіки [Мойсеюк, 2001], визначають такі критерії інноваційної діяльності:

- ✓ *актуальність* – критерій, який означає, що інноваційна діяльність спрямована на розв'язання найважливіших проблем навчання, виховання й розвитку учнів;
- ✓ *оригінальність* – означає, що у практиці роботи певного педагога, педагогічного колективу використовуються форми, методи, прийоми, засоби або їх системи, які ще не застосовувалися в умовах сучасної школи;
- ✓ *висока ефективність* – інновацію можна вважати ефективною лише тоді, коли педагогом досягнуто вищих порівняно з масовою практикою результатів навчання, виховання та розвитку;
- ✓ *стабільність результатів* – інноваційний досвід характеризується стійкою ефективністю і стабільністю результатів протягом тривалого часу;
- ✓ *оптимальність* – це витрати часу, зусиль учителів та учнів на досягнення результатів; оптимальними є ті інновації, що досягають високих результатів при найменших фізичних, розумових і часових витратах;
- ✓ *можливість творчого застосування інноваційного досвіду в масовій практиці.*

Наведені критерії використовуються на стадії первинного ознайомлення з інноваційною ідеєю, а також у процесі її аналізу й узагальнення. Висновок про наявність у тій чи іншій педагогічній ідеї інноваційної діяльності робиться на основі обліку всіх показників, які представляють його загальні критерії. Відсутність хоча б одного з них не дає підстав вважати ідею інноваційною.

На етапі прийняття рішення про необхідність упровадження нововведення

керівникові необхідно оцінити рівень інноваційного потенціалу педагогічного колективу за трьома наступними показниками:

1. Сприйнятливість і ставлення до нововведень.
2. Підготовленість до освоєння нововведень.
3. Ступінь новаторства педагогів і колективу закладу.

Сприйнятливість педагогів до нового можна оцінити, використовуючи «Анкету для оцінки сприйнятливості педагога до нового» (табл. 1.1) [Формування колективу, 2009].

Таблиця 1.1

Анкета для оцінки сприйнятливості педагога до нового

Анкета для оцінки сприйнятливості педагога до нового
1). Постійно стежить за передовим досвідом у сфері своєї діяльності, намагається впровадити його з урахуванням освітніх потреб суспільства, що змінюються. 2). Постійно, багато й наполегливо займається самоосвітою. 3). Прихильність до визначення своїх ідей, розвиток їх у процесі педагогічної діяльності. 4). Постійний аналіз своєї діяльності, залучення до цього батьків, колег, наукових консультантів та ін. 5). Має відчуття перспективи, прогнозує свою діяльність.
Інтерпретація результатів
5 балів – сприйнятливість до нового виражена дуже сильно; 4 бали – сприйнятливість виражена достатньо; 3 бали – виявляється, але не завжди; 2 бали – слабо виявляється; 1 бал – не виявляється зовсім. Максимальна оцінка – 25 б. Сприйнятливість до нового виражена максимально. Мінімальна оцінка – 5 б.
Інструкція
Визначте своє місце на шкалі від 5 до 25 балів залежно від ступеня сприйнятливості до нового. Оцінити ступінь наявності в колективі спрямованості до інноваційної діяльності можна за формулою: $K1 = K \text{ факт.} / K \text{ макс.}$ де $K1$ – коефіцієнт інновації; $K \text{ факт.}$ – фактично отримана кількість балів; $K \text{ макс.}$ – максимально можлива кількість балів. Після того, як було виявлено проблеми в колективі, необхідно окреслити систему засобів щодо їх урегулювання.

Підготовленість до освоєння нововведень оцінюється за допомогою методів спостереження, анкетування, бесід, творчих завдань, створення спеціальних ситуацій, у яких може розкриватися особистість педагога.

Ступінь новаторства педагогів і колективу закладу. Для оцінки цього показника необхідно використовувати метод емпіричного дослідження, спираючись на типові характеристики педагогів за кожною з груп (табл. 1.2.).

Групи новаторства педагогів

Група	Характеристика групи
Педагог-«новатор»	Педагоги з яскраво вираженим новаторським духом, які завжди першими сприймають нове, ознайомлюються з ним і вважають, що нове добре вже тому, що воно нове; володіють здібностями до розв'язання нестандартних завдань, вони не тільки сприймають нововведення, освоюють їх, але й самі активно створюють і розробляють педагогічні інновації.
Педагог-«передовик»	Першими здійснюють практичну експериментальну перевірку тих або інших інновацій у своєму конкретному закладі освіти. Вони перші підхоплюють ті інновації, що з'явилися в закладі, районі, області.
Педагог-«помірний»	Освоєння нововведень здійснюється педагогом помірно, вони не поспішають, але й водночас не хочуть бути серед останніх. Вони беруть участь в інноваційній діяльності, коли нове буде сприйняте більшістю або частиною колег.
Педагог-«передостанній»	Педагоги, які передостанніми приймають нововведення. Ця категорія сприймає нове тільки після того, як сформується загальне позитивне ставлення до нового.
Педагог-«останній»	Педагоги, які пов'язані з традиціями, зі старими консервативними формами роботи.

Етап III. Розроблення нововведення. Це етап підготовки точного проєкту, розрахунку можливих об'єктивних і суб'єктивних наслідків, юридичного та економічного опрацювання нововведення. Цей етап передбачає вибір проблеми, виокремлення ідей, цілей, завдань, положень, висновків наукового дослідження. Це допомагає зосередити увагу на конкретному науково-методичному матеріалі, сконцентрувати на ньому всю творчу діяльність колективу: освітній процес, методичну роботу, самостійну роботу вчителів тощо. Під час роботи дуже важливо знайти прихильників інноваційної ідеї, особливо серед впливових осіб у колективі, а також постаратися передбачити ставлення до неї багатьох інших співробітників, зокрема серед тих, кого можуть торкнутися передбачувані нововведення. Водночас доцільно провести аналіз поведінки людей, що володіють ключовим впливом, з'ясувати їх ставлення до змін. Керівник-інноватор виступає в цьому процесі в ролі психолога, здатного пробудити в людях ентузіазм і запалити віру в майбутнє. Сприятливий емоційний фон значно посилює мотиваційний ефект. Таким чином, цей етап інноваційного процесу закінчується переконанням членів організації або, принаймні, більшості з них у необхідності звернення до певного типу нововведень.

Етап IV. Упровадження нововведення. Спочатку воно може бути пробним, а потім і повним. Для успіху впровадження нововведення необхідно враховувати наступний психологічний момент – важливість групового прийняття рішень. У процесі роботи над проблемою керівники закладів освіти періодично проводять оперативні наради, де обговорюються досягнуті успіхи, розкриваються типові недоліки, організовується колективний обмін думками й виявляються ще нерозв'язані проблеми. За допомогою групової дискусії можна набагато ефективніше, ніж при звичайному монологічному зверненні до людини, домогтися зміни його параметрів у потрібному напрямку. Крім того, дуже важливу роль в інноваційному процесі відіграють ефективні комунікації. Люди повинні

знати, що відбувається в організації, що їх очікує в майбутньому, які ймовірні наслідки того чи іншого нововведення. Керівництву також корисно знати, як сприймаються персоналом пропонувані нововведення, що заважає їх успішному впровадженню, які пропозиції працівників щодо вдосконалення інноваційного процесу. Не сприяє успішному впровадженню нововведення неблагополучний психологічний клімат в організації (висока конфліктність і низька згуртованість співробітників, велика плінність кадрів).

Етап V. Оцінка ефективності нововведення. Цей етап передбачає аналіз результатів і узагальнення накопиченого матеріалу. Головним висновком етапу є відповідь на те, як використання нових методів, прийомів, засобів вплинули на якість знань, умінь і навичок учнів, рівень їх розвитку та вихованості. Доведено, що найбільш успішно нововведення реалізуються у порівняно невеликих організаціях (ідеться про колективи чисельністю 500–1000 осіб). На цьому етапі дуже важлива наступна психологічна характеристика педагогічного колективу: терпимість до невдач, віра в можливість подолання перешкод, що виникають навіть на цьому, останньому етапі впровадження нововведення.

В умовах демократизації управління школою зростає самостійність кожного вчителя у виборі тих чи інших питань педагогічної діяльності, над якими він творчо працює. Водночас зростає роль колективного пошуку. У будь-якому випадку кожен учитель потребує певної координації цієї діяльності, певної морально-психологічної обстановки – інноваційного середовища, яке забезпечує введення інновацій в освітній процес школи.

1.3. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НУШ

*Важко переоцінити роль справжнього педагога.
Він не лише і не стільки джерело інформації,
скільки духовна опора дитини, її реальний ідеал.*

Микола Амосов

В основі реалізації інноваційних технологій супроводу освітнього процесу закладено такі принципи: *системності, цінності та унікальності особистості, цілісності, доцільності, практичного спрямування, емоційно-ціннісної орієнтації, охорони та зміцнення психічного та фізичного здоров'я.*

Принцип системності – передбачає існування алгоритму роботи та використання можливостей усіх основних напрямів діяльності педагога.

Принцип цінності та унікальності особистості – надання пріоритету особистісного розвитку, що полягає у самоцінності педагога й дитини та у визнанні індивідуальності. При такому підході навчання виступає не як самоціль, а як засіб розвитку особистості кожного індивіда. Цей принцип передбачає орієнтацію змісту на інтелектуальний, емоційний, духовно-моральний, фізичний і психічний розвиток та саморозвиток кожної особистості з урахуванням індивідуальних можливостей та здібностей.

Принцип цілісності – в освітньому процесі необхідно працювати з усією особистістю загалом, у всьому розмаїтті її пізнавальних, мотиваційних, емоційних та інших проявів.

Принцип доцільності – будь-який супровід освітнього процесу має бути усвідомленим і підпорядкованим поставленій загальній меті.

Принцип своєчасності – будь-який супровід освітнього процесу має бути проведено

вчасно та в найсприятливіших умовах для його високої ефективності.

Принцип активності особистості в освітньому процесі – освіта повинна сприйматися як процес, у якому людина включена до активної позиції.

Принцип практичного спрямування – формування універсальних навчальних дій, здатності їх застосовувати у практичній діяльності та повсякденному житті. Цьому сприяють робота у співпраці (у малій та великій групі) у різній функціональній якості (наставника, куратора, організатора діяльності); самостійна робота, яка розуміється не як робота на самоті й без контролю, а як самоосвіта (найважливіше вміння в інтелектуальному розвитку).

Принцип емоційно-ціннісної орієнтації супроводу освітнього процесу – сприйняття усвідомленню особистістю навколишнього світу, свого минулого, теперішнього й майбутнього, а також сутності свого власного „Я”.

Принцип охорони та зміцнення психічного та фізичного здоров'я базується на необхідності формування звичок до чистоти, акуратності, дотримання режиму дня, ефективної та безконфліктної взаємодії, отримання психологічної допомоги у складній життєвій ситуації.

1.4. ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ У ПРИЙНЯТТІ ІННОВАЦІЙ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

*Для того щоб навчити іншого,
потрібно більше розуму,
ніж для того щоб навчитися самому.*

Мішель Монтень

Вимоги сьогодення неминуче спонукають сучасних педагогів до пошуку та впровадження інновацій в освітній процес. Проте не завжди інноваційна діяльність педагогів або цілих колективів є успішною, оскільки часто педпрацівники неправильно розуміють саму сутність інновації, не враховують чинники, що впливають на ефективність упровадження інновацій, особливості планування процесу впровадження інновацій в освітній процес, мало уваги приділяють розв'язанню психологічних проблем, з якими стикаються учасники соціальної групи. Тому часто діяльність з упровадження інновацій в освітній процес має стихійний характер та швидко втрачає свою актуальність у зв'язку із втратою інтересу педагогічного колективу до інноваційної діяльності, що супроводжується певними незручностями, а також виникненням психологічних бар'єрів у членів педагогічного колективу. Тому впровадження інновацій в освітній процес закладів освіти повинно бути ретельно спланованим з урахуванням психологічних закономірностей реакцій людини на зміни та особливості функціонування інноваційних процесів в освіті.

Вивченням психологічних проблем упровадження інновацій займалися такі дослідники: В. Галигін, Т. Гребньов, М. Деванн, К. Девіс, Н. Ільїна, Л. Карамушка, Т. Пітері, А. Пригожин, О. Советова, Н. Тічі, Р. Уотермен.

У роботах О. Советової [Соціальна психологія, 1998] описана залежність інноваційних установок від віку людини, особистісні якості людини-інноватора розглядалися в роботах Р. Кетелла, Р. Кричевський вивчав чинники, що впливають на успішність інноваційного процесу.

Незважаючи на певну кількість досліджень, що стосуються психологічних аспектів інноваційної діяльності, нині день майже відсутні роботи вчених, що висвітлюють питання психологічного супроводу впровадження інновацій в освітній процес закладів загальної

середньої освіти.

Згідно з класифікацією Н. Ільїної [Матеріали до курсу....., 2010], інновації можуть бути: предметно-цільовими, техніко-технологічними, організаційно-управлінськими та соціально-економічними. Проте лише два останніх типи інновацій найчастіше закінчуються невдачею, бо неминуче пов'язані з соціальними відносинами, адже викликають найбільшу кількість негативних очікувань і наслідків серед членів соціальних систем (у нашому випадку йдеться про педагогічні колективи).

Це пояснюється тим, що інноваційна діяльність із вираженням соціальним аспектом, порівняно з матеріально-технічною, відрізняється наступними характеристиками:

- більш тісним зв'язком із конкретними суспільними відносинами, діловою культурою;
- соціальні інновації мають велику сферу застосування, оскільки зачіпають управлінську, економічну та інші сфери діяльності;
- існує сильна залежність упровадження інновацій від групових і особистісних якостей користувачів;
- у соціальних інноваціях не настільки очевидні та доказові переваги, як у випадку з технічними нововведеннями, а також існує складність із підрахунком їхньої ефективності;
- наявність у інновацій в соціальних системах своєї ціни (витрати грошових коштів можуть бути відносно невеликими, але це не означає справжньої дешевизни);
- «стресові» точки виявляються в соціальних нововведеннях частіше, ніж в технічних.

Таким чином, інноваційна діяльність, що впроваджується в соціальних системах, є найбільш складною та потребує тривалого часу для своєї реалізації.

Треба зазначити, що впровадження будь-якої інновації має як технічні, так і психологічні наслідки. Хоча впровадження інновацій традиційно прийнято розглядати, як певну безумовно позитивну в житті організації (або суспільства) подію, а між тим історичний та життєвий досвід свідчить, що це далеко не так. Не всі нововведення несуть позитивні зміни для людей, хоча й спрямовані на благо.

У літературі, присвяченій аналізу соціально-психологічних чинників, що перешкоджають інноваційним змінам, вживаються різні терміни для позначення цих перешкод: «моральний бар'єр», «психологічний бар'єр», «соціально-психологічний бар'єр» та ін. Одні дослідники розглядають соціально-психологічні перешкоди в системі «людина-нововведення», інші – в системі «людина-людина», тобто в системі взаємовідносин людей, що встановлюються з приводу інновацій та спровокованих ними змін. Одні автори розуміють під психологічним бар'єром труднощі в діяльності людини, викликані особливостями її стану та «консервуючими потенціал її активності», інші – психологічні перешкоди, що заважають оптимальному протіканню процесу адаптації особистості до нових факторів зовнішнього середовища, викликані або особливостями ситуації, або відмінностями особистості.

Під поняттям «психологічні бар'єри» ми розуміємо специфічні психологічні стани особистості, які не дозволяють їй зайняти активну позицію та реалізувати той чи інший вид діяльності та спілкування [Технології роботи....., 2005]. Ці психічні стани, як правило, пов'язані з неадекватно гострими негативними переживаннями з приводу конкретних проблем і актуальних ситуацій.

На сьогоднішній день не має однозначного погляду і на функції, які відіграють психологічні бар'єри у функціонуванні та розвитку педагогічних систем. У дослідженнях А. Маркова, акцентується увага на негативних функціях психологічних бар'єрів, що перешкоджають розвитку педагогічних систем [Шихирев, 1999], а саме:

- стримуюча, у разі відсутності умов для подолання труднощів або наявності незадоволеності собою;
- деструктивна, руйнівна, коли труднощі призводять до зупинки, розпаду діяльності, бажання піти зі школи або з професії.

На думку таких дослідників як Ф. Русинів, А. Маркова, оцінка бар'єрів однозначно як

негативних неправочинна, оскільки бар'єри можуть відігравати й позитивну функцію.

По-перше, наявність бар'єрів нерідко перешкоджає втіленню в життя поспішних і недостатньо продуманих інноваційних рішень, для яких ще не визріли об'єктивні умови, або які не відповідають наявним потребам. Вони також перешкоджають таким модифікаціям інновацій, які змінюють їх первісний зміст і зберігають таким чином відповідну сферу життєдіяльності трудових колективів від передчасних або шкідливих для них нововведень.

По-друге, психологічний бар'єр виконує, стосовно інноваційного процесу, каталізуючу функцію. Він активізує діяльність ініціаторів нововведення, змушує їх істотно збільшити свої зусилля, не зупинятися на досягнутому, а виявляти недоліки свого первісного задуму й шукати більш досконалі варіанти. У той же час, бар'єр активізує і працівників, інтереси яких зачіпаються відповідним нововведенням, спонукає працівників замислитися над ситуацією, що склалася в колективі, звертає увагу на їх роль у їхньому колективі та на «вагомість» їх думки в організації.

По-третє, психологічний бар'єр завжди виконує індикаторну функцію: оперативно та надійно інформує ініціаторів нововведення про конкретні недоліки в прийнятті рішення, виявляє недостатньо опрацьовані елементи інновації, вказуючи на основні напрямки необхідних коригувань.

Треба сказати, що фактично психологічний бар'єр виконує всі вище зазначені функції. Однак для різних нововведень і на різних етапах упровадження інновацій домінуюча роль належатиме то одній, то іншій функції. Все нове неминує викликає у людей страх і тривогу. Через виникнення негативних емоцій інновації, що зачіпають звичний спосіб життя, інтереси і звички людей, можуть призводити до появи дискомфорту, обумовлюють блокування життєвих потреб у безпеці, захисті, самоствердженні тощо. Зі свого боку це викликає стан фрустрації.

Враховуючи вищезазначене, стає зрозумілою важливість планування та врахування соціально-психологічних чинників при впровадженні нововведень. Для психологів це пов'язано з розв'язанням завдання забезпечення «психологічного супроводу» інноваційних процесів, що дозволяє з найменшими втратами подолати бар'єри нововведень, які є найпоширенішими в соціальних системах.

На початку роботи з упровадження інновацій керівник або «ініціатор нововведення» має бути ознайомлений з основними законами психології, що стосуються перебігу реакцій людини на зміни. Навіть якщо зміни позитивні, особистості буває важко перестроїти звичні схеми діяльності, і цей психологічний процес неприємно впливає на кожного. Оволодіння новими технологіями навчання й виховання вимагає внутрішньої готовності педагога до серйозної діяльності щодо перетворення насамперед самого себе, а частіш за все викликає виникнення так званих «психологічних бар'єрів» у сприйнятті нового.

Тому головним завданням психологічного супроводу процесу впровадження інновацій є профілактика та своєчасна корекція негативних реакцій працівників на зміни. У прийнятті нових змін для психіки кожної людини характерним є перебіг наступних стадій: усвідомлення ситуації, заперечення, звинувачення інших, звинувачення себе, бездіяльність, прийняття ситуації, розв'язання проблеми [Майкл Х. Мескон, 2006].

Робота з усунення психологічних бар'єрів може вестися в трьох напрямках:

1. Зміна ціннісних орієнтацій потенційних учасників інноваційного процесу і завдання нових зразків особистісної поведінки.
2. Зміна мотивації членів педагогічного колективу.
3. Формування готовності вчителя до інноваційної діяльності.

Американські вчені М. Альберт та А. Хелоури пропонують методи, за допомогою яких можна знизити опір нововведенням [Майкл Х. Мескон, 2006]:

- утворення і передача інформації – маєтсья на увазі відкрите обговорення ідей і заходів, що допоможе співробітникам переконатися в необхідності змін до того, як вони будуть проведені;
- залучення підлеглих до ухвалення рішень – дає можливість тим, хто чинить опір,

вільно висловити своє ставлення до цих нововведень, потенційних проблем і змін;

- полегшення та підтримка є засобами, за допомогою яких співробітники легше адаптуються до нового середовища;
- перемовини – часто забезпечення схвалення нововведення передбачає опір, і, відповідно, погодження «купують за допомогою матеріальних стимулів»;
- кооперація означає надання особі, яка може надати або чинить опір змінам, провідної ролі у прийнятті рішень про запровадження нововведень та їх здійснення;
- маневрування – означає вибіркове використання інформації або складання чіткого графіка діяльності та заходів, щоб чинити бажаний вплив на підлеглих.

Здійснення психологічного супроводу впровадження інноваційних процесів у практику роботи закладів освіти, повинно керуватися певною послідовністю та логічністю, яка визначається тим, на якому з етапів упровадження інновацій перебуває колектив у цілому, або на якій стадії прийняття змін перебуває кожен окремий працівник закладу.

Звернення до аналізу проблеми психологічних бар'єрів в умовах інноваційного педагогічного процесу демонструє важливість згаданої проблеми та необхідність пильної уваги з боку керівників та ініціаторів, оскільки від ступеня її вивченості багато в чому залежить успіх перетворень. Ігнорування цієї проблеми може призвести до краху задуманого та дискредитувати інновацію загалом.

Будь-яка інноваційна діяльність у соціальних системах супроводжується певними змінами, при чому ці зміни можуть мати як негативний, так і позитивний характер. Для підвищення ефективності інноваційної діяльності закладу, необхідною умовою є організація та проведення роботи щодо психологічного супроводу діяльності. Етапи впровадження інновацій в освітній процес закладу певною мірою визначають алгоритм дій психологічної служби в цьому напрямку. Головним критерієм успішності інноваційної діяльності є час, котрий витрачається на цей процес.

Перспективним напрямком роботи за згаданою проблемою залишаються питання визначення суб'єктивних чинників, що сприяють підвищенню ефективності роботи з впровадження інновацій в педагогічній діяльності, а також розроблення пакетів психодіагностичних методик для роботи за кожним з окреслених етапів.

РОЗДІЛ 2.

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НУШ

*Ми повинні самі вірити в те,
чому навчаємо наших дітей.
Вудро Вільсон*

Валентина Поуль,
кандидат психологічних наук, доцент

Анастасія Сазонова,
кандидат педагогічних наук, доцент

Оксана Малєєва,
кандидат психологічних наук

Юлія Бурцева,
кандидат педагогічних наук

Наталія Капінус,
старший викладач, завідувач відділу початкової освіти

2.1. УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НУШ

Найбільшим викликом для успіху реформи освіти є необхідність зміни культури педагогів, де нова школа потребує «мотивованого педагога». Це вимагає їх підготовки на основі дитиноцентрованого та компетентнісного підходів, знання принципів психології управління освітнім процесом і психології групової динаміки.

Сучасний педагог є носієм усіх змін суспільства, його викликів і потреб. Він більше не є джерелом знань для дітей, а стає тренером, організатором, посередником і наставником на освітньому шляху дитини. Педагог майбутнього – лідер, який може вести за собою, любить свій предмет і фахово його викладає. Виступає у ролі коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Сформувавши інноваційну особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми зможемо стати конкурентоспроможною нацією.

Тому що змінність, трансформація перестає бути винятком, а стає правилом, сутнісною ознакою функціонування суспільства і кожного його члена зокрема. Змінність стає правилом для кожного в XXI столітті. Змінність, динамізм як сутнісні ознаки способу життя людини стає закономірністю.

І українське суспільство в цілому, а освіта, зокрема, мають підготувати людину до життя в нових умовах, сформувати людину інноваційну.

[Кремень, 2007: с. 6–7]

Перша умова впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи – *«психологічна готовність педагога до нової ролі»*.

У процесі впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи необхідно наголошувати на необхідності оновлення та підвищення рівня кваліфікаційної підготовки педагогів щодо здійснення відповідного психолого-соціального супроводу життєдіяльності їх особистісного та професійного зростання.

Психологічна готовність педагога до нової ролі є найбільш значущою умовою щодо впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти. Відповідно, в освітньому процесі треба спрямовувати увагу не тільки на розширення та поглиблення фахового рівня педагогів, а саме на зміну їх установки щодо:

- ✓ інноваційності як способу мислення та ключового інструменту лідерства в умовах державно-громадського партнерства, сприйняття глобалізації освітніх процесів та конкурентності, як обов'язкових умов розвитку системи педагогічної освіти [Про затвердження Концепції..., 2018];
- ✓ розробок процедур вибору та механізмів реалізації нововведень у реальному освітньому процесі як з урахуванням завдань сучасної освіти, так й інтересів та здібностей учнів, а також особистісної творчої індивідуальності;
- ✓ готовності до самостійного проведення у своєму класі досліджень якості досягнень учнів із різних аспектів, залучаючи здобувачів освіти до діяльності самооцінювання, до складання власного «освітнього портфолію», що різними засобами характеризує їхні індивідуальні здобутки, та визначаючи місце батьків у цьому процесі;
- ✓ створення власної моделі професійного зростання з наступною самооцінкою, самодіагностикою якості своєї роботи.

У зв'язку з цим постало питання про здійснення означеного супроводу педагогічними працівниками, які безпосередньо спілкуються зі здобувачами освіти, володіють інформацією щодо змін їх життєвої ситуації.

Друга умова – *«психологічна підтримка учасників освітнього процесу»*.

Означену підтримку педагогічних працівників 5–9-х класів доцільно спрямувати на:

- ✓ розвиток психологічної захищеності педагога в напружених ситуаціях, оволодіння технологіями відновлення власного психологічного стану;
- ✓ забезпечення якісного психолого-соціального супроводу особистості дитини, яка опинилася в несприятливих та/або складних життєвих умовах, профілактики психосоматичних проблем у навчанні, запобігання посттравматичному синдрому;
- ✓ організацію продуктивної взаємодії з батьками здобувачів освіти.

Означений супровід сприятиме оволодінню педагогами навичками відновлення власного психологічного стану, профілактики психосоматичних проблем у навчанні дітей при переході на другу ланку освіти Нової української школи та організації партнерської взаємодії з батьками дітей у подоланні травматичних життєвих впливів.

Аналіз ефективності впровадження інновацій освітянами дозволяє визначити особливості розкриття особистості педагогів, а саме: їх об'єднання з однодумцями професійної спільноти у складних умовах праці, самостійність, зацікавленість, безпосередність у виявленні своїх емоцій, висловлюванні власних думок. Запровадження інноваційних технологій впливає на підвищення рівня освіченості, ставлення, професійної майстерності вчителів нової формації, свідчить про позитивні зміни у сформованості їх життєвих орієнтирів, перегляду власної ідентичності на основі прийняття життєвих змін, розвитку нових навичок відновлення свого стану, комунікації, самоконтролю, емпатії, кооперації, аналізу та розв'язання проблем, попередження та розв'язання конфліктів,

асертивності тощо.

Третя умова впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи – *«інновації через інтерактивну взаємодію»*.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні серед стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти насамперед визначає забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження освітнього процесу шляхом випереджального характеру підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних та керівних кадрів відповідно до потреб реформування освіти, викликів сучасного суспільного розвитку [Національна стратегія розвитку освіти..., 2013].

Будь-який інноваційний педагогічний досвід потребує широкого обговорення, а якщо він результативний – то популяризації серед освітянської спільноти. З цією метою повинно здійснюватися поширення ефективних новацій у коло практиків.

Інтерактивна освітня діяльність є певним різновидом активного навчання, оскільки означена форма взаємодії під час навчання сприяє продуктивній розумовій роботі, стимулює самостійність, активність, розвиває творче мислення.

Четверта умова – *«поширення новацій у широке коло практиків»*.

Популяризації сучасних та інноваційних засобів психолого-педагогічного супроводу освітнього середовища сприяють щорічні Конгрес освітян Донецчини, регіональний фестиваль психологічних інновацій «Психофест інновацій», огляди-конкурси (моделей психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу в освітніх закладах області, 2017; моделей взаємодії психологічної служби освітнього закладу з батьками, 2018; моделей психологічного супроводу професійного розвитку педагогів в умовах реалізації Концепції НУШ, 2019; моделей психолого-педагогічного супроводу особистості в кризових життєвих ситуаціях, 2020), онлайн-студії психолого-педагогічного супроводу для класних керівників та фахівців психологічної служби, наукові Web-конференції з обміну досвідом за участю фахівців з інших областей України тощо.

З метою впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи фахівцями Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти була розроблена Модель упровадження інноваційних технологій супроводу професійного зростання особистості педагога Нової української школи в системі неперервної педагогічної освіти (розділ 2.2).

Означені умови впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи сприяють:

- ✓ Розвитку та становленню особистості дитини в новому освітньому просторі, що вимагає в першу чергу зміни ставлення педагога до дитини – «Дитина – це особистість! Дитина – це головне!» – і саме освітній процес покликаний відповідати її нинішнім і майбутнім потребам, а не навпаки.
- ✓ Удосконаленню нових підходів до форм професійного зростання фахівців, які вплинуть на зміну ставлення до особистості дитини – організацію освітнього процесу через опанування нею ключових компетентностей, що стимулюють потребу в самоосвітній діяльності та допоможуть бути успішними в навчанні та житті загалом.
- ✓ Формуванню у педагогів власної життєвої компетентності, що допоможе їм адаптуватися до постійних змін сучасного освітнього середовища, постійно розвиватися та самореалізовуватися, досягаючи успішності у своєму професійному шляху.

2.2. МОДЕЛЬ УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НУШ

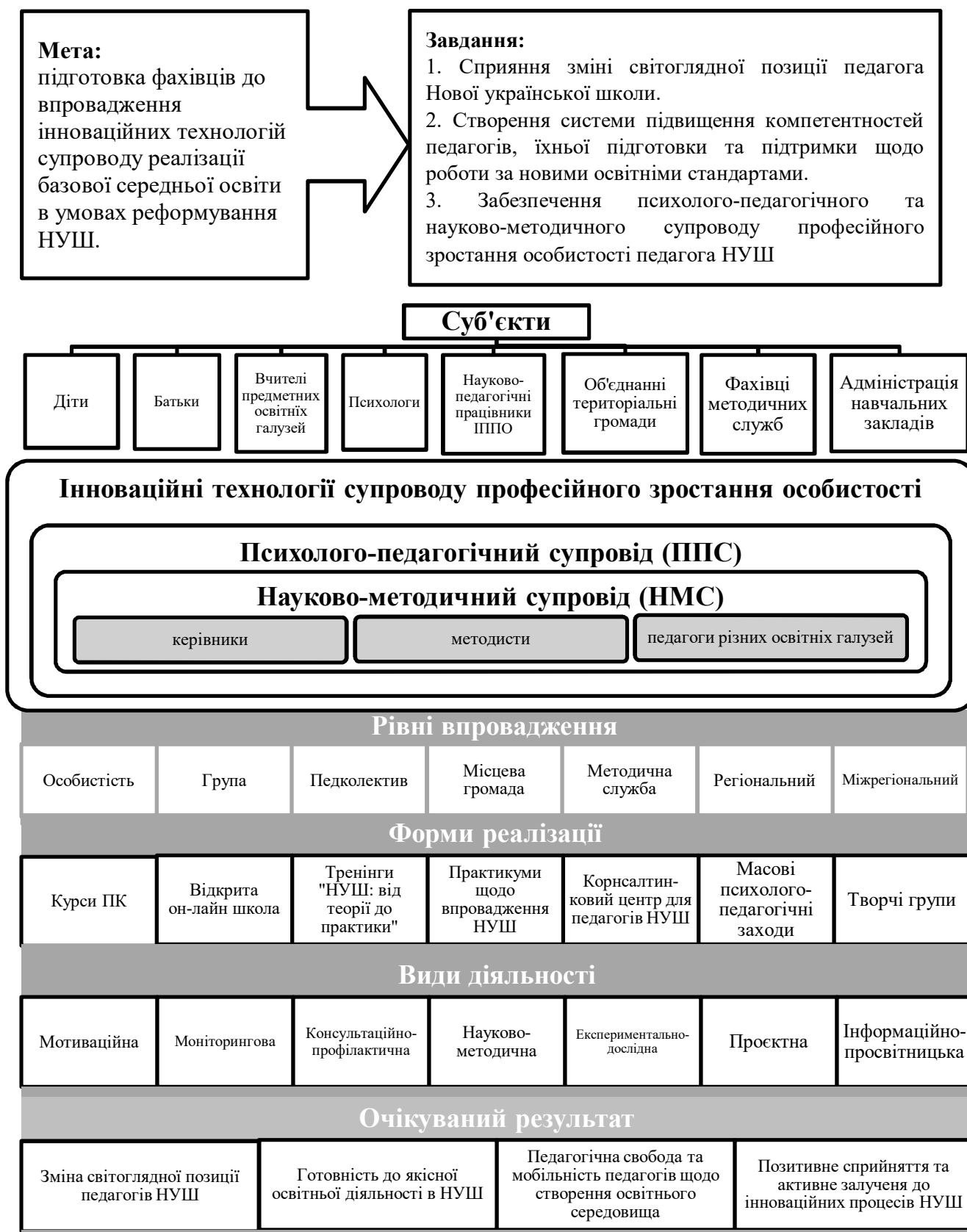

Рис 2.1. Компоненти впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ

Упровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи спрямовано насамперед на засвоєння, розроблення, упровадження та поширення нових ідей, змісту, методик, технологій навчання учасників освітнього процесу з метою досягнення нового якісного результату освітнього процесу та спрямовано на формування в них активного включення в інноваційні процеси, що є запорукою успішної реалізації базової середньої освіти.

Сучасна система освіти передбачає усвідомлення педагогами власного педагогічного досвіду, формування здібності узагальнювати свій професійний досвід, вміння швидко адаптувати власну педагогічну діяльність під сучасні нові ціннісні орієнтації, опанування інноваційними технологіями.

Процес упровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти забезпечується на основі принципів виокремлення інноваційних технологій: перспективності, демократичності, гуманістичності, інтегративності, реалістичності, цілісності, керованості, економічності, актуальності; та передбачає визначення мети та завдань, добір форм реалізації, суб'єктів, напрямків діяльності (рис. 2.1).

Представимо компоненти впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи більш детально.

Мета: підготовка фахівців щодо впровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи.

Завдання:

1. Сприяння зміні світоглядної позиції педагога Нової української школи.
2. Створення системи підвищення компетентностей педагогів, їхньої підготовки та підтримки щодо роботи за новими освітніми стандартами.
3. Забезпечення психолого-педагогічного й науково-методичного супроводу професійного зростання особистості педагога Нової української школи.

Суб'єкти: діти, батьки, вчителі предметних освітніх галузей, психологи, науково-педагогічні працівники, об'єднані територіальні громади, фахівці методичних служб, адміністрація закладів освіти.

Рівні впровадження: особистість, група, педагогічний колектив, місцева громада, методична служба, обласний.

Види діяльності:

Мотиваційна діяльність спрямована на формування мотивації щодо вдосконалення професійної компетентності педагогічних працівників до роботи за новими освітніми стандартами, на розуміння й усвідомлення світоглядної позиції педагога Нової української школи.

Моніторингова діяльність забезпечує відстеження трансформації освітнього простору на інноваційне комфортне середовище, у якому особистість дитини отримує навички й уміння самостійно опановувати знання упродовж життя та застосовувати їх у практичній діяльності; експертну оцінку дієвості впровадження в роботу вчителів принципів Нової української школи.

Консультативно-профілактична діяльність включає:

- методичну допомогу з питань організації освітнього процесу та реалізації завдань Нової української школи;
- сприяння створенню соціальних, психологічних і методичних аспектів забезпечення оптимальних умов для орієнтації педагогів у реформуванні Нової української школи на основі впровадження інноваційних технологій;
- розвиток творчого потенціалу педагогічних колективів через підвищення рівня професійної компетентності кожного педагога, удосконалення рівня технологічної підготовки.

Науково-методична діяльність реалізується шляхом забезпечення:

- взаємодії з провідними науковими, методичними, громадськими установами й центрами Міжнародного, Всеукраїнського та обласного рівнів, що займаються питаннями Нової української школи;
- методичної допомоги в організації інтегрованого навчання, тематичного та діяльнісного підходів, у моделюванні навчальних програм, плануванні тематичного навчання, організації освітнього середовища в Новій українській школі;
- методичної підтримки у створенні й апробації інноваційних технологій, які сприяють якійсній освіті.

Експериментально-дослідницька діяльність спрямована на проведення експериментально-дослідницької роботи з підготовки психологів і вчителів Нової української школи за новим Держстандартом, підготовку вчителів предметних освітніх галузей, проєктування освітнього середовища в НУШ тощо.

Проектна діяльність – у реалізації проєктів, як-от: «Реформування системи підготовки та професійного розвитку педагогів», «Нове освітнє середовище» та «Нова українська школа» у межах регіональної програми «Освіта Донеччини: національний та європейський вектори розвитку. 2017–2020», науково-педагогічного проєкту «Інтелект України», проєктів тощо.

Інформаційно-просвітницька діяльність включає опрацювання та обговорення Державного стандарту, проведення методичних коучингів з організації роботи НУШ.

Модель упровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи представлено у вигляді схеми (рис. 2.2.).

Перший етап упровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ – **пропедевтично-підготовчий етап**.

На цьому етапі реалізуються такі напрями роботи:

- ✓ Аналіз сучасних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ.
- ✓ Виявлення та діагностування потреб сучасних учнів, батьків та педагогів щодо їх професійного зростання.
- ✓ Діагностика педагогів щодо готовності до упровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи.
- ✓ Розроблення та підготовка матеріалу щодо впровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи.

Упродовж пропедевтично-підготовчого етапу, враховуючи умови нашого регіону, наближеність до лінії розмежування, необхідно звернути увагу на розв'язання питання психолого-педагогічного супроводу та підтримки особистості як на національному рівні при впровадженні освітніх реформ, так і на локальному.

Безумовно, питання означеного супроводу вимагають насамперед зміни ставлення педагога до себе, до дитини, до ситуації, у якій перебуває тривалий час, та покликані відповідати його сьогоденним і майбутнім потребам.

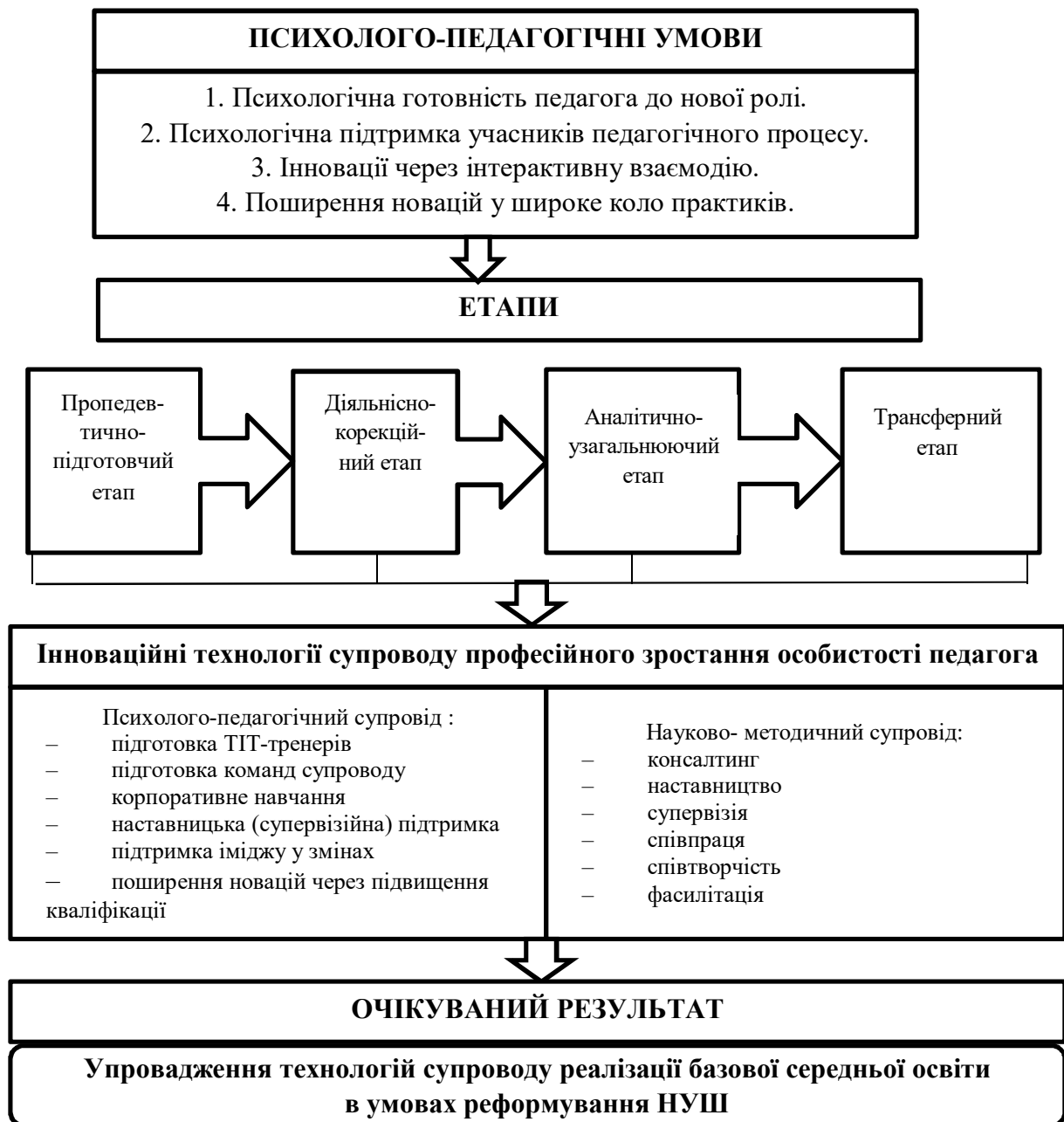

Рис. 2.2. Модель упровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ

Другий етап упровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи – **діяльнісно-корекційний**.

- ✓ Розроблення системи психолого-педагогічного та науково-методичного супроводів реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ.
- ✓ Запровадження психолого-педагогічного та науково-методичного супроводів реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи.

Під час упровадження психолого-педагогічного та науково-методичного супроводів здійснюється підготовка ТІТ-тренерів, команд супроводу пілотних закладів освіти, їх корпоративне навчання, наставницька (супервізійна) підтримка, підтримка іміджу у змінах, поширення новацій через підвищення кваліфікації, консалтинг тощо.

Третій етап упровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ – **аналітично-узагальнювальний**.

На третьому етапі було проведено:

- ✓ Аналіз здійсненої роботи щодо впровадження інноваційних технологій супроводу професійного зростання особистості педагога Нової української школи у системі неперервної педагогічної освіти.
- ✓ Узагальнення й систематизація матеріалів щодо впровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи.

Результати цього етапу можуть бути висвітлені у науково-практичних конференціях, у фахових публікаціях, на засіданнях методичних об'єднань.

Четвертий етап упровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування НУШ – **трансферний етап**.

На цьому етапі передбачено такі напрямки роботи:

- ✓ Адаптація та поширення впровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи.
- ✓ Презентація результатів упровадження технологій супроводу реалізації базової середньої освіти в умовах реформування Нової української школи.

2.3. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІННОВАЦІЙ ОСОБИСТІСТЮ

Інновації гостро ставлять проблему оцінки їхньої ефективності, що потребує розвитку діагностичних знань і вмінь, розроблення спеціальних і об'єктивних методів вимірювання. Виникає проблема вибору різноманітних показників і критеріїв оцінки результату впровадження нововведень, а також технологічної культури варіативної організації процедури оцінювання інноваційної діяльності. Необхідно визначити умови, чинники, закономірності та механізми, що впливають на інноваційну діяльність у закладах освіти і забезпечують її ефективність. Важливим є передбачення й оцінка всіх можливих наслідків інновації, зокрема й негативних. При цьому природа інноваційних процесів потребує оцінки не лише наявного стану та кінцевого результату, але й результатів проміжних процедур. Тому в організаторів і учасників інноваційної діяльності в умовах профільної школи з'являється можливість постійно коригувати хід дій і визначити оцінку успішності покрокового розвитку освітнього закладу та розвитку суб'єктів освітнього процесу.

Цікавою в цьому аспекті є формула змін, що була розроблена Ричардом Бекхардом та Девідом Глейхером [Beckhard, 1969]. Застосування на практиці запропонованої формули змін допомагає команді сфокусуватися на кінцевому результаті та не збитися зі шляху до досягнення поставленої цілі. Отже, згідно з формулою Бекхарда, для того, щоб відбулися значні зміни в організації діяльності робітників, необхідна наявність наступних чинників:

1. D (Dissatisfaction) = незадоволеність реальним положенням справ;
2. V (Vision) = бачення перспектив;
3. F (First steps) = конкретні кроки, що можуть бути здійснені задля реалізації наявних перспектив;
4. R (Resistance to change) = опір змінам. Опір змінам — це просто сила, яку необхідно здолати, щоб відбулися зміни.

Сукупність перших трьох змінних повинна бути достатньо переконливою та значущою, щоб здолати супротив. Якщо будь-яке із перших трьох значень дорівнює нулю або наближається до нуля, похідна також буде дорівнювати нулю чи буде близькою до нуля і опір змінам буде домінувати. Ця модель має два способи практичного застосування.

До початку роботи: при плануванні значних змін у команді треба бути впевненим у тому, що всі три змінні знаходяться на високому рівні.

Під час роботи: необхідно використовувати формулу як інструмент у розв'язанні проблем для того, щоб зрозуміти, чому люди виступають проти змін.

Відомості про три елементи, які стануть у нагоді при впровадженні змін:

D = незадоволеність реальним положенням справ:

- ✓ Працівники повинні чітко розуміти те, чому необхідні зміни.
- ✓ Треба чітко сформулювати, чому недопустимо та неможливо продовжувати працювати по-старому.
- ✓ Мотивація виникає тільки після усвідомлення почуття незадоволеності до наявної системи.
- ✓ Працівники повинні чітко розуміти, хто і які перспективи отримає в результаті впровадження інновацій

V = бачення перспектив:

- ✓ Дуже важливо, щоб співробітники повністю розуміли та могли уявити своє майбутнє при впровадженні інновацій.
- ✓ Ініціатори інновацій повинні ділитися своїм баченням: майбутнім організації, цілями та напрямками роботи, щоб зменшити кількість непоінформованих співробітників.
- ✓ Треба переконатися, що керівник описує майбутнє ясною та зрозумілою для всіх мовою.

F = конкретні кроки:

- ✓ Співробітники як і раніше потребують наявності важливого чинника як розуміння їх ролі в колективі.
- ✓ Керівник має розуміти, що кожен співробітник повністю усвідомлює ті кроки, які треба робити, щоб зміни призвели до успіху.

Підвищення рівня знань про психологічні механізми, які сприяють або перешкоджають застосуванню в педагогічній практиці інноваційних технологій, дозволить педагогам більш ефективно впроваджувати інноваційні практики.

Будь-яке нововведення має як технічні, так і психологічні наслідки, варто погодитися з Р. Кричевським у тому, що «нововведення традиційно визнається як певна безумовно позитивна в житті організації (або суспільства) подія, а між тим історичний та життєвий досвід свідчить, що це далеко не так [Социальная психология..., 2009].

Не всі нововведення несуть позитивні зміни для людей, хоча і спрямовані на благо [Шихирев, 1993]. У науковій літературі виявлено загальні закони протікання інноваційного процесу [Юсуфбекова, 1991]. Існують певні закони функціонування інновацій, а саме:

- ✓ *закон незворотної дестабілізації інноваційно-освітнього середовища:* будь-який інноваційний процес у системі освіти неминуче проблематизує ситуацію впровадження, вносячи незворотні деструктурні зміни в усталене соціально-педагогічне середовище. Останнє призводить до руйнації цілісних уявлень про природу освітніх процесів, їх керованість і водночас пробуджують педагогічну свідомість, поляризують погляди суб'єктів освіти. При цьому, чим ґрунтовніша освітня інновація, тим імовірніша буде дестабілізація, – теоретичного, дослідницького, комунікативного чи практичного аспектів;
- ✓ *закон фінальної реалізації інноваційного процесу:* життєздатні інноваційні процеси в освітній структурі раніше чи пізніше, стихійно або свідомо реалізуються у практиці;
- ✓ *закон стереотипізації:* освітня інновація має тенденцію перетворюватися в стереотип мислення і практичної дії. У цьому розумінні вона приречена на рутинізацію, тобто перехід до педагогічного стереотипу – бар'єра на шляху реалізації прогресивних освітніх інновацій;
- ✓ *закон циклового повторення, або закон зворотності освітніх інновацій.* Для педагогіки і системи освіти це характерна особливість, оскільки такого виду інновації викликають протидію, бо освітяни приймають їх за “добре відомі” наукові знання. Цими законами не вичерпуються загальні і специфічні для освітньої інноватики закономірності.

Треба наголосити, що окрім загальних законів протікання інноваційного процесу, існують і певні особливості сприйняття змін психікою людини [Развитие сообществ..., 2003]. Тож у прийнятті нових змін для психіки кожної людини характерним є послідовний перебіг наступних стадій, які графічно відображені на рис.2.3.

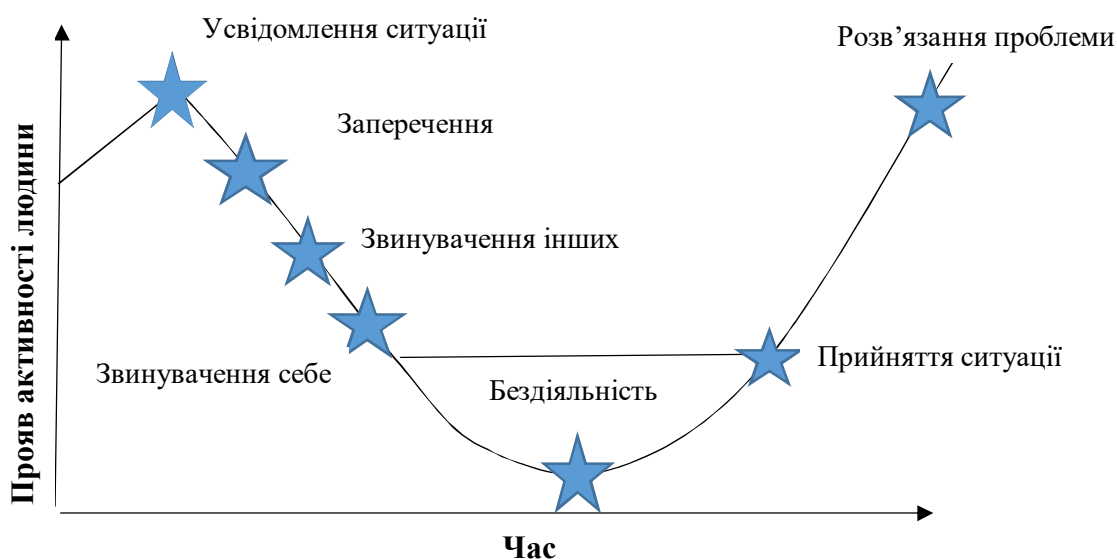

Рис. 2.3. Психологічна реакція людини під час проходження різних стадій прийняття змін
Аналізуючи наведений вище графік, зупинимось детально на характеристиці кожної з реакцій (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1

**Характерні реакції людини на зміни
в залежності від стадії прийняття нової інформації**

№ п/п	Стадія прийняття змін	Характерні реакції людини
1	Усвідомлення ситуації	«Так ось що означають всі ці зміни». «Я ніколи раніше про це не думав».
2	Заперечення	«Це зовсім не нова ідея». «Я стикався з таким раніше». «Ви говорите дурниці»
3	Звинувачення інших	«У цьому винен хтось інший». «Ви помиляєтесь». «Ти намагаєшся змусити мене повірити в те, що у мене немає ідей».
4	Звинувачення себе	«Я не можу цього зробити». «Я не зможу змінитися». «Залиште мене в спокої і дайте зайнятися звичними справами». «Так, я винен у виникненні всіх цих проблем».
5	Бездіяльність	«Я в розгубленості і не знаю, який вибрати шлях». «Я впевнений, що це хороші ідеї, але я не можу їх зрозуміти». «Все безнадійно – нічого не зміниться».
6	Прийняття ситуації	«Тепер я розумію, що ви хочете сказати». «Будь ласка, поясніть мені це ще раз». «Історію не можна змінити, але, можливо, нам варто почекати». «Для мене все це занадто пізно, але, можливо, це буде цінним для моїх дітей/студентів».
7	Розв'язання проблеми	«Давайте сядемо і проаналізуємо все це». «Яка конкретно у нас мета?» «Як ми можемо опрацювати це разом?» «Що ти хочеш, щоб я зробив?» «Розкажи мені докладніше про ці зміни?»

Важливо пам'ятати і знати про те, що людям потрібен час, щоб звикнути. У процесі змін найважливіше пройти деякі, якщо не всі, стадії. Однак, якщо людина або група застрягають на одній зі стадій, необхідно докласти зусиль, щоб процес змін продовжився. Саме в цих точках перелому інноваційні ідеї можуть бути відкинуті спільним рішенням або прийняті завдяки гарним аргументам, або обставинам, що свідчить на користь змін. Між появою нової ідеї та її абсолютним прийняттям проходить значний період часу, іноді роки. Цей період різний для різних інновацій, і одних й тих же інновацій у різних соціальних системах. Успіх просвітницької або освітньої роботи визначається ступенем зменшення цього тимчасового періоду, з тим щоб підвищити швидкість прийняття – відносну швидкість, з якою інновація поширюється і приймається членами певної педагогічної системи.

Вправа «Планування змін» [Развитие сообществ..., 2003].

Заповніть формуляр плану дій (табл. 2.2.), виокремивши конкретну мету інноваційної діяльності, перерахувавши рушійні сили, які змушують вас діяти, наприклад, за принципом «цього вимагає моя нова посада». Випишіть фактори, які утримують вас від вчинення дії або зміни, скажімо, «недостатньо ресурсів» та окресліть певні кроки, щодо подолання стримуючих стосовно впровадження інновацій.

Таблиця 2.2

Формуляр плану дій

Компоненти	Відповіді
1. Мета (що ви хочете зробити?):	
2. Рушійні сили:	А _____ В _____ С _____
3. Стримуючі сили:	А _____ В _____ С _____
4. План дій:	А _____ В _____ С _____

РОЗДІЛ 3. УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У РОБОТІ З ДИТЯЧИМ КОЛЕКТИВОМ

*Роль педагога полягає в тому,
щоб відкривати двері, а не в тому,
щоб проиштовхувати в них учня.
Артур Шнабель*

Анастасія Сазонова,
кандидат педагогічних наук, доцент

Валентина Поуль,
кандидат психологічних наук, доцент

Тетяна Колган,
кандидат педагогічних наук, доцент

Ганна Гладкова,
старший викладач, завідувач відділу координації роботи
центрів професійного розвитку педагогічних працівників

3.1. ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ НУШ

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх з актуальним та перспективним розвитком суспільства, інтегруванням до світового освітнього простору є розгляд процесу навчання та його результатів через призму компетентнісного підходу, що трактується як чинник, котрий сприяє модернізації змісту освіти й доповнює низку освітніх інновацій і класичних підходів, спрямованих на досягнення сучасних освітніх цілей.

Осмислення сутності компетентнісного підходу як освітньої інновації, розгляд різних аспектів його реалізації в освіті, здійснене у дослідженнях Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пошетун, О. Савченко, С. Трубацевої, та ін., дає підстави для формулювання певних узагальнень щодо понятійного апарату аналізованої дефініції, умов та ознак реалізації в освітньому процесі.

На основі аналізу наукових джерел вкажемо на те, що поняття «компетентнісний підхід» трактується в розрізі спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу має бути формування загальної компетентності, яка є сукупністю ключових компетентностей та інтегрованою характеристикою особистості, що формується в процесі навчання й містить знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Компетентнісний підхід до навчання ґрунтується на уявленнях про компетентність як загальну здатність особистості, надпредметне утворення, як інтегрований результат навчання, пов'язаний з умінням використовувати знання та власний досвід у конкретних життєвих ситуаціях [Чернецька, 2013].

Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі визначаються С. Трубачевою в такому контексті:

- ✓ чітке усвідомлення учасниками навчального процесу дидактичної специфіки поняття «компетентність»;
- ✓ конкретизоване визначення вимог до кінцевого рівня сформованості базових компетентностей дітей та до основних етапів їх формування;
- ✓ послідовність реалізації компетентнісного підходу на різних етапах та рівнях формування змісту освіти [Трубачева, 1989].

Сучасний погляд на знання відрізняється від традиційного тим, що знання є підготовка не вважається головним критерієм підготовки підростаючого покоління до ефективного функціонування в умовах інформаційного суспільства, оскільки у світлі наукових досліджень знання є інформація постійно зазнає уточнення, доповнення, а доволі часто й кардинального оновлення.

З огляду на це відбувається зміщення пріоритетних акцентів зі знань на підготовку на знання-овісвідомленісво-поведінкову, котрою забезпечуються процеси самостійного оволодіння знаннями, оптимального й мобільного їх використання в процесі життєдіяльності, здійснення творчої за стилем діяльності, реалізації самостійності в прийнятті рішень [Чернецька, 2013].

Згідно з концепцією проєкту TUNING знання, пронизуючи наскрізно зміст вміснєсво-поведінкової підготовки, набувають здатності інтегрованого взаємопроникнення й розглядаються в трьох взаємодоповнюючих контекстах:

- ✓ знання та розуміння (теоретичні знання та здатність їх розуміти);
- ✓ знання як діяти (застосування знань на практиці у вигляді вмінь, навичок, способів діяльності);
- ✓ знання як бути (особистісні цінності) [Овчарук, 2004].

Компетентнісний підхід пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості дитини й може бути реалізованим та перевіреном тільки в процесі виконання конкретною дитиною певного комплексу дій. Реалізація окресленого підходу потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» дітей, на суб'єктивні надбання однієї дитини, які можна виміряти [Чернишов, Чернікова, 2013].

Необхідно вказати й на те, що в процесі реалізації компетентнісного підходу навчально-пізнавальна діяльність спрямована на формування в учнів здатності до поєднання взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії. Відповідно компетентності набувають значення власних цінностей суб'єктів навчання. Такі ж результати є бажаними й для процесу впровадження особистісно орієнтованого підходу до навчання.

У педагогічній науці склалася стала точка зору: цілепокладання характеризують як трикомпонентне утворення, що включає:

- 1) висунення й обґрунтування цілей;
- 2) визначення шляхів їх досягнення і формулювання завдань;
- 3) проєктування очікуваного результату.

Для успішності цілепокладання, необхідно дотримувати низку вимог:

- ✓ діагностичність: цілі повинні висуватися й корегуватися на основі постійного вивчення потреб і можливостей учасників педагогічного процесу;
- ✓ реальність: врахування в процесі цілепокладання можливостей конкретної ситуації;
- ✓ спадкоємність: кожні наступні цілі та завдання повинні витікати з попередніх;

- ✓ узгодженість: цілі та завдання не повинні суперечити одне одному, цілі окремих учасників педагогічного процесу не повинні суперечити загальним цілям;
- ✓ ідентичність (прийняття цілей на емоційному і раціональному рівнях всіма учасниками педагогічного процесу);
- ✓ результативність (контроль результатів досягнення мети, можливість визначити, виміряти, наскільки вдалося досягти поставленої мети) [Павленко, 2014].

Технологія SMART (SMART) – сучасний підхід щодо постановки цілей. Система постановки smart-цілей дозволяє на етапі визначення мети узагальнити всю наявну інформацію, встановити прийнятні терміни роботи, визначити достатність ресурсів, надати всім учасникам процесу ясні, точні, конкретні завдання [Цілі SMART..., 2020].

Саме слово SMART являє собою акронім, кожна з його літер відсилає нас до певного критерію ефективної мети:

- S – specific – конкретна
- M – measurable – вимірна
- A – achievable – досяжна
- R – relevant – значуща
- T – time-bounded – обмежена у часі.

Приклади формулювань діагностичних цілей навчання наведені у відомій педагогам таксономії освітніх цілей Б.С. Блума (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1

Типові помилки у класичному визначенні мети

Характеристика	Приклад
Недіагностична мета	Мета сформульована таким чином, що в подальшому неможливо визначити ступінь її досягнення. У той же час діагностично поставлена мета передбачає формулювання, що описує досягнуті результати навчання, виражені через дії дітей.
Глобалізація мети	Наприклад, заявлена мета заняття – виховання толерантності у дітей. Зрозуміло, що мета нереальна, оскільки за один урок цього не досягти, необхідна повноцінна програма, що складається з комплексу взаємопов'язаних занять, заходів, що мають локальні цілі, досягнення яких своєю сукупністю сприятиме розвитку толерантності.
Звуження та заниження рівня мети	При досягненні такої мети знижується ефективність усього освітнього процесу, наприклад, коли учитель не ставить мети виховання і розвитку, обмежуючись тільки предметними цілями.
Мета без врахування інтересів дітей	Неуспішною для реалізації є мета, що далека від інтересів дітей, без прив'язки до їхніх реальних сьогоdnішніх або майбутніх потреб, без пояснення практичної значущості для важливих сторін життя, без обліку їхніх інтересів і мотивів.
Неконкретна мета	Мета незрозуміла для дітей, розмита, недостатньо конкретні цілі. «Піди туди, не знаю куди, принеси те, не знаю що..» плутають та демотивують учнів.
Нечітка мета	Мета, що викликає суперечності й нестиковки між метою і діяльністю, коли навіть якісно виконана робота не призводить до досягнення бажаного результату.
Декларативність у постановці мети	Коли відбувається підміна мети гаслом, наприклад: «Непогано було б попрацювати в цьому напрямку» тощо.

Таким чином, щоб мета стала відома і зрозуміла, її необхідно описати, тобто сформулювати. У формулюванні необхідно чітко визначити бажаний результат, що надає меті потужний мотиваційний заряд. У цьому випадку ми не можемо використати терміни опису процесу, тут потрібно описати зв'язок «мета – результат». Якщо мета – це конкретна мета, то й описувати її потрібно відповідним чином. Цим ви задаєте вектор дії і наповнюєте дії, свої і дітей, енергетичним зарядом. Тому є сенс формулювати мету як завершену дію, як вже досягнутий результат.

Природно, це звична постановка мети, оскільки у формальному плануванні ми звикли ставити мету дієсловом недосконалого виду. Але настала пора переходити від формального планування до реального, і нова постановка мети – це один із необхідних кроків.

Уникнути перерахованих помилок і сформулювати коректну мету можна, використовуючи техніку цілепокладання – метод SMART (smart – з англійської – розумний), що дозволяє сформулювати чітку й конкретну (розумну) мету. Суть методу полягає у формуванні мети на підставі певних критеріїв, використання яких визначає її коректність та дієвість. Критерії SMART: S – Specific, M – Measurable, A – Achievable, R – Relevant, T – Time-limited (рис. 3.1).

Рис. 3.1. SMART критерії мети

Детальніше представимо опис критеріїв SMART у визначені мети у вигляді таблиці 3.2.

Відповідність усім критеріям SMART дозволяє принципово змінити формулювання цілей діяльності педагога і наповнити їх не тільки об'єктивним змістом, а й новою енергетикою. Хочете, щоб ваші цілі й цілі вихованців стали справжніми магнітами, що притягують успіх, формулюйте їх за допомогою цього методу розумних цілей. Формулюючи мету за допомогою методу SMART, педагог замислюється про індикатори, що об'єктивно доводять до досягнення мети. Неточні формулювання мети, завдань, результатів ускладнюють розуміння того, що треба зробити. Туманні, розмиті, заплутані формулювання цілей, недостатньо чітко розуміння цілей дітьми, можливе подвійне, потрійне тлумачення змісту пропонуваного змін, дій викликає протрацію дітей, демотивують їх, позбавляють орієнтирів і бажання займатися навчальною діяльністю, яка дуже швидко заміщається більш зрозумілими й цікавими для дітей заняттями [Петренко, 2004].

Визначення SMART критеріїв мети

SMART	Визначення	Приклад
S – Specific (конкретність у формулюванні мети)	Мета повинна бути гранично чіткою, точною, конкретною, що не допускає її подвійного трактування. Конкретика у формулюванні мети передбачає достатню кількість дрібних, конкретних деталей, що описують процес досягнення й необхідний кінцевий результат.	Шевченко Сашко навчиться розв'язувати рівняння з одним невідомим.
M – Measurable (вимірність мети).	Мета повинна бути вимірною, що передбачає наявність якісних і кількісних критеріїв, досягнувши яких, можна бути впевненим у досягненні мети.	Досягти певного відсотка успішності у дітей 6 класу з біології з певного розділу програми.
A – Achievable (досяжність, реальність мети).	Мета повинна бути досяжною з урахуванням зовнішніх можливостей і ризиків, а також тих ресурсів, якими володієте ви або ваша команда.	Тут необхідно вселити дитині віру в її сили, а також упевненість у тому, що поставлена перед нею мета їй цілком під силу.
R – Relevant (те, що ви повинні зробити, має бути за потрібне).	Мета повинна бути доречною відповідно до мінливої ситуації, зміни повинні відповідати вашим потребам і (або) потребам ваших вихованців.	Тут доцільно пояснити дітям, що ті знання і вміння, які вони зараз здобудуть, стануть у нагоді їм у подальшому житті, в конкретних випадках і ситуаціях.
T – Time-limited. (досяжність мети в обмежений час).	Мета повинна бути досягнута в обмежений час. Точно визначте час або період досягнення обраної мети.	Це буде дисциплінувати ваших вихованців і формувати в них відчуття відповідальності.

Перевіримо формулювання мети на відповідність кожному з наведених прикладів.

Мета: «Антон Д. навчиться використовувати правило ділення числа у стовпчик».

S – Specific (конкретність у формулюванні мети). Хто і що саме отримає? Учень, Антон Д., засвоює знання та в нього сформуються навички. З якої теми? З теми «Ділення в стовпчик». У класі один Антон Д., який повинен це засвоїти? Так. Тоді за цим критерієм все точно.

M – Measurable (вимірність мети). Тема, за якою проводиться робота, одна. Дитина навчиться виконувати ділення у стовпчик – беремо до опрацювання саме такий варіант ділення. Відповідність критерію є.

A – Achievable (досяжність, реальність мети). Антон Д. здібна дитина, але деякий час був відсутній через хворобу. Вдома батьки приділяють час дитині, але не за цією темою. Розроблені індивідуальні завдання, визначені мотиви та спільні зусилля з батьками – цілком можна таку мету досягти. Отже, і за цим критерієм усе правильно.

R – Relevant (відповідність потребам). Міцні знання Антону потрібні для подальшого навчання. Для педагога теж важливо, щоб хлопчик подолав ліню і використовував наявний у нього потенціал ефективніше. Тому така мета цілком доречна й відповідає потребам цільових груп (Антон, його батьки, вчитель).

T – Time-limited. (Мета повинна бути досягнута в обмежений час). Час визначено

гранично точно – кінець місяця. Таким чином, і за цим критерієм мета «розумна».

На думку Б. Блума, цілі навчання безпосередньо залежать від ієрархії розумових процесів, як-от запам'ятовування (remembering), розуміння (understanding), застосування (application), аналіз (analysis), синтез (synthesis) та оцінка (evaluation). Кожному з цих рівнів за допомогою певних дієслів може пропонуватися набір завдань. Педагоги, які навчають критичного мислення, використовують цей інструмент.

Якщо слідувати розробленій Блумом таксономії, то знання учнів – це лише перший, найпростіший рівень класифікації. Далі йдуть ще п'ять рівнів цілей (або результатів) навчання, причому перші три – знання, розуміння, застосування – цілі нижчого порядку (мислення низького рівня). А наступні три – аналіз, синтез, оцінювання – вищого порядку (мислення високого рівня).

Система Бенджаміна Блума може бути представлене у вигляді таблиці (табл. 3.3). Б. Блум встановив також, що між рівнями мислення та відповідями на запитання, які ми ставимо, існує прямий зв'язок. Більше того, самі запитання утворюють ієрархію цілком відповідну таксономії мислення.

Таблиця 3.3

Таксономія навчальних цілей та результатів Б.Блума (за О. Пометун)

<i>Начальна мета/рівень</i>	<i>Результат, якого досягають учні</i>
Знання	Запам'ятовування та відтворення учнями змісту навчальної інформації, включно з фактами, поняттями, термінами й теорією.
Розуміння	Здатність учнів встановлювати зв'язок одного матеріалу з іншим, перетворювати його із одної форми в іншу, «перекладати» його з однієї «мови» на іншу (наприклад, зі словесної у графічну, математичну й навпаки). Як показник розуміння може також бути інтерпретація матеріалу учнем (пояснення, короткий виклад), прогнозування майбутніх наслідків, що випливають із наявних даних.
Застосування	Цей елемент засвоєння означає вміння використовувати вивчений матеріал у конкретних умовах і нових ситуаціях. Сюди входить застосування правил, методів, вміння розбивати матеріал на складові понять, законів, принципів, теорій.
Аналіз	До цієї категорії належить виділення частин цілого, виявлення взаємозв'язку між ними, осмислення принципів організації цілого. Навчальні результати характеризуються осмисленням не тільки змісту навчального матеріалу, а і його внутрішньої структури. Учень, який добре опанував цю категорію навчальних цілей, бачить помилки й огріхи в логіці міркувань, бачить різницю між фактами та наслідками, оцінює важливість даних.
Оцінювання	Як категорія навчальних цілей, воно означає вміння давати оцінку тому чи іншому матеріалу з конкретною метою. Судження і умовиводи учня мають базуватися на чітких критеріях. Учень оцінює логіку побудови матеріалу у вигляді письмового тексту, оцінює відповідність висновків уже даним тощо.
Синтез	Ця категорія означає вміння комбінувати елементи, щоб одержати ціле з новою системною властивістю. Таким новим продуктом може бути повідомлення, план дій, нова схема тощо.

Питання на запам'ятовування належать до найнижчого рівня. Питання на оцінку або судження розглядаються як високий рівень мислення. Насправді, всі запитання важливі й усі вони приводять до різних видів мислення [Пометун, 2017].

Запитання – один з механізмів формування навичок критичного мислення. Можна з упевненістю сказати, що запитання стимулюють критичне мислення. Відповідаючи на запитання, учні аналізують й інтерпретують інформацію, аналізують ідеї, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору. Запитання є засобом стимулювання різних видів мислення на різних рівнях складності.

Використання на уроках запитань високого рівня – на аналіз, синтез, оцінку – дозволяє педагогу ефективно розвивати критичне мислення дітей.

Уміння педагога формулювати такі питання є обов'язковою умовою розв'язання цієї проблеми. З іншого боку, ми маємо навчити також дітей формулювати запитання різного рівня у процесі дослідження того чи іншого джерела знань. Розвинути такі уміння в учнів може допомогти використання педагогом спеціальних питальних слів для кожного рівня запитань. Такі слова можуть певний час бути опорою для розвитку мислення дітей, зокрема і зоровою, у вигляді роздаткових переліків.

Проте, використання таксономії Б. Блума передбачає і формулювання пізнавальних завдань, які забезпечують досягнення навчальних результатів різного рівня. Такі завдання можуть бути побудовані за допомогою спеціальних дієслів, що «програмують» мисленнєву діяльність дітей певного рівня. Розглянемо ці інструменти в узагальненому вигляді (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Формулювання пізнавальних завдань
відповідно до таксономії Б. Блума (за О. Пометун)**

Рівень мислення/навчального результату учня	Питальні слова, за допомогою яких сформулюється запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність учнів на різному рівні мислення
Здобуття знань (інформації)	Що таке...? Де...? Коли...? Що саме...? Скільки...? Які приклади відомі...?	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перерахуйте, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть.
Розуміння інформації	Як передати іншими словами ...? Як ви розумієте ...? Як пояснити іншими словами...?	Поясніть, опишіть, розпізнайте, розташуйте, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами, підкресліть.
Використання, застосування інформації	У яких ще ситуаціях можна застосувати...? Хто може використовувати...? Чим може бути корисне...? Що може зашкодити...?	Застосуйте, використайте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть, завершіть, дослідіть, проведіть експеримент, проілюструйте, розрахуйте.
Аналіз	Які основні елементи...? З чого складається...? До якої групи належить...? Які причини...? Як влаштоване...? Які функції...? У чому схожість (відмінність)...? Що спільного між...?	Визначте частини ознаки, причини, наслідки, встановіть послідовність, розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте.

	Як пов'язані ...? У чому зв'язок...?	
Синтез	Про що свідчить наявність таких елементів, як-от ...? Який висновок можна зробити з фактів...? Поясніть, чому...? Що потрібно...? Чому ви так думаєте...? Як зробити...? Чому ви вважаєте...?	Згрупуйте, зберіть, скомбінуйте, складіть, створіть, розробіть, сформулюйте, узагальніть, об'єднайте, придумайте, змініть, запропонуйте, перегрупуйте, переписіть, встановіть, замініть.
Оцінювання	Добре чи погане...? Які переваги або недоліки...? Ефективно чи неефективно...? Чи згодні ви, що ..., чому...? Як зробити...? Чому ви вважаєте...?	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це саме важливе, доведіть, переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, перевірте, оцініть.

3.2. НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ВІДКРИТТЯ.

ПЕРЕХІД ДО ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ

Єдиний шлях, що веде до знань, – це діяльність.

Дж.Б. Шоу

Зміни, що відбуваються в усіх сферах життя, не могли не торкнутися й освітньої галузі. Нарешті прийшло усвідомлення того, що дітей необхідно навчати по-новому, щоб забезпечити успішну адаптацію випускників до життя в сучасному суспільстві. Обсяг наукової інформації стрімко зростає, а кожні десять років він подвоюється. Тому очевидно, що які б міцні й обширні не були знання, учень виявиться безпорадним у житті перед лавиною завдань і проблем, якщо не навчиться вчитися, змінювати себе, бути компетентним.

Закон України «Про освіту», Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, державні стандарти початкової загальної та базової середньої освіти ґрунтуються на засадах компетентнісного підходу, взаємопов'язаному із особистісно зорієнтованим та діяльнісним, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових інтегрованого змісту освіти.

Зокрема розділами чинних шкільних програм передбачено проведення дослідницьких практикумів, досліджень, домашніх експериментів, мініпроектів тощо. Отже, основним надбанням особистості має стати досвід реалізації певної діяльності, учні повинні засвоювати знання в дії [Як засвоїти знання ..., 2018].

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища [Лихненко].

Вивченням діяльнісного підходу займалося широке коло дослідників початку ХХ ст.

Ученими доведено, що для реалізації діяльнісного підходу, побудова змісту предмета й добір методик навчання мають забезпечувати зв'язок між способами діяльності учасників освітнього процесу й засвоєними знаннями, формуванням

теоретичного мислення, розвитком розумових сил і здібностей учнів та вчителів (рис. 3.4) [Як засвоїти знання ..., 2018].

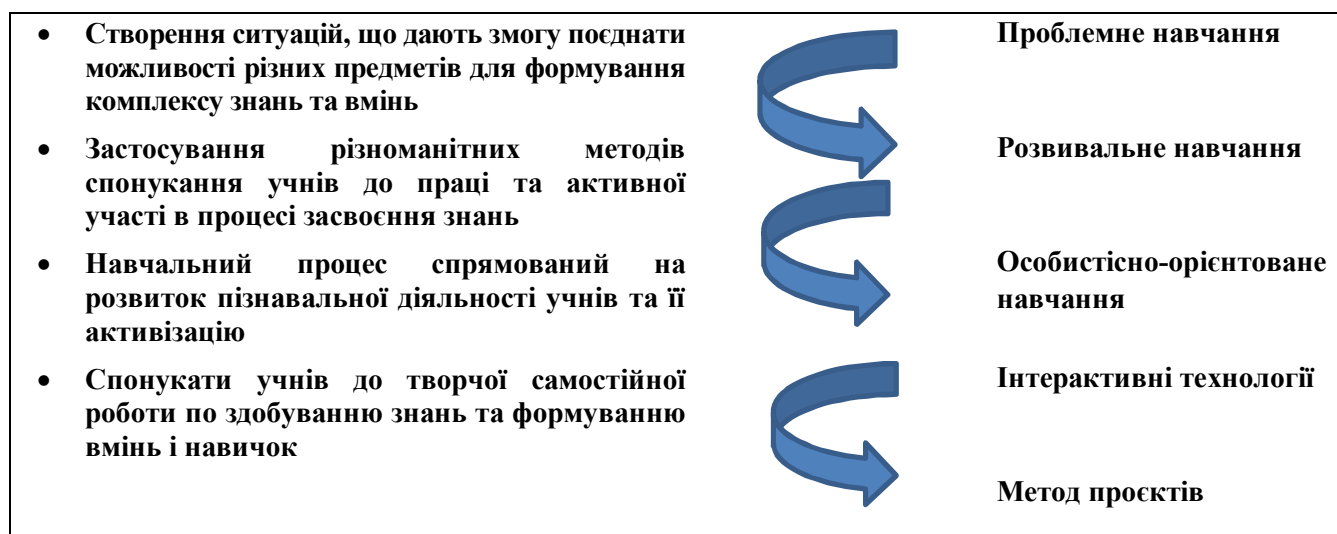

Рис. 3.4. Діяльнісний підхід

Отже, діяльнісний підхід – це інтеграція навичок, орієнтована на формування способів дій. Наприклад, щоб діти навчилися порівнювати, учитель пропонує порівнювати слова, числа, предмети, малюнки, рухи одночасно на уроках із різних предметів. Метод навчання, за якого учень не отримує знання в готовому вигляді, а здобуває їх сам у процесі власної освітньої діяльності, називається діяльнісним методом. Цей метод навчання є одним із провідних у Новій українській школі (рис. 3.5).

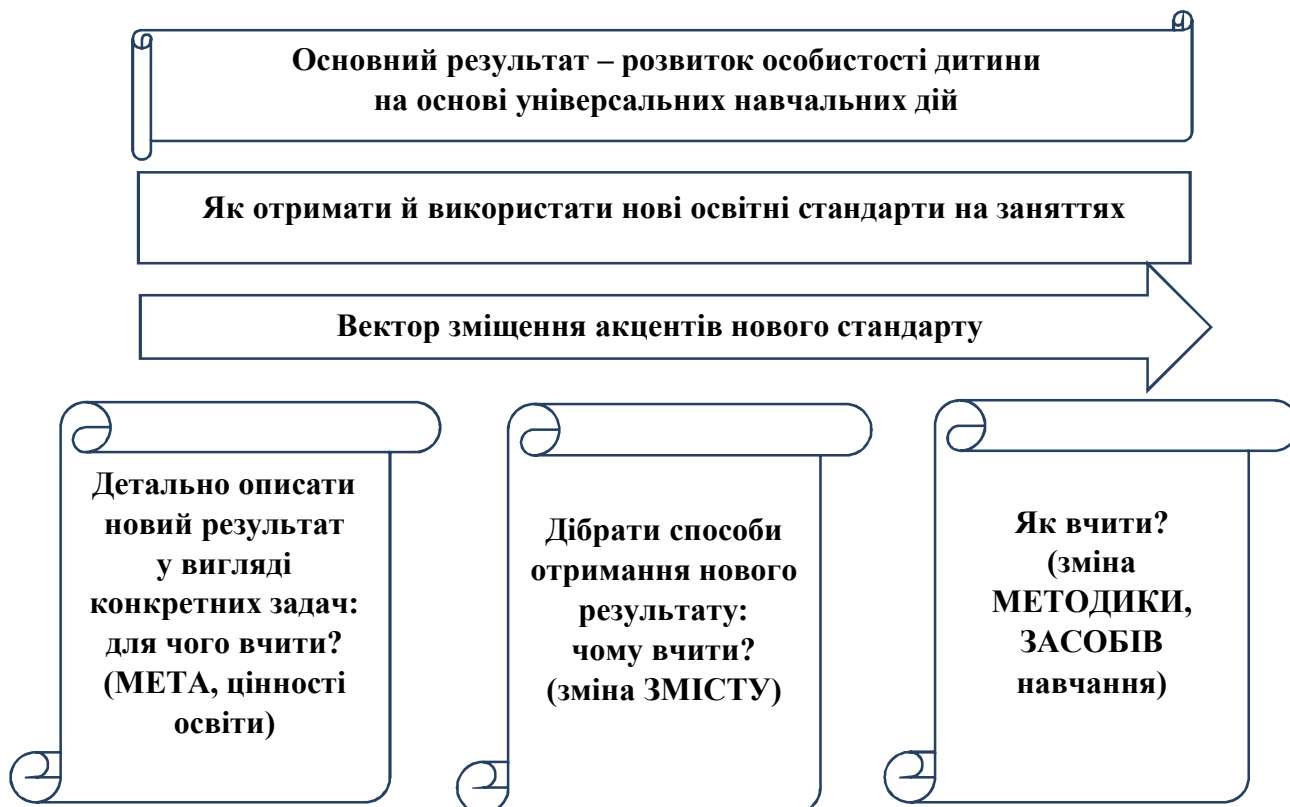

Рис. 3.5. Діяльнісний метод

Для визначення діяльнісного підходу в школі пропонуємо використовувати п'ять характеристик діяльнісного підходу, що розробили такі дослідники, як: Дженніфер М. Зош

(Jennifer M Zosh), Емілі Дж. Хопкінс (Emily J Hopkins), Ханне Єнсен (Hanne Jensen), Клер Лю (Claire Liu), Дейв Ніл (Dave Neale), Кеті Хірш-Пасек (Kathy Hirsh-Pasek), С. Ліннет Соліс (S Lynne Solis) і Девід Вайтбред (David Whitebread), а саме радісна, значуща, активна, мотивувальна, соціальна. Зазначимо, що фонд «LEGO Foundation» пропонує вісім інтегрованих підходів, що пов'язані із діяльнісним підходом, які відповідають п'ятьом характеристикам діяльнісного підходу (табл. 3.5) [Рейчел, Бо Ст'єрне, 2019].

Таблиця 3.5

Інтегровані педагогіки і п'ять характеристик діяльнісного підходу

	Значуща	Соціальна	Активність	Повторення	Радість
Кооперативне навчання	Значущі та важливі завдання, необхідність підтримки. Рефлексія у групах/опрацювання	Групова робота, що спирається на кооперативне навчання, сприяння позитивній взаємодії з однолітками	Позитивна взаємозалежність та індивідуальна відповідальність, пов'язані з особистими інтересами та залученістю	Учні діляться думками і змінюють мислення на основі діяльності групи	Позитивна соціальна взаємодія робить навчання радісним
Навчання через відкриття	Поєднання нової інформації з уже наявними знаннями	Групова робота для позитивної соціальної взаємодії	Спрямовуюча роль вчителя – релевантна інформація не пояснюється безпосередньо, а на ній акцентується увага, тому зростає залученість учнів	Спроби та помилки використовуються для розвитку таких наукових умінь, як планування зрозумілих (ефективних) експериментів	Агентність та активна позиція забезпечують упевненість у власних силах і задоволення від навчання
Емпіричне навчання	Наявність і використання емпіричного досвіду, як базису для розуміння й вибору освітньої діяльності	Переорієнтація учнів на навчання у нових ситуаціях, наприклад, на подвір'ї (вулиці) тощо, розширює соціальні зв'язки і змінює усталену динаміку	Залучаються усі діти, які потенційно можуть не включатися до навчання. Різноманітна діяльність дозволяє їм використовувати вміння та знання, які можуть не проявлятися у традиційних умовах навчання	Дослідження, аналіз та експериментування з різними явищами	Учням подобається емпіричне навчання через його новизну – нові книги, новий досвід тощо – з'ясування нових зв'язків, виконання тих завдань, у яких учні не були впевнені, чи можуть вони з ними впоратись

Навчання на основі запитів	Значущі, оригінальні питання для спрямування навчання на основі запитів. Питання є самодостатніми, провокуючими і значущими для учнів, а також змушують їх дізнаватись більше, наприклад, «у якій мірі мистецтво відображає або формує нашу культуру?»»	Навчання на основі запитів, як правило, передбачає роботу в групах або у парах для дослідження та вивчення певних проблем чи питань	Активна залученість поєднує емоційну, поведінкову та когнітивну сфери. Цей підхід вибудований у такий спосіб, аби сприяти розвитку впевненості у власних силах, фізичній і розумовій активності для досягнення цілей навчання	Заохочується дослідження, відкритість питань і навчальне повторення спроб та помилок (Fielding-Wells, O'Brien і Makar, 2017), коли вчителі ставлять питання, що скеровують та підтримують. Учні ризикують, однак сприймають невдачі як процес отримання досвіду	Активна участь у навчанні забезпечує кращу мотивацію, впевненість у власних силах і задоволення від навчання
Проблемне навчання	Значущі проблеми, які перегукуються з досвідом учнів і сприяють вмінню знаходити аргументи	Зазвичай використовується групова робота або робота зі взаємного навчання, щоб сприяти розвитку соціальних вмінь	Використання розроблених сценаріїв щодо природних явищ, які учні зустрічають у повсякденному житті, сприяє тому, що учні когнітивно більш залучені. Досвід роботи в групах, натомість, сприяє емоційній включеності (Akinoğlu і Tandoğan, 2007)	Включає цикли рефлексії, дій і покращення на постійній основі	Учні отримують задоволення від навчання, коли вони можуть зрозуміти важливість досліджуваної проблеми, а також коли є позитивний досвід співпраці з однолітками
Проектне навчання	Значущі проєкти вимагають постійної залученості, співпраці, дослідницької діяльності, управлінських навичок, постановки	Як правило, діяльність ведеться у групах	Зацікавленість виникає внаслідок підвищеної мотивації, зважаючи на цікавість проєкту, розподілені ролі та структуру	Учні розробляють, оцінюють і змінюють свої результати в умовах проєктного навчання	Радість пов'язана з підвищеною впевненістю у власних силах і задоволенням від навчання

	амбіційних завдань та високих очікувань щодо результативності				
Педагогіка Монтесорі	Перехід від конкретного до абстрактного, з використанням навчальних об'єктів	Класи з дітьми різного віку, вільне переміщення, свобода для соціальної взаємодії	Практична діяльність, навчальні матеріали і сприятливе навчальне середовище пов'язані із зацікавленістю та мотивацією	Навчальні матеріали, що забезпечують самокорекцію	Позитивна взаємодія з однолітками і вчителями

Ця інформація наведена з метою доведення тієї гіпотези, що інтегровані педагогіки, пов'язані з діяльнісним підходом, а відповідні характеристики притаманні навчанню в початковій та середній школі.

*Будьте готові відгукнутися на слова дитини, яка потребує вас.
Завжди прислухайтесь та відповідайте дитині, яка звертається до вас.*

Марія Монтесорі.

Сьогоднішнє покоління учнів називають інтернет-поколінням, продуктом інформаційної епохи. Швидкі, мобільні, питливі, вони потребують додаткової мотивації до навчання, проблемних і компетентнісних підходів, зв'язку уроку з реальним світом. Нова українська школа вимагає від учителя-предметника не тільки дати дітям знання з певної галузі, а й сформувати ті навички, що допоможуть школярам досягти високих результатів у майбутньому, повною мірою реалізувати свій творчий потенціал.

Сучасні випускники – майбутні новатори – мають отримувати ґрунтовні знання з природничих і технічних наук у поєднанні з навичками 21-го століття: уміння спілкуватися, працювати в команді та розв'язувати проблеми в контексті інноваційних можливостей та поточних потреб суспільства.

З огляду на вищезазначене, пропонуємо до восьми інтегрованих педагогік, що пов'язані із діяльнісним підходом, додати STEM-підхід, що також відповідає п'ятьом характеристикам діяльнісного підходу (табл. 3.6).

STEM-підхід і п'ять характеристик діяльнісного підходу

	Значуща	Соціальна	Активність	Повторення	Радість
STEM-підхід	Значущі проблеми навколишнього середовища розв'язуються шляхом інтеграції науки, технології, математики та інженерного підходу, до того ж генеруються оригінальні ідеї, які навчають у майбутньому робити власні стартапи	Робота в командах щодо створення проєкту для позитивної соціальної взаємодії, навчання поза межами класної кімнати	Кожен учасник може продукувати власну ідею, розробляти її та проводити випробування. Активна залученість усіх до процесу створення продукту проєкту, визначає результат діяльності	Учні планують, моделюють, розробляють, оцінюють і змінюють свої результати в процесі створення продукту проєкту	Радість пов'язана із новими відкриттями, створенням власного продукту, можливістю інженерного розв'язання проблеми, можливістю змінити світ на краще, підвищеною впевненістю у власних силах і задоволенням від навчання

Такі маркери окреслюють вимоги до сучасного креативного уроку з використанням STEM-підходу, тобто інтеграції науки, технології, математики та інженерного підходу до розв'язання проблеми, компетентнісного навчання, педагогіки артефакту, дослідницько-пошукової діяльності.

Отже, пропонуємо вашій увазі **рекомендації до креативного STEM-уроку**, що були розроблені обласною творчою лабораторією «Сучасні тренди в освіті», а саме:

1. У центрі STEM-уроку – креативна (унікальна, авторська) ідея розв'язання конкретної проблеми в реальному світі, обов'язковим при цьому стає зв'язок із щоденним досвідом дитини.
2. Діяльнісний та компетентнісний підходи – базова характеристика STEM-уроку. Усі завдання повинні створюватися відповідно до цієї складової, увага акцентується на практичному застосуванні науково-технічних знань, моделюванні, проєктуванні, практичній роботі, мейкерстві.
3. STEM-урок базується на виконанні учнями дослідницьких проєктів, здійснюється їх занурення в практичне та відкрите дослідження, відбувається практична перевірка теоретичних знань і припущень, відпрацьовуються навички в лабораторіях і майстернях. Учні мають можливість навчитися конструювати комплексну картину довкілля з окремих розрізнених фактів, бачити об'єктивність, перевіреність і системність наукових знань, переконатися, що наука – найважливіший елемент технічного прогресу й перетворення дійсності.
4. STEM-урок організовує навчання через міждисциплінарні підходи, використовує всі можливі способи інтеграції предметів.
5. На уроці організована активна комунікація та групова взаємодія учнів, коли вони працюють як єдиний механізм, розподіляють обов'язки між собою, формують для себе короткотривалі та довготривалі цілі, аналізують проміжні результати та покращують внутрішні комунікації.

6. Творчість та ініціатива від учнів вітається та стимулюється вчителем.
7. STEM-урок має чіткий план/сценарій, якому передують значна попередня робота.
8. Для групової роботи створюються кейси з допоміжними матеріалами, реальними соціальними, економічними, екологічними питаннями із застосуванням наукових знань, технологій, інженерії та математики (технологічні карти, ігри, відео, презентації та роздаткові матеріали, інструкції для групової діяльності на кожному етапі); завдання, які виконують учні, мають чіткі та зрозумілі критерії.
9. На уроці використовуються елементи інженерного проектування (Engineering Design Process, EDP):
 - ✓ Визначення проблеми: учні виявляють та уточнюють проблему, що треба розв'язати.
 - ✓ Дослідження: члени команди збирають потрібну інформацію про проблему, використовуючи різні джерела інформації, кілька варіантів подолання.
 - ✓ Розроблення варіантів розв'язання проблеми: учні в дослідницькій групі пропонують, обговорюють та аналізують різні ідеї (через «мозковий штурм» або інші методи для генерації ідей).
 - ✓ Вибір розв'язання та планування роботи: учні прописують етапи роботи, створюють дизайн, ескіз тощо.
 - ✓ Створення продукту, реалізація розв'язання проблеми.
 - ✓ Перевірка та тестування продукту. Аналіз результатів роботи та удосконалення розробок.
10. Урок повинен мати кінцевий продукт – власні науково-дослідницькі ідеї та інженерні розробки.

3.3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ НУШ

Забезпечення базової середньої освіти в умовах реформування освітніх галузей відповідно до вимог НУШ повинно бути спрямовано, у першу чергу, на вдосконалення професійної компетентності вчителів, які викладатимуть предмети різних освітніх галузей у 5–6-х класах закладів загальної середньої освіти в умовах реформування освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа».

Завдання:

- ✓ підвищення методичного і практичного рівнів професійної компетентності вчителів різних освітніх галузей щодо реалізації ідей та положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти НУШ, завдань нового Державного стандарту базової середньої освіти;
- ✓ сприяння професійному розвитку вчителів різних освітніх галузей через рефлексію власної фахової діяльності, а також шляхом самооцінювання та співпраці зі своїми колегами;
- ✓ опанування новим інтелектуальним інструментарієм, педагогічними та інформаційними технологіями, необхідними для впровадження якісних змін у різних освітніх галузях у ІКТ-наповненому середовищі;
- ✓ подолання усталених стереотипів щодо ролі вчителя в освітньому процесі як ретранслятора інформації та усвідомлення ним власної ролі як організатора освітнього процесу, що зосереджує особливу увагу на результатах навчання.

Очікувані результати для вчителя:

- ✓ модернізація професійного потенціалу як системного показника готовності до інноваційної діяльності, трансформації найновіших досягнень науки та передового педагогічного досвіду в практику роботи вчителя НУШ;
- ✓ упровадження нових освітніх програм і стандартів у професійну діяльність;
- ✓ усвідомлення зміни рольових позицій сучасного педагога – перехід від єдиного наставника та джерела знань до ролі коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини;
- ✓ формування навичок самостійного, критичного мислення, системного педагогічного аналізу;
- ✓ визначення новітніх підходів до добору змісту й організації сучасного уроку;
- ✓ розуміння сутності розвивального, діяльнісного спрямування навчального процесу;
- ✓ створення безпечного, психологічно комфортного, інклюзивного, розвивального освітнього середовища.

Очікувані результати для учнів:

- ✓ формування та розвиток ключових компетентностей на засадах діяльнісного підходу;
- ✓ формування внутрішньої стійкої мотивації до навчання;
- ✓ розуміння можливостей застосування набутих вмінь і навичок в особистому та суспільному житті;
- ✓ безпечне використання інформаційного простору;
- ✓ дотримання демократичних принципів, конструктивної взаємодії з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою і суспільством, долучення до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомлення необхідності утвердження верховенства права й дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Інноваційні форми роботи за освітніми галузями представлені у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Інноваційні форми роботи за освітніми галузями

Освітня галузь	Форми роботи
Мовно-літературна освітня галузь	✓ Коучинг-студія «Методичний супровід учителів-словесників в умовах НУШ» ✓ Методична толока «Умію та навчу» ✓ Тренінг «Розвиток мовлення сучасного підростаючого покоління» ✓ Консалтингова допомога (консультація вчителів мовно-літературної освітньої галузі)
Математична освітня галузь	✓ КПК «Інформаційна – цифрова компетентність сучасного вчителя математики НУШ» ✓ Тренінг «Новий українській школі – нового STEM-вчителя математики» ✓ Тренінг «Критичне мислення – ключове уміння XXI століття» ✓ Консалтингова допомога (консультації вчителів математики щодо питань викладання математики, підготовка учнів до ЗНО, олімпіад)
Природнича освітня галузь	✓ Школа професійної майстерності «Професійний розвиток учителів дисциплін природничої галузі в умовах НУШ» ✓ SMART-студія «Lego-клімат в освітньому середовищі як засіб вдосконалення шкільної хімічної освіти НУШ» ✓ Методична альтанка «Інноваційне освітнє середовище у контексті проєтування особистісного розвитку учнів через географічну освіту» ✓ Віртуальна майстерня «Сучасні тренди шкільної фізичної освіти: проблеми та перспективи» ✓ Методичний колоковіум «Інноваційні трансформації в сучасній

	біологічній освіті: виклики, реалії, стратегії» ✓ Тренінг «Формування навичок критичного мислення як ключового уміння 21 століття учителя НУШ»
Технологічна освітня галузь	✓ Підвищення кваліфікації «Нормативно-правове та методичне забезпечення технологічної освіти в умовах Концепції Нової української школи», «Реалізація освітньої технологічної галузі Державного стандарту базової середньої освіти» ✓ Тренінг «Особливості викладання трудового навчання у 5–9-х класах» ✓ Креатив-студія «Технологічна галузь: досвід, наступність, якість освіти» ✓ Обласна творча лабораторія «Тренди сучасної технологічної освіти»
Інформатична освітня галузь	✓ Підвищення кваліфікації «Учительство нової формації: початкова та середня освіта в системі НУШ» ✓ Тренінги «Особливості викладання інформатики у 5–9-х класах», «Особливості викладання інформатики 2–4-х класи» ✓ Лабораторія творчого вчителя «Науково-методичне підґрунтя викладання курсу інформатики у 5–11-х класах»
Соціальна та здоров'язбережна освітня галузь	✓ Методичний міст «Формула здоров'я» ✓ Тренінг «Розвиток Soft-skills: від теорії до практики» ✓ Тренінг «Здоров'я і добробут як ціннісні орієнтири базової середньої освіти» ✓ Тренінг «Особиста безпека та здоров'я»
Фізкультурна освітня галузь	✓ Підвищення кваліфікації «Нова українська школа: від теорії до практики» ✓ Тренінги «Особливості викладання фізичної культури у 5–9-х класах» ✓ Творчі групи вчителів «Науково-методичний супровід та практичне впровадження курсу з предмета фізична культура у 5–11-х класах»
Громадянська та історична освітня галузь	✓ Проблемне, тематичне підвищення кваліфікації: «Організація процесу вивчення історії в умовах Нової української школи», «Формування компетентностей школярів через організацію роботи з історичними та медіаджерелами» ✓ Спецкурс «Реалізація інтегрованих змістовних ліній у діяльності вчителя-предметника» ✓ Студія «Правова «Teaching team» (учительська команда)» (учителі правознавства ЗЗСО – потенційні учасники Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2022» у номінації «Правознавство») ✓ Методична альтанка «Засади НУШ: ключові вектори та «механізми» роботи вчителя» (для вчителів історії області) ✓ Творча лабораторія «Мандруємо рідним краєм» ✓ Творча група «Створення хрестоматії з історії України для учнів 11 класу ЗЗСО (доба незалежної України)» ✓ Обласний конкурс фахової майстерності «Сучасний урок історії та правознавства в Новій українській школі» (номінації: «Урок з історії», «Урок з правознавства»)
Мистецька освітня галузь	✓ Методичний телетайп «Інтеграція мистецької освіти: перспективні напрями розвитку» ✓ Методичний парад «Особливості розвитку мистецької освіти Нової української школи. Музична складова» та «Особливості розвитку мистецької освіти Нової української школи. Образотворча складова» ✓ Вебінар «Проектна діяльність учителя мистецьких дисциплін в умовах освітніх інновацій»

3.4. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ І СУПРОВОДУ УЧНІВСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ НУШ

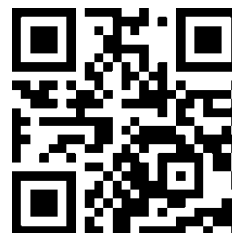
Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Основна мета нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти й можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Нова українська школа працює на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізує принцип дитиноцентризму

[Концепція НУШ, 2016: с.17]

Концепцією Нової української школи визначені основні принципи «педагогіки партнерства» та співробітництва:

- ✓ повага до особистості;
- ✓ доброзичливість і позитивне ставлення;
- ✓ довіра у відносинах;
- ✓ діалог – взаємодія – взаємоповага;
- ✓ розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- ✓ принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Як на практиці забезпечити плідну співпрацю вчителів, батьків та дітей на засадах взаємної довіри й поваги? Як досягти балансу прав, обов'язків, відповідальності й творчої самореалізації кожної особистості учня – цілісної особистості, яка всебічно розвинена, здатна змінювати навколишній світ, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя. Які технології є ефективними та дієвими?

Упровадження позитивної взаємодії та співробітництва, створення емоційно-сприятливої атмосфери, безпечного та комфортного середовища дозволяє педагогам на основі особистісно зорієнтованого підходу та врахування психологічних особливостей розвитку дитячого організму в різні вікові періоди, спираючись на стан здоров'я дітей, проєктувати індивідуальний розвиток особистості.

Сучасній школі дуже потрібний не просто вчитель, а педагог-вихователь, що успішно розвиває та підтримує стосунки, взаємодіє з дітьми, батьками, колегами, адміністрацією. Такий учитель не лише дає дітям суму знань, умінь і навичок, а допомагає стати тими, ким вони хочуть і можуть стати. Цей підхід у педагогіці дістав назву особистісно-орієнтованого або гуманного, а в психології була висунена *концепція позитивного психічного здоров'я*, у структуру якого входять такі компоненти, як:

- ✓ позитивне ставлення до себе;
- ✓ оптимальний розвиток;
- ✓ зростання й самоактуалізація особистості;
- ✓ особиста автономія;
- ✓ реалістичне сприйняття оточуючих й уміння адекватно взаємодіяти з ними тощо.

Концепція «позитивного психічного здоров'я» пов'язана з особливостями активності й розвитку особистості дитини. Цей підхід визначає психічне здоров'я не як відсутність конфліктів, проблем, а як зрілість, збереження і активність механізмів особистісної саморегуляції, які забезпечують повноцінну самореалізацію. Щоб його успішно реалізовувати в закладі освіти, педагогові необхідно значно розширити свої особистісні ресурси, навчитися розуміти та відчувати власне себе, а отже, й інших. Здійснення ефективної взаємодії дорослого з дитиною сприяє створенню психологічного мікроклімату й багато в чому визначає успішність освітньої діяльності, розвитку і стан здоров'я як педагога, так і дитини.

Організація освітнього середовища з позиції «педагогіки партнерства» забезпечує можливість особистісного вибору та саморозвитку. До таких механізмів учені відносять:

- ✓ самопізнання;
- ✓ здатність до ухвалення рішень у напрямі майбутнього;
- ✓ готовність до змін і можливість виділяти альтернативи, тенденції;
- ✓ готовність досліджувати й ефективно використовувати свої ресурси;
- ✓ готовність нести відповідальність за зроблений вибір тощо.

На сучасному етапі реформування освіти та розвитку науки існують різноманітні психолого-педагогічні технології до організації підтримки психічного здоров'я та розвитку особистості.

Учені і практики розглядають різноманітні психолого-педагогічні технології підтримки і супроводу учнівської спільноти в умовах реалізації Нової української школи, які сприяють ефективній взаємодії, дозволяють конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, створювати сприятливий психологічний мікроклімат тощо (табл. 3.8) [Навчання без шкоди..., 2013].

Таблиця 3.8

Класифікація психолого-технологічних технологій та технік підтримки і супроводу учнівської спільноти в умовах реалізації Нової української школи

№	Назва	Характеристика	Опанування вміннями
А) за організацією ефективної взаємодії педагога з дитиною			
1.	ТЕХНІКА КОНТАКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ (розроблена Ш.А. Амонашвілі)	<i>Це невербальний і вербальний прояв свого доброзичливого, дбайливого ставлення до людини.</i> Техніку доцільно застосовувати до: 1) дітей, у сім'ях яких відмічається дефіцит любові з боку батьків; 2) до учнів 5-х класів.	<i>Включає:</i> – легке погладження голови, плеча; тихо (тільки чутно певній дитині) похвалити за правильну відповідь; – узяти за руку при неправильній відповіді і запропонувати ще поміркувати; – після виправлення помилки порадити з дитиною: «Я вірю/ впевнена, що ти зможеш вирішити правильно це завдання».
2.	ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ (за М. Ніколаєвою)	<i>Це організація взаємодії з учнями, яка дозволяє їм встановити позитивні стосунки з дорослими.</i> <i>Це організація взаємодії з учнями, яка дозволяє їм</i>	<i>Включає наступні прийоми:</i> 1) демонстрація учням прийняття, уваги, схвалення, теплих почуттів; коли вчителі моделюють ці складові спілкування, діти навчаються встановлювати та зміцнювати

		<i>встановити позитивні стосунки з дорослими.</i> позитивні стосунки з іншими; 2) <i>відсутність порівняння дій дитини з діями інших</i>: постарайтеся зрозуміти і почути учня, причини його труднощів; якщо відсутнє прийняття, жодний прийом і жодна техніка не буде діяти; 3) <i>прояв позитивної уваги у звичайних знайомих обставинах</i> (потім менше негативної уваги зажадають від педагога на занятті «порушники» поведінки): – <i>Вітання</i>: скажіть 1-2 слова перед уроком кожному індивідуально; – <i>Звернення на ім'я</i>, якщо імена однакові, постарайтеся називати індивідуально, наприклад: Настя й Анастасія, Толя й Анатолій і так далі; – <i>Уміння вислухати дітей, те, про що вони хочуть сказати</i>. Не слід думати, що потрібно дати раду або вирішити їхні проблеми; використовуйте невербальні засоби (контакт очима, нахил корпусу в бік того, хто говорить тощо); використовуйте парафраз: «Якщо я правильно тебе зрозуміла,...»; 4) <i>надання уваги дітям</i>: – поговоріть про що-небудь у класі після уроків; запам'ятайте те, що розповідали діти, і використовуйте це в спілкуванні з ними у відповідний момент; – виражайте щирий інтерес до хобі дітей; – ставайте поруч, якщо дитина «бешкетує»; – вставляйте ім'я учня в текст оголошення на уроці, занятті; – посилайте листівки дітям, які хворіють, з короткими побажаннями, написаними своєю рукою, або смс-повідомлення; – беріть участь в колективних задумах дітей; – відмічайте дні народження кожного учня класу; 5) <i>схвалення і показ</i> – що Вам подобаються риси вдачі дітей, що вони щось добре зробили або намагалися зробити: – зняття страху – «Нічого страшного...»;
--	--	---

			– авансування – «У тебе вийде...»; – персональна винятковість – «Тільки у тебе і може так вийти»; – посилення мотиву – «Нам це треба для...»; – педагогічне навіювання – «Приступай же! Ти все знаєш»; – висока оцінка деталі – «Ось ця частина у тебе чудово»; прояв теплих почуттів, доброзичливості (рукостискання, дотики, поплескування по плечу): вони транслюються на дітей так само легко, як моделі неконструктивної поведінки.
3.	ТЕХНІКА СПІВПРАЦІ (за М. Ніколаєвою)	<i>Це організація такої взаємодії, при якій формуються бажання і вміння співпрацювати з іншими людьми.</i>	<i>Включає наступні вміння:</i> – приймати усіх такими, які вони є, не критикуючи; поважати усіх, з ким встановлюються дружні, робочі та інші стосунки; – розуміти, що усі ми різні; вміння вислухати і прийняти точку зору іншого; – бути відкритими у спілкуванні; шукати зворотний зв'язок; – співчувати, переживати і приходити на допомогу; – не реагувати агресивно; – шукати нові способи поведінки і внаслідок цього розширювати поведінковий репертуар.
Б) за ефективною організацією освітнього процесу			
4.	ТЕХНІКА ОЦІНКИ РІВНЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ (за Г.Г. Скоробогатовою)	<i>Це система критеріїв, які забезпечують загальний підхід до оцінки рівня пізнавальної активності дитини.</i>	<i>Включає наступні вміння:</i> – позитивно ставитися до вчення (бажання, переживання, усвідомленість, прагнення і так далі); – оцінювати стан здоров'я (дані про міру стомлюваності в різних видах діяльності); – постійно розширювати культурний кругозір; – розвивати провідні інтереси і схильності; – виділяти головне, істотне в матеріалі; – планувати свою діяльність; – проявляти наполегливість у своїй діяльності; - здійснювати самоконтроль.
5.	ТЕХНІКА ПІДТРИМКИ ОПТИМАЛЬНОГО	<i>Це підтримка такого високого, але посильного ритму роботи, який</i>	<i>Включає наступне вміння:</i> – поступово нарощувати темп заняття; дотримуватися «середнього

	ТЕМПУ ЗАНЯТЬ (за Г.Г. Скоробогатовою)	<i>забезпечує нормальний робочий настрій учнів і не стомлює їх більше, ніж напружена, але спокійна робота.</i>	темпу» заняття, який задовольняє майже усіх дітей; – знаходити оптимальне поєднання колективних і індивідуальних форм роботи; – змінювати і різноманітні види діяльності дітей; максимально виключити нераціональні витрати часу.
6.	ТЕХНІКА СТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ФОНУ УРОКУ ТА ЗАНЯТЬ (за Г.Г. Скоробогатовою)	<i>Це підтримка такого емоційно-пізнавального стану, при якому дитина пізнає навчальний матеріал і у неї складається певне ставлення до нього.</i>	<i>Включає наступні вміння:</i> – використовувати цікаву інформацію і додатковий матеріал; – включати дані, пов'язані з життям дітей або знайомих героїв оповідань, казок; – уміло включати дітей в цікаву практичну діяльність; виражати своє (педагога) емоційне ставлення до матеріалу, який вивчається.
7.	ТЕХНІКА ПОВЕДІНКИ «ДІЇ НА ОЧАХ» (за В.О. Сухомлинським)	<i>Це усвідомлення педагогом, що його робота проходить під спостереженням дітей, батьків, колег, адміністрації.</i>	<i>Включає наступні вміння:</i> – управляти своїм емоційним станом; – постійно контролювати свою поведінку; – регулювати темп рухів, гучність і виразність свого мовлення; – стежити за своєю душевною рівновагою; не допускати «проростання похмурості, перебільшення чужих вад».
8.	ТЕХНІКА ВИХОВНОГО ВПЛИВУ (за Ю.П. Азаровим)	<i>Це комплекс знань і заснованих на них умінь, які складають підґрунтя виховної діяльності.</i>	<i>Включає наступні вміння:</i> – правильно сприймати процеси, що відбуваються у світі дітей; – правильно сприймати кожну дитину окремо в різних педагогічних ситуаціях; – вимагати і довіряти; – швидко орієнтуватися й переключати увагу; – грати з дітьми (а не загравати або імітувати гру); – аналізувати співвідношення «мета – засоби – результат» відповідно до вибору ситуації; – оцінювати ситуацію з різних боків; – виділяти найістотніше з різноманітності педагогічних чинників; – побачити у випадковому факті суттєве; – використовувати різні прийоми позитивного впливу в одній і тій же

			ситуації.
9.	ТЕХНІКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	<i>Це доцільне використання невербальних засобів поведінки (міміки, жестів, поз, розташування і збереження дистанції) в процесі міжособистісної взаємодії.</i>	<i>Включає групи вмінь:</i> – спостерігати за невербальною поведінкою людини, інтерпретувати її, а отриману інформацію використовувати для побудови подальшої стратегії міжособистісної взаємодії з нею; – використовувати невербальні засоби позитивного впливу на оточуючих у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії.
В) за ефективною взаємодією в конфліктних ситуаціях (за В.А. Канн-Каліком)			
10.	ТЕХНІКА ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ	<i>Це організація такого оптимального спілкування, яке дозволяє попередити непотрібні конфліктні ситуації.</i>	<i>Включає наступні вміння:</i> – говорити спокійно, м'яко, упевнено, доброзичливо; – показувати своє добре ставлення до людини, висловлювати схвалення його вчинкам; – не включатися в розмову з напруженою, збудженою людиною; – створити доброзичливу атмосферу довіри перед тим, як сказати про неприємне; – стати на місце опонента, поглянути на проблему його очима; – стримати себе й промовчати, коли зачіпають у маленькій сварці; – визначати й визнавати вголос достоїнства людей, що оточують вас, і ворогів стане менше; визнавати свою неправоту відразу, коли ви її відчуєте.
11.	ТЕХНІКА ВИСЛОВЛЮВАННЯ НЕЗАДОВОЛЕННЯ ДІЯМИ ДИТИНИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯМ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ	<i>Це організація взаємодії з дітьми, що дозволяє висловити незадоволення їх вчинками й одночасно уникнути конфлікту.</i>	<i>Включає наступні вміння:</i> – висловлювати незадоволення діями дитини, але не самою дитиною; – засуджувати вчинки, але не почуття дитини, якими б вони не були (завжди є певна причина); – дозувати вираження незадоволення (не можна постійно), оскільки це може привести до неприйняття дорослого та його слів з боку дитини; дати зрозуміти дитині, що коли неприємна розмова буде закінчена, то інцидент буде вичерпаним.
12.	ТЕХНІКА ПОВЕДІНКИ З КОНФЛІКТНОЮ ДИТИНОЮ	<i>Це організація такої послідовної взаємодії з дитиною, яка дозволяє</i>	<i>Включає наступні вміння:</i> – стримувати прагнення дитини до провокації сварки з іншими; не звертати увагу на недоброзичливі

		<i>визначити істинні причини конфліктності та, змінивши до неї своє ставлення, навчити її безконфліктно спілкуватися з іншими.</i>	погляди, мимрення собі під ніс; – об'єктивно розібратися в причинах виникнення сварки, а не закінчувати її, висуваючи звинувачення іншій дитині; – обговорити з дитиною причини виникнення конфлікту після його завершення; визначити неправильні дії з обох боків, які привели до конфлікту; знайти інші можливі способи виходу з цієї конфліктної ситуації; – не обговорювати при дитині проблеми її поведінки; вона може ствердитися в думці про те, що конфлікти неминучі і буде продовжувати їх провокувати; – не втручатися у сварки дітей; краще здійснити спостереження за їх конфліктом, оскільки вони можуть самі порозумітися і, при цьому, вчитимуться спілкуватися один з одним; якщо ж під час сварки один з них виступає "жертвою", а другий завжди перемагає, то таке спілкування слід перервати, щоб запобігти формуванню боязкості у переможеного.
Г) за організацією ефективної взаємодії з дітьми, які мають труднощі в поведінці			
13.	ТЕХНОЛОГІЯ РЕАКЦІЇ НА ДИТИНУ З УСКЛАДНЕНОЮ ПОВЕДІНКОЮ (за Н.Е. Щурковою, В.Ю. Митюковим)	<i>Це оптимістичне ставлення до дитини (навіть з ризиком помилитися), із затвердженням готовності до співпраці.</i> Причини, які впливають на ускладнення поведінки дитини: – відсутність фізичного і психічного здоров'я; завдання – зняти всі подразники, щоб діти заспокоїлися; – багатий негативний соціальний досвід – дитина не бачить приклади іншої поведінки; – негативне ставлення людей, що оточують дитину, до соціальних	<i>Алгоритм реакції на дитину з ускладненою поведінкою:</i> <i>1. Не дивуйтеся з поведінки дитини. Парадигма поведінки: Так, це буває... Я з цим іноді (часто) стикаюся... На жаль, це часто трапляється в цьому віці...</i> <i>2. Сприяйте психічній рівновазі дитини. Парадигма поведінки, під час якої важливі міміка й інтонація в спілкуванні з нею: Можливо, хтось на твоєму місці, а ти... Я б, мабуть, теж, а ти усього лише... Будь-хто на твоєму місці, а ти... (продовження репліки виводить на стан дитини).</i> <i>3. Визначте свободу вибору. Парадигма поведінки: Зазвичай, ти маєш право проявляти своє невдоволення до чого-небудь, але не... Мабуть, у тебе є причини поводитися таким чином, у той же час... Кожен вибирає ту поведінку, якої він гідний.</i> <i>4. Освітлюйте для дитини світ речей (результат дії) і світ стосунків</i>

		цінностей. Автори технології підкреслюють, що такий вплив спрямовано не на виправлення поведінки, а на розвиток здатності до саморегуляції, особистісної відповідальності за власний вибір.	(переживання). Парадигма поведінки: Ти, мабуть, хотів..., а вийшло... Ти, зазвичай, розумієш, що... Ти, мабуть, не розумієш... Ти, мабуть, не поміркував про те, що.... Вийшло, мабуть, не те, на що ти чекав. 5. <i>Покажіть свій спосіб поведінки</i> (порада, розмірковування). Парадигма поведінки: Можна було б... Інший спосіб я бачу... Іноді (або часто) люди в подібних ситуаціях... 6. <i>Ініціюйте самосвідомість дитини</i>. Парадигма поведінки: Що ти сам думаєш... Як ти сам оцінюєш... Як ти думаєш, чим це може закінчитися для тебе і для... 7. <i>Активізуйте захист від зовнішньої зневаги</i>. Парадигма поведінки: Це проходить з віком... Це особливості темпераменту (характеру)... Він зараз збуджений... Я читала в роботі одного психолога, що таке буває і з цим нічого не поробиш... Хто без гріха, нехай той перший кине камінь... 8. <i>Запропонуйте несподіване рішення, яке порушує логіку побудованого впливу</i>. Парадигма поведінки: Але всупереч усьому... Та все ж я сподіваюся... Мені треба було б..., але...
14.	ТЕХНІКА ПОВЕДІНКИ З НЕСПОКІЙНОЮ ДИТИНОЮ (за Н.В. Ключовою, Ю.В. Касаткіною)	<i>Це організація такої взаємодії з емоційно-нестійкими дітьми, яка дозволяє попередити їх емоційне збудження й зриви, сильну напругу тощо.</i> З такими дітьми доцільно застосовувати психогімнастику, комплекс вправ мускульного розслаблення тощо.	Включає наступні вміння: – пам'ятати, що істеричні напади найчастіше пов'язані з бажанням привернути до себе увагу або викликати жалощі, співчуття; – не потурати дитині й змінювати свої вимоги; краще, коли вона заспокоїться, пояснити, чому ви вчинили саме так.
15.	ТЕХНІКА ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ ДИТИНИ (за Н.В. Ключовою, Ю.В. Касаткіною)	<i>Це формування у дитини адекватної думки про себе, свої можливості й здібності, риси свого характеру та людські якості.</i> З такою дитиною бажано	Включає наступні вміння: – не оберегати дитину від повсякденних справ, не вирішувати за неї всі проблеми, але й не перевантажувати непосильними завданнями; нехай вона виконує, що їй доступно, й отримує задоволення від процесу діяльності та задоволення від

		використовувати програвання різних ситуацій, імітаційні ігри тощо.	кінцевого результату; – заохочувати, коли дитина на це заслуговує, але не перехвалювати; пам'ятати, що похвала, як і покарання, повинні відповідати вчинку; – заохочувати інших у присутності дитини, підкреслювати їх достоїнства і показувати, що вона також може цього досягти; – показувати своїм прикладом адекватне відношення до успіхів і невдач; оцінювати вголос свої можливості і результати справи; – порівнювати дитину тільки з самою собою (тією, якою вона була й якою стала, якою буде), а не з іншими.
16.	ТЕХНІКА ПОВЕДІНКИ З АГРЕСИВНОЮ ДИТИНОЮ (за Н.В. Ключовою, Ю.В. Касаткіною)	<i>Це організація такої взаємодії з дітьми, яка дозволяє попередити і коригувати спалахи люті з елементами агресивної поведінки в ситуаціях, коли їх бажання з якої-небудь причини не виконуються.</i>	<i>Включає наступні уміння:</i> – зрозуміти причини агресивної поведінки дитини і зняти їх: тільки в цьому випадку ви можете сподіватися, що вона стане менш агресивною; – уникати заборон і підвищення голосу, які є найбільш неефективними засобами подолання агресивності; – приймати дитину такою, якою вона є: не соромитися зайвий раз її приголубити, нехай бачить, що вона важлива для вас; – надавати дитині можливість виплеснути свою агресію, зміщувати її на інші об'єкти: дозвольте їй побити подушку, розірвати «портрет ворога» тощо; – показати дитині особистий приклад ефективної поведінки: стримувати в її присутності спалахи гніву або негативні відгуки про її друзів, однокласників, батьків.
17.	ТЕХНІКА ПОВЕДІНКИ З СОРОМ'ЯЗЛИВОЮ ДИТИНОЮ (за Н.В. Ключовою, Ю.В. Касаткіною)	<i>Це організація такої послідовної, обережної й делікатної взаємодії з сором'язливою дитиною, що дозволяє попередити та скоректувати її реакцію на емоцію страху (яка виникає в певний момент при спілкуванні з іншими людьми й закріплюється), сформувати в неї</i>	<i>Включає наступні уміння:</i> – поступово розширювати круг близьких знайомств дитини; учити спокійно відноситися до нових місць і нових людей; – постійно зміцнювати у дитини упевненість у собі, у власних силах; – давати дитині певну свободу дій: не намагайтеся за неї все зробити; – залучати дитину до виконання різних доручень, пов'язаних із спілкуванням; – уникати постійного занепокоєння за дитину і повного її оберігання від

		<i>бажання спілкуватися.</i>	різноманітних небезпек (в основному придуманих дорослими); – створювати ситуації, в яких їй би довелося вступати в спілкування з «чужими» дорослими і дітьми.
18.	ТЕХНІКА ПОВЕДІНКИ З ВІДЛЮДНЕНОЮ ДИТИНОЮ (за Н.В. Ключовою, Ю.В. Касаткіною)	<i>Це організація такої послідовної взаємодії із замкнутою дитиною, яка дозволяє сформувати у неї комунікативні уміння і бажання спілкуватися з іншими.</i> Причини замкнутості: – емоційна нестійкість, – плаксивість, – загальний понижений фон настрою, – погіршення сну і апетиту, – надмірна прихильність до когось з близьких, що надалі призводить до страху перед чужими людьми, занепокоєнню, яке довго не проходить, і скутості в нових ситуаціях спілкування.	<i>Включає наступні вміння:</i> – розширювати коло спілкування дитини; – бути для дитини прикладом людини, яка ефективно спілкується; – підкреслювати переваги і користь спілкування: розповідайте, що нового і цікавого ви дізналися, а також яке задоволення отримали, спілкуючись з тією або іншою людиною. Якщо, незважаючи на всі ваші зусилля, дитина стає ще замкнутою й відстороненою, необхідно звернутися за консультацією до психолога. Можливо Ваші дії носили занадто стрімкий для неї характер.

РОЗДІЛ 4. УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У РОБОТІ З ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ

*Школа — це майстерня,
де формується думка підростаючого покоління,
треба міцно тримати її в руках,
якщо не хочеш випустити з рук майбутнє.
А. Барбюс*

Валентина Поуль,
кандидат психологічних наук, доцент

Анастасія Сазонова,
кандидат педагогічних наук, доцент

Ганна Гладкова,
старший викладач, завідувач відділу координації роботи
центрів професійного розвитку педагогічних працівників

Ганна Щербиніна,
методистка відділу менеджменту освіти
та педагогічних інновацій

4.1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДХОДІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Упровадження концепції «Нова українська школа» вимагає максимально сприяти підготовці дитини до життя та діяльності в ХХІ столітті, надання допомоги в життєвому самовизначенні, цілісній самореалізації, тобто формуванні її життєвих компетентностей, необхідних для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [Концепція НУШ, 2016: с. 14].

Сприяти трактується як:

- ✓ позитивно впливати на щось...,
- ✓ створювати відповідні умови для здійснення, виконання чого-небудь,
- ✓ подавати допомогу в чому-небудь,
- ✓ створювати, викликати бажання виконувати яку-небудь дію тощо [Великий тлумачний словник..., 2005: с. 1377].

Система такого сприяння особистості, тобто її супроводу, розглядається у різних підходах: діяльнісний, компетентнісний, комплексний, інтегрований та ін.

Діяльнісний підхід до організації освітнього процесу

Насамперед реформування освіти відбувається при орієнтації на діяльнісний підхід до організації освітнього процесу.

У психології діяльнісний підхід розроблявся С. Рубінштейном, О. Леонтьєвим, Р. Лурією, П. Гальперіном, Д. Ельконіним, О. Запорожцем, Б. Ананьєвим та ін.

Діяльнісний підхід визначає спрямованість на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти

[Державний стандарт..., 2011: с. 2].

У межах означеного підходу педагогічний та психологічний супровід здобувача освіти та педагога в умовах освітнього процесу розглядається як:

- ✓ дії, спрямовані на допомогу, підтримку школяра у вирішенні ним завдань розвитку, навчання, виховання, соціалізації [Психологическое сопровождение..., 2020: с. 6];
- ✓ система заходів, дій, спрямованих на створення умов для оптимального розвитку людини, яка знаходиться у конкретних умовах життя, і являє собою сукупність підходів, змісту, форм і методів навчання на різних життєвих етапах [Психологічний супровід..., 2019: с. 6].

Формування життєвого досвіду через різні види діяльності дає підґрунтя до створення фундаменту успішності особистості через її діяльну самореалізацію в умовах нової соціальної ситуації розвитку і забезпечує освітній результат – набуття життєвої компетентності.

Компетентнісний підхід – ключовий чинник модернізації змісту освіти

Вітчизняні науковці компетентнісний підхід визначають одним із ключових чинників, що сприяє модернізації змісту освіти. Національна академія педагогічних наук України активно здійснює фундаментальні дослідження, що пов'язані з упровадженням компетентнісного підходу в усіх ланках освіти (І. Бех, Н. Бібік, А. Богуш, Л. Ващенко, І. Єрмаков, В. Луговий, О. Овчарук, Т. Піроженко, О. Пометун та ін.).

Ученими визначається, що утвердження компетентнісного підходу в науці, уже сьогодні проявляється в посиленні її здатності:

- ✓ теоретично та емпірично описувати, пояснювати та передбачати результати освіти;
- ✓ науково-методологічно забезпечувати її вимірювану якість;
- ✓ створювати науково обґрунтовані засади для розроблення методів і технологій ідентифікації, стандартизації, досягнення, оцінювання результатів. [Компетентнісний підхід..., 2014: с. 7].

У шкільній практиці компетентнісний підхід визначається як спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності

[Державний стандарт..., 2011: с. 2].

Упровадження компетентнісного підходу, на думку О. Савченко, має бути системним і багатовимірним процесом, який цілеспрямовує всі компоненти освітнього процесу на особистісно-діяльну, результатну освіту, стимулює педагогів з позицій актуальних і

перспективних потреб розвитку дитини до осучаснення своєї підготовки, залучення кожного учня до особистісно значущого, успішного навчання, розвитку позитивного мислення і відповідальної поведінки [Компетентнісний підхід..., 2014: с. 48–49], тобто створення відповідних умов в освітньому середовищі.

З позиції компетентнісного підходу психолого-педагогічний супровід особистості вченими розглядається як:

- ✓ допомога суб'єкту в прийнятті рішення в ситуаціях життєвого вибору та складний процес взаємодії супроводжувачого і супроводжуваного, результатом якого є прогрес у розвитку дитини [Казакова, 1998: с. 2];
- ✓ це система професійної діяльності психолога, педагогічної спільноти, спрямованої на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання та психологічного розвитку дитини в ситуаціях шкільної взаємодії [Бітянова, 1997: с. 20];
- ✓ як допомога педагогу в формуванні орієнтаційної основи власного розвитку, у структурному перетворенні себе, в актуалізації особистісного потенціалу, у формуванні відповідальності за себе і результати діяльності, у здатності людини ставати і виступати на всій дистанції розвитку справжнім суб'єктом власного життя [Попова, 2013: с. 1] тощо.

Якість освітньої діяльності через комплексний підхід

Сучасна життєва ситуація визначається реформуванням освіти, запровадженням інклюзивної освіти, продовженням військового конфлікту, стрімким розвитком ІТ-технологій, вона постійно змінюється і оновлюється. Відповідно стає актуальним комплексний підхід, що розроблявся Б. Ананьєвим, В. Бехтерєвим, Н. Логіною та ін., що забезпечує якість освітньої діяльності в поєднанні вищезазначених підходів у спільній діяльності всіх фахівців.

З позиції комплексного підходу психолого-педагогічний супровід визначається як:

- ✓ комплекс взаємопов'язаних і цілеспрямованих педагогічних дій, що реалізуються в ситуаціях особистісного розвитку і розвитку в ході освітнього процесу; взаємодія суб'єктів супроводу [Раскалинос, 2016: с. 13];
- ✓ комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку [Закон України..., 2017: с. 82];
- ✓ як комплексний процес надання психологічної допомоги психічно здоровим людям на етапі виникнення труднощів їх функціонування, що об'єднує більшість методів, форм, засобів психологічної діяльності, спрямованих на особистість та її середовище, на зміни ставлення до себе й інших, на розширення знань за допомогою навчального досвіду, розвиток навичок самостійного виконання певної діяльності для задоволення поточних і майбутніх потреб [Мушкевич, 2019].

Засобом реалізації комплексного підходу визначають технологію психологічного супроводу, що включає комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених заходів, представлених різними технологіями, які «здійснюються усіма суб'єктами цілісного педагогічного процесу з метою забезпечення оптимальних соціально-психологічних умов для збереження психічного здоров'я і повноцінного розвитку особистості дитини».

[Овчарова, 2003: с. 8]

Інтегрований підхід в галузі знань

Сучасне оновлення змісту освіти у напрямку інтеграції освітніх галузей спрямовує дослідження науковців на розробку інтегрованого підходу в галузі знань (внутрішнього та міжпредметного характеру) (Л. Гриценко, І. Козловська, М. Пак та ін.), у поєднанні діяльнісного та компетентнісного підходів в освітній діяльності, що включає зміст, методику та організацію освіти в загальній середній (В. Загвязінський, В. Леднев, Н. Божко та ін.) та вищій освіті (О. Барановська, Л. Дольнікова, Н. Євтушенко, Л. Мисик, І. Савка та ін.), інтеграції особистісного досвіду (О. Музика, М. Савіна та ін.), формуванні готовності педагогів до розвитку учнів (О. Антонова, О. Ващук та ін.).

Інтеграція – це об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; об'єднання та координація різних частин цілісної системи; процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій у цілому організмі [Великий тлумачний словник..., 2005: с. 508].

У психології інтеграція розглядається як ознака автентичної особистості, яка усвідомлює свої потреби та бере відповідальність за їх реалізацію, узгоджує свої бажання з наявними можливостями, вибудовує своє «Я – ідеальне», яке узгоджено з «Я – реальним» [Приходько, Юрченко, 2012].

Реалізація психолого-педагогічного супроводу в сучасній школі при впровадженні нових інтегрованих освітніх галузей потребує системного аналізу та подальшого вирішення ряду найактуальніших проблемних питань:

- ✓ *орієнтація освітньої діяльності саме на індивідуально-вікові потреби кожної дитини, а не дитини на зміст освіти;*
- ✓ *зміна ставлення учнів та педагогів до якості викладання нових інтегрованих дисциплін, що в перспективі стимулює потребу в самоосвітній діяльності;*
- ✓ *формування в учасників освітнього процесу мобільної адаптації до швидких та інтенсивних комунікацій у різних сферах інформаційного освітнього простору, військового конфлікту та ін.;*
- ✓ *розвиток та вдосконалення ключових компетентностей освоєння та ефективного запровадження нових технологій впродовж життя.*

[Poul, Volzhentseva, 2020: с. 127]

Цілісний погляд на розвиток особистості у контексті інтегрального підходу

Науковцями та практиками також звертається увага на проблеми, до яких насамперед можна віднести:

- ✓ *неузгодженість вимог між рівнями освіти, що зумовлює негативні психологічні наслідки, які стосуються не лише психологічного комфорту навчання, а й порушення адаптації та поведінки дитини при переході від попередньої до наступної ланки освіти;*
- ✓ *забезпечення якісного ППС особистості при відсутності у закладах освіти практичних психологів;*
- ✓ *відсутність усвідомлення значущості такого супроводу для особистісного розвитку;*
- ✓ *потреба у нових підходах до зміни ставлення учасників освітнього процесу до себе, до якості викладання освітніх галузей та освітнього середовища, що стимулює потребу в*

самоосвітній діяльності, підтримці та супроводу власного становлення.

Їх розв'язання потребує єдиного, цілісного погляду на розвиток особистості та її ППС у контексті інтегрального підходу.

Поняття «*інтегральний*» визначається як нерозривно зв'язаний, суцільний, єдиний [Великий тлумачний словник..., 2005: с. 508]. Підґрунтя інтегральної психології було закладено К. Уїлбером, який представив модель базових рівнів свідомості (тіло, розум, душа, дух), через рівні (хвилі) яких проходить безліч різних ліній розвитку (когнітивного, морального, естетичного, афективного, потреб особистості, її самототожність, перспективи тощо) [Уїлбер, 2004: с. 143].

Інтегральний підхід Г. Бревде розглядає як систему, що спирається на принцип єдності теорій, концепцій, моделей, методів, умінь і навичок, які ведуть особистість до цілісності – єдності зі світом і з собою, зменшення конфліктності, роздробленості свідомості, переживань, поведінки, і, як наслідок, до гармонійного повноцінного життя й успішної самореалізації [Бревде, 2007].

Відповідно, сучасна Національна рамка кваліфікацій визначає інтегральну компетентність як узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо результатів навчання та/або професійної діяльності [Про затвердження Національної..., 2019: с. 2], а сучасні програми підготовки фахівців – як здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог [Про затвердження стандарту..., 2019: с. 5].

Психолого-педагогічний супровід особистості в освітньому середовищі потребує оновленого погляду в межах інтегрального підходу, що включає наступні особливості [Poul, Volzhentseva, 2020: с. 128-130].

I. *Суб'єктами психолого-педагогічного супроводу є:*

- ✓ здобувач освіти,
- ✓ коло однолітків здобувачів освіти,
- ✓ батьки здобувачів освіти,
- ✓ педагоги різного фаху,
- ✓ працівники психологічної служби,
- ✓ допоміжний персонал закладу освіти.

Усі суб'єкти психолого-педагогічного супроводу здатні надати підтримку власне собі та іншим учасникам освітнього процесу з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей.

II. *Підтримку суб'єкти психолого-педагогічного супроводу можуть здійснювати на різних рівнях взаємодії:*

- ✓ *особистісному*: сама дитина, батьки, педагоги, психолог можуть здійснити таку підтримку до себе особисто;
- ✓ *родинному*: підтримку здійснюють батьки до дітей і навзаєм;
- ✓ *партнерському*: кожен із учасників освітнього процесу може сприяти підтримці близьких друзів, колег, які перебувають в освітньому середовищі та поза його межами тощо;
- ✓ *колективному*: суб'єкти освітнього процесу здійснюють супровід та підтримку один одного в межах своєї референтної групи/класу;
- ✓ *спільнота*: підтримку та супровід здійснюється на рівні свого закладу освіти різними

- ✓ суб'єктами освітнього процесу;
- ✓ *соціум*: підтримка та супровід здійснюється за межами спільноти свого закладу освіти.

III. *Психолого-педагогічний супровід з позиції інтегральності передбачає єдність підходів у реалізації освітньої діяльності:*

- ✓ діяльнісного,
- ✓ компетентнісного,
- ✓ комплексного,
- ✓ інтегрованого,
- ✓ особистісно-орієнтованого.

IV. *Психолого-педагогічний супровід окреслює єдність та цілісність у формах його здійснення:*

- ✓ самоосвітня;
- ✓ очна, дистанційна, змішана;
- ✓ індивідуальна (екстернатна, сімейна, педагогічний патронаж), групова;
- ✓ інтерактивна, лекційна, консультативна, наставницька, фасилітаційна, коучинг.

V. *Реалізація психолого-педагогічного супроводу здійсненна за умови використання технологій, цілісність яких визначається можливістю:*

- ✓ застосування особистістю (дитина, педагоги, батьки) до себе та до оточуючих у будь-яких життєвих обставинах;
- ✓ доступності та зручності у використанні для всіх суб'єктів освітнього процесу;
- ✓ гнучкості: базуються на врахуванні ціннісних орієнтацій кожної особистості у вирішенні проблем;
- ✓ ефективності: мають позитивний вплив на психосоціальне благополуччя особи не тільки в типових життєвих і проблемних ситуаціях, а й у ситуативних нетипових проблемах, які при цьому виникають;
- ✓ практики їх активного застосування;
- ✓ визначення в часі: мають конкретні терміни щодо їх навчання;
- ✓ взаємодії суб'єктів освітнього процесу на різних рівнях і в різних формах протягом їх навчання.

Умовно інноваційні технології супроводу реалізації базової середньої освіти в Новій українській школі можна об'єднати у 3 групи, які в єдиному суцільному впровадженні матимуть ефективність:

- ✓ *технології забезпечення педагогіки партнерства*: тренінгові, квести, інтерактивні виставки, диспути та дискусії, мозкові штурми та ін.;
- ✓ *технології відновлювання психоемоційного та фізичного стану особистості*: дихальні, арт-терапевтичні, тілесно-орієнтовні та ін.;
- ✓ *технології супроводу особистісного навчання*: проблемно-дослідницькі, розвивальні, особистісно-орієнтовані, інтеграційні та ін.

Результат психолого-педагогічного супроводу в межах інтегрального підходу:

- *зміна ставлення до себе, до оточуючих та обставин, що постійно змінюються;*
- *саморозвиток та самовідновлювання з урахуванням власного стану, потреб, цінностей та ін.;*
- *сформованість здатності самостійно піклуватися про особисте життя та брати участь у суспільному житті, інтегральній компетентності, що сприяє адаптації до змін у сучасному середовищі та самореалізації.*

4.2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Упровадження інноваційних технологій супроводу професійного зростання особистості педагога в системі неперервної педагогічної освіти спрямовано насамперед на засвоєння, розробку, впровадження та поширення нових ідей, змісту, методик, технологій навчання педагогічних працівників з метою досягнення нового якісного результату освітнього процесу та спрямовано на формування в них активного включення в інноваційні процеси, що є запорукою їх професійного зростання.

Сучасні умови вимагають від психолого-педагогічного супроводу передовсім допомоги педагогу у формуванні орієнтаційної основи власного розвитку, в структурному перетворенні себе, в актуалізації особистісного потенціалу, у формуванні відповідальності за себе та результати власної діяльності.

Психолого-педагогічний супровід повинно бути спрямовано на розв'язання наступних завдань:

- ✓ своєчасне гнучке й мобільне реагування на потреби освітян у нових формах професійного зростання, що впливають на зміну їх ставлення та стимулюють потребу у визначенні нових цілей, в опануванні нових компетентностей для їх досягнення;
- ✓ підготовка педагогів з урахуванням їхніх потреб, потреб їх вихованців та необхідних навичок у сфері психології управління освітнім процесом і психології групової динаміки, що складає основу компетентнісного підходу на засадах розвитку життєвих навичок і надання психосоціальної допомоги;
- ✓ спрямування психолого-педагогічного супроводу на формування у педагогів життєвої компетентності, що сприяє адаптації до змін у сучасному середовищі, адекватному реагуванню у складних ситуаціях, професійному зростанню й самореалізації, побудові партнерської взаємодії з дітьми та батьками.

Готовність до змін, мобільність, здатність до нестандартних дій, відповідальність і самостійність у прийнятті рішень – характеристики особистості сучасного педагога. Ефективним підходом до набуття останніх стало навчання педагогів інноваційним технологіям на засадах компетентнісного підходу (розвитку життєвих навичок) шляхом запровадження та пілотування різноманітних проєктів за підтримки Представництва дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, ВФ «Крок за кроком», ГО «Здоров'я через освіту», ГО «Ла Страда-Україна», ГО «Слова допомагають» та ін.

Запровадження пілотних міжнародних, всеукраїнських та регіональних проєктів дало можливість за короткий час не просто охопити велику кількість педагогів, а сприяло розвитку їх підготовленості до прийняття пріоритетів процесу реформування освіти та реалізації концепції «Нова українська школа»: навчати дітей дошкільного та шкільного віку на основі компетентнісного підходу в активній взаємодії на партнерських засадах із застосуванням інтерактивних технологій («Ранкова зустріч», «МЛЯМЗ», «Лялька як Персона», «Позитивне батьківство», «Квест безпека», розвитку «ключових життєвих навичок», що охоплює «соціальні та громадянські» навички, «екологічну освіченість та здоровий спосіб життя», навички медіації та вирішення конфліктних ситуацій та інші.

Системність та якість означеної роботи забезпечується впровадженням інноваційних тренінгових форм навчання (тренінгів, семінарів, наставницьких зустрічей та супервізій, всього – 743) щодо формування життєвих навичок та психосоціальних компетентностей педагогів (підготовлений 6931 фахівець закладів освіти), дітей та їх батьків (охоплено 134 105 дітей від 3-х до 16 років та їх батьків) з метою збереження й відновлення здоров'я через проєктну діяльність.

Отриманий досвід надав можливість відпрацювати алгоритм психолого-педагогічного супроводу запровадження й пілотування різноманітних проєктів, спрямованих на розвиток життєвих навичок (табл. 4.1).

Серед ефективних шляхів змістовного наповнення психолого-педагогічного супроводу можна визначити превентивне навчання новітнім інтерактивним технологіям, що забезпечує комплексний вплив на зміну свідомості та професійний розвиток педагогів, формування власної життєвої компетентності, нівелювання впливу негативних факторів соціального оточення і формування позитивного бачення життя.

Застосування алгоритму психолого-педагогічного супроводу (табл. 4.1) сприяє професійному зростанню педагогів і розвитку їх життєвих цінностей, опануванню навичок формування здорової особистості дитини, зміцненню пріоритетних завдань упровадження реформи «Нова українська школа».

Таблиця 4.1

Алгоритм психолого-педагогічного супроводу професійного зростання особистості педагога

Компоненти	Характеристика компонентів
Підготовка ТІТ-тренерів	Підготовка ТІТ-тренерів зі складу фахівців обласного інституту післядипломної освіти та представників відділів освіти територіальних громад забезпечує психолого-педагогічну підтримку педагогів на місцях при запровадженні інноваційних технологій в освітній процес.
Підготовка команд супроводу	Включає тренінгове навчання від 2 до 5 осіб із представників пілотних закладів освіти (представників адміністрації, психолога, педагогів та батьків від кожного пілотного ЗЗСО та ЗДО), що забезпечує системний підхід до впровадження інноваційних технологій на місцях.
Корпоративне тренінгове навчання всіх учасників освітнього процесу	Проведення командами супроводу корпоративного тренінгового навчання всіх учасників освітнього процесу (педагогів, батьків, дітей) та персоналу вирішує одночасно два завдання: – сприяє згуртованості всього колективу закладу, – забезпечує при впровадженні технологій відчуття безпеки на рівні фізичного середовища, психологічного комфорту, позитивних стосунків з оточенням.
Наставницька підтримка	Здійснюється протягом перших 2–3-х місяців упровадження інноваційних освітніх технологій педагогами пілотних закладів і передбачає наставницькі зустрічі, супервізії, консультації. Сприяє розвитку регуляції свого психоемоційного стану, інтерактивної взаємодії з соціальним оточенням, вміння долати труднощі в повсякденному житті, що дозволяє педагогові та дитині розвиватися та набувати успішного досвіду в будь-яких сферах життя.
Підтримка позитивного іміджу педагогічних колективів у змінах	Сприяє впровадженню новітніх технологій через взаємодію та обмін досвідом на освітянських заходах, а саме: «Кола успіху», «Психофест інновацій», інтерактивні виставки новацій, вебвітрини, конференції тощо.
Поширення новацій через підвищення кваліфікації	Впровадження програм підвищення кваліфікації обсягом від 6 до 90 годин, серед них: «Безпечна та дружня до дитини школа»: моделювання підходу трансформації закладу освіти», «Реалізація моделі інклюзивної освіти», «Запобігання та протидія проявам насильства над дітьми», «Інформування про мінну небезпеку», «Супервізія в системі методичного менеджменту закладу освіти», «Психологічний супровід особистості в кризових життєвих ситуаціях», «Педагогіка партнерства: психолого-педагогічний супровід гармонійної взаємодії батьків з дітьми раннього віку», «Психологічні ресурси особистості вчителя: відновлення та збереження», «Практика

«Ранкові зустрічі»: розвиток емпатії, інтелекту та соціальних навичок дитини», «Формування соціальних навичок ефективної взаємодії у дітей через упровадження програми «Вчимося жити разом» та інші.

4.3. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

Можливості для неперервної освіти висвітлюють Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Нормативно визначено, що для особистості, яка навчається, повинні бути створені певні умови для одержання потрібних їй знань, розвитку загальних і професійних компетентностей. Неперервній освіті педагогів сприяють вищі навчальні заклади, заклади післядипломної педагогічної освіти. Підтримати педагога у процесі підвищення кваліфікації покликані також центри професійного розвитку педагогічних працівників, які створюються шляхом реорганізації методичних структур (міських, районних, ОТГ кабінетів, центрів) [Закон України..., 2020] та стають потужними установами супроводу професійного зростання педагогів.

У сучасних умовах науково-методичний супровід виступає спеціально організованим процесом взаємодії суб'єктів супроводу, спрямованих на професійне зростання педагога. Суб'єктами супроводу є педагог, наставник, методист, більш досвідчений педагог, викладач післядипломної освіти.

Розроблена система науково-методичного супроводу спрямована на розв'язання наступних завдань:

- ✓ створення умов щодо ефективного професійного зростання педагогів нової української школи;
- ✓ науково-методичне забезпечення інноваційних процесів;
- ✓ включення педагогів у інноваційну, науково-дослідну й експериментальну діяльність;
- ✓ створення мотивації щодо професійного зростання педагогів нової української школи.

Структура науково-методичного супроводу в сучасних умовах освіти передбачає комплексну реалізацію способів супроводу педагогів, вибір залежно від того, на якому періоді впровадження інновації здійснює свою діяльність педагог (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Періоди впровадження педагогічних інновацій (авторка А.В. Сазонова)

4.4. ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ЗАКЛАДУ, ЇЇ ВАРІАТИВНІСТЬ У НАПРЯМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Вчителі відкривають двері.
Входиш ти сам.
Китайська приказка*

Освітня програма закладу у напрямі реалізації Державного стандарту базової середньої освіти

Для реалізації мети повної загальної середньої освіти, яка у Законі України «Про освіту» задекларована як «всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» заклад освіти розробляє та використовує в освітній діяльності освітню програму.

Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання [Про деякі питання, 2020].

Структура, вимоги до змісту, порядок затвердження освітніх програм закладів освіти визначені у Законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту».

Освітні програми можуть бути розроблені на основі відповідної типової освітньої програми або освітніх програм, розроблених суб'єктами освітньої діяльності, науковими установами, фізичними чи юридичними особами й затверджених центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти [Про затвердження типової..., 2021].

Освітня програма закладу освіти схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником. Вона може бути розроблена окремо для кожного рівня (циклу) повної загальної середньої освіти або ж бути наскрізною, розробленою для декількох рівнів освіти.

Не можуть бути затверджені та використовуватися освітні програми, що не передбачають досягнення учнями результатів навчання, визначених державними стандартами.

У лютому 2021 року Міністерство освіти і науки України затвердило Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти [Про затвердження типової..., 2021], яка містить вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою; загальний обсяг навчального навантаження на відповідному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти (в годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання; перелік варіантів типових навчальних планів та модельних навчальних програм; рекомендовані форми організації освітнього процесу; опис інструментарію оцінювання.

Своєю чергою на підставі цієї Типової освітньої програми заклад освіти може розробляти власну, яка має відповідати структурі типової освітньої програми та визначеним нею вимогам до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою закладу освіти; визначати (в обсязі не меншому ніж встановлено відповідною типовою освітньою програмою) загальний обсяг навчального навантаження на відповідному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти (в годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання; містити навчальний план, що ґрунтується на одному з варіантів типових навчальних планів відповідної типової освітньої програми та перелік модельних навчальних програм, що використовуються закладом освіти в освітньому процесі, та/або навчальних

програм, затверджених педагогічною радою, опис форм організації освітнього процесу та інструментарію оцінювання.

Освітня програма закладу освіти може містити інші складники, що враховують специфіку та особливості освітньої діяльності закладу освіти.

Яку нормативну базу використовує заклад освіти для розробки власної освітньої програми?

Основними нормативними документами для створення власної освітньої програми закладу освіти є постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства освіти і науки України, а саме:

- ✓ Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти».
- ✓ Державний стандарт початкової освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р.
- ✓ Наказ МОНУ № 235 від 19 лютого 2021 р. «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів ЗЗСО».
- ✓ Наказ МОНУ № 1146 від 16 вересня 2020 р. «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів третіх і четвертих класів НУШ».
- ✓ Наказ МОНУ № 1480 від 30.11.2020 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у ЗЗСО».
- ✓ Наказ МОНУ № 17 від 09.01.2019 р. «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти».

Яке підґрунтя має Типова програма для 5–9 класів?

Основою формування Типової освітньої програми (ТОП) для 5–9 класів 2021 р. є Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти».

Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг навчального навантаження за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти, адаптаційний (5–6 класи) та базового предметного навчання (7–9 класи) цикли базової середньої освіти, 11 ключових компетентностей для учнів, які формує базова середня освіта, та наскрізні вміння, що поєднують компетентності й галузі, 7 варіантів базового навчального плану, рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання.

У базовому навчальному плані базової середньої освіти визначено загальний обсяг навчального навантаження учнів, його розподіл між роками навчання, освітніми галузями, обов'язковими та вибірковими освітніми компонентами, на його підставі формуються типові навчальні плани як складові частини типової освітньої програми, що містять орієнтовний перелік навчальних предметів, інтегрованих курсів, формування змісту яких може здійснюватися шляхом упорядкування в логічній послідовності результатів навчання кількох інтегрованих освітніх галузей, однієї освітньої галузі або її окремих складників.

На підставі державного стандарту заклад загальної середньої освіти може розробити власну освітню програму, що має пройти експертизу та бути затвердженою у Державній службі якості освіти.

Яку процедуру затвердження проходять освітні програми закладу?

Відповідно до діючого законодавства схвалюється педагогічною радою закладу освіти без експертизи та ухвали державної служби якості освіти:

- ✓ освітні програми закладів освіти, розроблені на основі відповідної типової освітньої програми;
- ✓ освітні програми, розроблені на основі вже створених суб'єктами освітньої діяльності, науковими установами, фізичними чи юридичними особами і затверджених центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти відповідно до вимог цього Закону («Інтелект України», «Росток», «На крилах успіху»);
- ✓ освітні програми, затверджені закладами освіти після проходження інституційного аудиту, що засвідчив високий рівень їхньої освітньої діяльності та внутрішньої системи забезпечення якості освіти.
- ✓ Затверджуються центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти (ДСЯО):
- ✓ Освітня програма, розроблена не на основі типової освітньої програми (на основі Держстандарту), така програма має пройти експертизу на відповідність Держстандарту і затвердження у Державній службі якості освіти України.

Не можуть бути затверджені та використовуватися освітні програми, що не передбачають досягнення учнями результатів навчання, визначених державними стандартами.

Варіативність, гнучкість та нетрадиційність навчального плану ЗЗСО, розробленого на основі ТОП 21

ТОП 21 містить традиційні та нетрадиційні підходи до планування. Саме нетрадиційні підходи підвищують можливості закладу освіти для вибору власного шляху розвитку, реалізації своєї автономії, вибору варіантів для створення власного навчального плану.

Традиційним залишається розподіл навчальних годин за класами (роками навчання) та перелік навчальних предметів, наявність двох варіантів типових навчальних планів для ЗЗСО з українською мовою навчання та для класів із мовою навчання корінного народу або національної меншини поряд із державною мовою чи навчанням українською мовою та вивченням мови корінного народу або національної меншини.

Нетрадиційними підходами стали:

- ✓ орієнтація навчального навантаження на «рекомендований» навчальний час, визначений базовим навчальним планом Державного стандарту для вивчення певної освітньої галузі на адаптаційному та предметному циклах навчання базової середньої освіти;
- ✓ впровадження діапазону «мінімального» та «максимального» навчального навантаження для вивчення предметів галузі, кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі визначає заклад освіти в межах заданого діапазону «мінімального» та «максимального» навчального навантаження;
- ✓ можливість впровадження не тільки внутрішньогалузевих, але й міжгалузевих інтегрованих курсів як окремих освітніх компонентів, які заклад освіти, орієнтуючись на запити учнів, зваживши матеріально-технічні, методичні й інші ресурси, враховуючи батьківську позицію та пропозиції педагогічного колективу, обирає сам, маючи можливість реалізовувати певну освітню галузь за предметами, за інтегрованими курсами чи комбінувати ці рішення.

Вказані нетрадиційні підходи ТОП 21 можуть бути реалізовані в освітній програмі закладу для забезпечення можливостей реалізації власної концепції розвитку таким чином:

По-перше, кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі заклад освіти може зменшувати, включно до мінімального показника або збільшувати до максимального. Чим більше максимального показника – тим менше варіативності, та навпаки, вибір мінімальної кількості годин на предмет дає більш варіативності. Різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин складає «резерв» та може бути перерозподілена закладом освіти між освітніми компонентами. Резерв годин, наприклад, для 5 класу у типовому навчальному плані збільшений у порівнянні з минулим роком на 5,5 годин та складає за освітніми галузями (табл. 4.2):

Таблиця 4.2

Резерв навчальних годин за освітніми галузями

Освітня галузь	Кількість резервних годин
«Мовно-літературна»	1
«Математична»	1
«Природнича»	0,5
«Соціальна і здоров'язбережувальна»	0,5
«Інформатична»	0,5
«Технологічна»	1
«Мистецька»	1
Усього	5,5 год

Такий резерв навчальних годин у кожній освітній галузі може бути перерозподілений на інші освітні галузі, або передбачати перерозподіл годин між обов'язковими для вивчення навчальними предметами одної освітньої галузі, які можуть вивчатися окремо та/або інтегровано з іншими навчальними предметами, або можуть бути використані на вибіркові освітні компоненти.

Не можна зменшувати кількість годин на вивчення української мови (захищена законом «Про повну загальну середню освіту») та фізичного виховання – ця кількість стала, визначена Державним стандартом базової середньої освіти.

По-друге, заклад освіти має можливість обирати компоненти навчального плану з-поміж інтегрованих курсів або окремих предметів. Вибір інтегрованого курсу може давати резерв годин для збільшення варіативності навчального плану, оскільки кількість навчальних годин на вивчення інтегрованих курсів заклад освіти визначає самостійно з урахуванням навчального навантаження на відповідні навчальні предмети у типовому навчальному плані. Більше інтегрованих рішень – більше можливостей для варіативності.

У типовій освітній програмі представлені як внутрішньогалузеві, так і міжгалузеві інтегровані курси, формування змісту яких здійснюється шляхом упорядкування в логічній послідовності результатів навчання кількох освітніх галузей або окремих їх складників. Ці інтегровані курси вивчаються за модельними навчальними програмами або за навчальними програмами, затвердженими педагогічною радою, які заклад утворює самостійно.

Заклад освіти може генерувати різні варіанти реалізації кожної освітньої галузі. Для мовно-літературної освітньої галузі прикладами таких варіантів можуть бути:

- ✓ Варіант 1. Традиційне предметне планування: окремо вивчаються українська мова, українська література, іноземна мова, зарубіжна література.
- ✓ Варіант 2. Предметне планування із впровадженням інтегрованого курсу літератур: українська мова, інтегрований курс літератур, іноземна мова.
- ✓ Варіант 3. Інтеграція мови та літератури з предметним вивченням іноземної мови: інтегрований мовно-літературний курс, іноземна мова.

Для технологічної освітньої галузі прикладами таких варіантів можуть бути:

- ✓ Варіант 1. Традиційне предметне планування: технології.
- ✓ Варіант 2. Предметне планування із впровадженням інтегрованого курсу для посилення галузі: технології, STEM.
- ✓ Варіант 3. Міжгалузовий інтегрований курс замість предмета: STEM.
- ✓ Варіант 4. Поєднання двох міжгалузевих інтегрованих курсів: STEM, робототехніка

Заклад освіти може запропонувати й інші варіанти реалізації галузей.

По-третє, типовий навчальний план традиційно передбачає додаткові години для вивчення навчальних предметів, інтегрованих курсів, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять. Ці години заклад загальної середньої освіти також *розподіляє самостійно*, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальні освітні потреби учнів, що відображається в освітній програмі закладу.

Які можуть виникати ризики щодо реалізації автономії закладу у питанні варіативності навчального плану?

Сьогодні маємо ризики, пов'язані із заощаджуванням на місцях резервних годин (тобто зменшенням тижневого обсягу навантаження) й утворюванням фонду економії заробітної плати. Але держава гарантує певний обсяг годин і передусім коштів із державної субвенції, щоби забезпечити освітні права учнів. Тому «рішення на місцях не розгортати ці години повною мірою – це неприпустимо», – Вадим Карандій.

Є ризик, що сама школа вибере шлях найменшого спротиву та буде використовувати максимальну кількість годин на предмет без введення вибіркового освітніх компонентів. З цього приводу керівники закладів повинні розуміти свою роль у створенні всебічних умов для розвитку здобувачів освіти, для розбудови власного іміджу школи в умовах конкуренції.

З іншого боку, більший навчальний компонент вимагає інших методик і підходів, іншої кваліфікації вчителів, чого на місцях може не вистачати, викладання інтегрованих курсів передбачає спеціальну підготовку викладача, знання ним нових методик та нової дидактики. Відповіддю на цей виклик може бути тільки свідомо, систематична робота щодо професійного зростання вчителів та керівників закладів освіти, підвищення їх кваліфікації та постійна самоосвіта.

Ще одним шляхом реалізації автономії закладу може стати вибір форм організації освітнього процесу. У сучасній школі не є обов'язковою класно-урочна система, коли всі години чітко розділені на уроки. При наявності паралелі класів ефективною формою може стати робота міжкласних груп для практичної роботи під керівництвом учителя, можливо при цьому впровадження моделі перевернутого класу.

Варіантом також може стати винесення на другу половину дня за *окремим розкладом роботи з різними проєктами, впровадження міжгалузевих курсів для посилення певних галузей (Наприклад, сценічне мистецтво посилює й мистецький, і літературний курси, STEM – технологічну галузь)*.

У власній програмі школа надає більш докладний, ніж у типовій програмі, перелік форм, які застосовують учителі, щоб підкреслити специфіку роботи закладу освіти.

4.5. ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НУШ

*Знання – як і небеса – належать усім.
Жоден учитель не має права приховувати їх
від будь-кого, хто про них просить.
Викладання – мистецтво віддавати.
Абрахам Джошуа Гешель*

Методична робота є невіддільною складовою життєдіяльності закладу освіти. Удосконалення фахової майстерності педагогів має відбуватися не лише під час підвищення кваліфікації, а й безпосередньо в школі/гімназії/ліцеї. З огляду на те, що у 2022-2023 році 5-ті класи розпочинають навчання за новим Державним стандартом базової середньої освіти, ми рекомендуємо вже сьогодні організувати посилену підготовку вчителів до викладання в майбутніх 5-9 класах.

На початку кожного навчального року керівником освітнього закладу видається наказ «Про організацію методичної роботи», де чітко визначаються відповідальні особи за предметні напрями, строки проведення шкільних методичних засідань. Керівникам шкільних методичних об'єднань разом з учителями рекомендуємо розглянути такі нормативні документи:

- ✓ Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898 [Про деякі питання..., 2020].
- ✓ Типову освітню програму для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, що затверджена наказом МОН України від 19.02.2021 № 235 [Про затвердження типової..., 2021].
- ✓ Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів ЗЗСО», «Вчитель ЗЗСО», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затверджений наказом Міністерства освіти України від 23.12.2020 № 2736 [Про затвердження професійного ..., 2020].
- ✓ Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа», висвітлені в листі МОН України від 06.08.2021 р. № 4.5/2302-21 [Методичні рекомендації..., 2021].

Провідниками новацій Нової української школи є вчителі початкових класів, які пройшли весь шлях реалізації реформи. Тож під час підготовки педагогів 5–9 класів до викладання за новим Державним стандартом доцільно залучати вчителів початкової школи учителям-предметникам необхідно відвідати їхні уроки, майстер-класи, тренінги. Доцільно присвятити питанню наступності цілий тиждень (або провести тиждень початкової школи), а то й місяць.

На засіданнях шкільних методичних об'єднань рекомендуємо розглянути такі теми (орієнтовно):

- ✓ Наступність між початківцями НУШ та 5-им класом: чого треба навчитися вчителям середньої школи.
- ✓ Методика організації та проведення компетентнісно зорієнтованого уроку.

- ✓ Лайфхаки від учителів НУШ: передаємо досвід колегам.
- ✓ Сучасна дитина і традиційна педагогіка: як навчати покоління «Z».
- ✓ Новий Державний стандарт повної загальної середньої освіти: готуємося до впровадження.
- ✓ Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів НУШ.

Важливо методичні заходи з підготовки вчителів-предметників майбутніх 5–9 класів проводити в тренінговій формі, даючи можливість педагогам на собі відчувати особливості інтерактивних форм, методів і прийомів навчання, що застосовуються в Новій українській школі. Обов'язково слід взяти до уваги Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі/5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа», висвітлені в листі МОН України від 06.08.2021 р. № 4.5/2302-21 [Методичні рекомендації..., 2021].

Якщо говорити про методичну роботу закладу освіти в цілому, то слід звернути увагу на її недоліки. Розповсюдженою помилкою є те, що плани ШМО містять забагато тем для обговорення: одне засідання може включати 4–6 питань. Це свідчить про формальний підхід до справи (зчитуються доповіді – і на цьому все завершується), або про повну відсутність методичної роботи взагалі. Ми рекомендуємо розглядати впродовж одного засідання 1–2 питання, однак робити це максимально якісно: починаючи із висвітлення нормативної бази і завершуючи участю членів методичного об'єднання в інтерактивах на відшліфування практичних навичок. Ураховуючи численні зміни в освіті, зумовлені реформою НУШ, пускати на «самоплив» методичну підготовку вчителів не можна!

Попередні програми мали на меті розвиток предметних компетентностей, нові ж спрямовано на розвиток ключових. Тож під час аналізу відвіданих уроків слід звертати увагу на компетентнісний підхід під час навчання учнів.

Упродовж організації освітнього процесу слід проводити систематичну роботу із дотримання учасниками освітнього процесу академічної доброчесності. І це питання також має розглядатися в межах методичних заходів. З боку педагогів має проводитися роз'яснювальна робота серед учнів щодо неприпустимості списування, написання авторських, а не завантажених з інтернету творів/проєктів/досліджень/рефератів тощо. Здобувачі освіти також мають привчатися користуватися лише перевіреними сайтами, де та чи інша інформація має авторитетного автора. Учитель безпосередньо на уроці може порекомендувати здобувачам освіти перевірені сайти.

Виконання завдань творчого характеру (наприклад, кроссенсу/есе/фанфіку і под.) не повинно зводитися до копіювання вже готових в інтернеті – учень має розробити власний інтелектуальний продукт. Звичайно, матеріали з інтернету можуть слугувати допоміжним інструментом для учня, однак вони не повинні превалювати над особистим внеском здобувача освіти під час виконання завдання.

Після затвердження локального Положення про академічну доброчесність доцільно розглянути його на засіданнях шкільних методичних об'єднань, де вчителі-предметники можуть обговорити особливості впровадження його принципів у межах своїх навчальних предметів.

Учителі-словесники можуть провести навчання серед колег щодо укладання списку літератури (використаних джерел) при написанні статей, тез, доповідей, посилань у межах тексту тощо. Учителі інформатики (або учителі-словесники) можуть навчити користуватися науковими сайтами, зокрема Національною бібліотекою імені Вернадського, науковою електронною бібліотекою періодичних видань НАН України.

Актуальним залишається й питання щодо оцінювання навчальних досягнень учнів. Відповідно до п. 4 ст. 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту», за вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за власною шкалою оцінювання результатів

навчання учнів або за системою оцінювання, визначеною законодавством. Якщо вчитель розробляє власну шкалу оцінювання, то оцінки все одно мають корелюватися з тими критеріями, що визначені Міністерством освіти і науки України.

Особливу увагу керівникам слід звернути на опрацювання з учителями Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів ЗЗСО», «Вчитель ЗЗСО», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затвердженого наказом Мінекономіки України від 23.12.2020 № 2736. Звернімо увагу, що інформаційно-цифрова компетентність зумовлює однакові вимоги як до вчителя-спеціаліста, так і до вчителя першої категорії: «уміє використовувати... цифрові сервіси та технології для організації освітнього процесу, професійного спілкування; опрацьовує основні типи даних (тексти, презентації, графіки, електронні таблиці, аудіо- та відеоматеріали тощо); використовує цифрові сервіси та технології для професійного розвитку (онлайн-тренінги, дистанційні курси тощо)...» [Про затвердження професійного ..., 2020].

Водночас *учителі вищої кваліфікаційної категорії* мають «навчати інших вчителів критично оцінювати інформацію в мережі інтернет, здійснювати захист пристроїв, комунікаційних мереж і баз даних...», «особисто створювати власні електронні (цифрові) навчальні та методичні матеріали, дистанційні курси, тренінги для професійного розвитку» тощо [Про затвердження професійного ..., 2020]. З огляду на це, закладам освіти доцільно продовжити роботу над удосконаленням інформаційно-цифрової компетентності педагогів, оскільки питання залишається відкритим.

Оцінювально-аналітична компетентність, обумовлена новим Профстандартом учителя, передбачає опанування вчителем рефлексивною компетентністю. Отже, доречно спланувати роботу шкільних методичних об'єднань так, щоб у вчителів була можливість об'єктивно оцінити власну професійну діяльність, під іншим кутом зору подивитися на власну роботу, виокремити переваги та ресурси щодо подолання труднощів. Для цього треба запровадити/продовжити взаємовідвідування уроків, наставництво (супервізію), моніторингові дослідження в межах вивчення певного предмета (спостереження за учнями під час освітнього процесу; анкетування учнів та їх батьків (або осіб, що їх замінюють); складання аналітичних довідок за підсумками контрольних робіт або комплексного вивчення викладання предмета тощо). Зауважимо, що відповідно до нового Профстандарту, вчителі першої та вищої категорій мають здійснювати супервізію, надаючи методичну підтримку у плануванні та організації освітнього процесу вчителям-спеціалістам та педагогам II кваліфікаційної категорії.

Отже, організація методичної роботи в закладі освіти має бути цілеспрямованою, системною та якісною. Поширення передового педагогічного досвіду вчителів початкової школи, взаємонавчання та підвищення кваліфікації при обласному інституті післядипломної педагогічної освіти є запорукою професійного росту, вдосконалення та покращення якості викладання навчальних предметів вчителями середньої ланки.

РОЗДІЛ 5. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

*Концентруйтеся на розвитку хорошого в дитині,
тоді зрештою поганому не лишиться місця.*
Марія Монтессорі

Аліна Коваль,
завідувачка ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти

Анастасія Сазонова,
кандидат педагогічних наук, доцент

Анжеліка Мельникова,
Галина Скворцова,
методистки ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти

5.1. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ОСВІТА ДЛЯ ВСІХ

Кожна дитина має власні унікальні індивідуальні особливості розвитку та має право на одержання якісної освіти. Процеси інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в закладі освіти в реалізації базової середньої освіти набувають широкого поширення і стають успішними за умови зміни ставлення в суспільстві до ідеї інклюзії, покращення матеріального забезпечення системи освіти, здійснення необхідної фахової підготовки та підтримки педагогів, батьків, дітей.

На сучасному етапі розвитку освіти в області актуальним є питання створення інклюзивного середовища, у якому діти з особливими освітніми потребами зможуть отримувати освіту.

Обраний нашою державою напрям на створення гідних умов навчання для дітей з особливими освітніми потребами є кроком до впровадження європейських принципів та стандартів життя.

Базові цінності, на яких ґрунтується інклюзивна освіта [Загальна декларація..., 1948; Саламанська декларація..., 1994]:

- кожна дитина – особистість;
- кожна дитина має унікальні здібності, особливості та інтереси;
- прийняття людей із їхніми індивідуальними відмінностями;
- право кожної людини на участь у житті суспільства.

Усе більше батьків, які виховують особливих дітей, прагнуть віддати їх не в спеціальну школу, а в заклад освіти за місцем проживання, де набагато швидше відбувається соціалізація дітвори, адже українське законодавство гарантує рівний доступ до освіти для всіх учнів.

Кожен має право на якісну та доступну освіту

[Закон України..., 2017].

В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Особа має право здобувати освіту в різних формах або поєднуючи їх.

Тому відповідно до п. 5 постанови Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957 Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти [Про затвердження Порядку..., 2021] керівник закладу освіти на підставі заяви одного з батьків (інших законних представників) учня та висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини [Про затвердження положення..., 2017], що надається інклюзивно-ресурсним центром (далі – висновок), утворює інклюзивний клас та організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром та створює команду психолого-педагогічного супроводу [Про затвердження примірного..., 2018].

Команда психолого-педагогічного супроводу включає в себе постійних та залучених членів. Обов'язково, з 1 січня 2022 року участь у засіданнях команди будуть брати фахівці (консультанти) інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) [Про затвердження положення..., 2017].

З моменту утворення інклюзивного класу та впродовж двох тижнів команда супроводу повинна скласти індивідуальну програму розвитку (далі – ІПР) для дитини з ООП, враховуючи:

- висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (далі висновок ІРЦ),
- індивідуальну програму реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності).

Батьки мають бути ознайомлені з Індивідуальною програмою розвитку, у разі порозуміння, батьки підписують ІПР.

Після того індивідуальна програма розвитку затверджується директором закладу освіти.

Складання індивідуальної програми розвитку

Індивідуальна освітня траєкторія учня:

- реалізується на підставі індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану, що розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з учнем та/або його батьками,
- схвалюється педагогічною радою закладу освіти,
- затверджується його керівником та підписується батьками.

[Закон України..., 2020]

Індивідуальний навчальний план (далі – ІНП) учня має забезпечувати виконання ним освітньої програми закладу освіти та передбачати його участь у контрольних заходах, а також у разі необхідності враховує особливі освітні потреби учня, визначені за результатами комплексної психолого-педагогічної оцінки його розвитку.

Індивідуальний навчальний план може визначати відмінні від визначених освітньою програмою закладу освіти послідовність, форму і темп засвоєння учнем освітніх компонентів.

Індивідуальний навчальний план повинен містити, зокрема, інформацію про назву закладу освіти, прізвище та власне ім'я учня; клас, в якому він навчається; цілі виконання та строк дії індивідуального навчального плану; загальний обсяг навчального навантаження та кількість годин на тиждень для вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу); інформацію про адаптацію чи модифікацію змісту освітніх компонентів освітньої програми, послідовність, форму і темп їх засвоєння, очікувані результати навчання.

Форма індивідуального навчального плану визначається закладом освіти [Про затвердження Порядку..., 2021].

Індивідуальний навчальний план складається командою за участю педагогічних працівників, які викладають навчальні предмети (інтегровані курси), у взаємодії з учнями та/або їх батьками (іншими законними представниками), схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується одним з батьків (іншим законним представником) учня.

Інклюзивне навчання учнів, зокрема згідно з індивідуальним навчальним планом, здійснюється відповідно до освітньої програми закладу освіти з урахуванням їх особливих освітніх потреб та особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу, адаптації та/або модифікації окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів).

Відповідно до особливостей розвитку дитини з ООП Команда супроводу розробляє індивідуальний навчальний план, а вчитель – індивідуальну навчальну програму в закладі загальної середньої освіти.

Учитель з команди супроводу визначає за своїм предметом (інтегрованим курсом) способи адаптації (у разі необхідності модифікації) освітнього середовища, навчальних матеріалів, відповідно до потенційних можливостей з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП.

Адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) (далі – адаптація) – зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами (далі – учні) без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) (далі – модифікація) – зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів зі зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах освіти здійснюється за системою

та загальними критеріями оцінювання, затвердженими МОН, та з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності) [Про затвердження Порядку..., 2021].

Команда супроводу визначає способи адаптації освітнього середовища, розумного пристосування, запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку.

Команда супроводу переглядає ІПР з метою її коригування та визначення прогресу розвитку дитини у закладі загальної середньої освіти двічі на рік (у разі потреби частіше).

У разі виникнення труднощів у реалізації ІПР, Команда звертається до фахівців ІРЦ щодо надання методичної допомоги [Про затвердження положення..., 2017].

Корекційно-розвиткові заняття згідно з ІПР проводяться корекційними педагогами, практичним психологом, вчителем-реабілітологом тощо.

Індивідуальна програма розвитку зберігається в особовій справі учня три роки. Батьки (інші законні представники) учня можуть отримати копію індивідуальної програми розвитку на вимогу.

У разі відрахування, переведення учня до іншого закладу освіти копія індивідуальної програми розвитку подається батьками (іншими законними представниками) учня до закладу освіти, де він продовжує здобуття освіти.

Основні завдання та ролі членів команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах базової середньої освіти.

Учитель-предметник є постійним, обов'язковим членом команди! [Про затвердження примірника..., 2018].

Учитель має побудувати свою педагогічну роботу таким чином, щоб дитина опанувала Державний стандарт базової середньої освіти, або відповідно до ІПР, ІНП та цілям які кожен учитель-предметник поставив для цієї дитини.

Провідну роль в організації освітнього процесу під час уроку відіграє вчитель [Щодо організації навчання..., 2020].

Роль і функції вчителя-предметника:

- **Забезпечення освітнього процесу дитини з ООП з урахуванням особливостей її розвитку та ІПР.**
- **Підготовка інформації для учасників засідання Команди супроводу про особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини з ООП, її сильні сторони та потреби, результати виконання дитиною навчальної програми (за своїм предметом або інтегрованим курсом).**
- **Участь у підготовці індивідуального навчального плану дитини з ООП.**
- **Розробка індивідуальної навчальної програми в закладі загальної середньої освіти (за своїм предметом або інтегрованим курсом).**
- **Визначення спільно з іншими педагогічними працівниками рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР.**
- **Створення належного мікроклімату в колективі під час свого уроку.**
- **Надання інформації батькам про стан засвоєння навчальної програми дитиною з ООП.**

Асистент учителя не веде самостійно урок, не дає самостійно завдань під час уроку чи домашніх завдань, не здійснює оцінювання учнів, не звільняє учнів від уроків, у тому числі не складає розклад відвідування уроків учнем з особливими освітніми потребами, не обирає самостійно навчальний матеріал та методики викладання без узгодження з учителями, які працюють у цьому класі.

Асистент учителя перебуває в партнерстві з усіма педагогічними працівниками та забезпечує єдність вимог до виконання освітньої програми та забезпечення реалізації індивідуальної програми розвитку учня з особливими освітніми потребами.

Потреба у додатковій підтримці дитини асистентом учителя або асистентом дитини визначається фахівцями інклюзивно-ресурсного центру та зазначається у висновку про комплексну оцінку [Про затвердження положення..., 2017]. При організації інклюзивного навчання у закладі освіти необхідно враховувати, що асистент учителя не є персональним педагогом для одного чи декількох дітей, він надає допомогу вчителю в організації освітнього процесу в класі, допомагає дітям з особливими освітніми потребами концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю у них тощо. Наголошуємо, що освітній процес у класі з дітьми, у тому числі з особливими освітніми потребами, здійснюється вчителем. Детальніше із функціями асистента вчителя можна познайомитися у листі Міністерства освіти і науки України від 25.09.2012 № 1/9-675.

Взаємодія та підтримка між членами команди супроводу

Педагоги які викладають в інклюзивному класі мають отримувати інформацію, підтримку та консультації один від одного щодо розвитку дитини.

Учителі-дефектологи (учитель-логопед, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог), учитель-реабілітолог – надають рекомендації педагогічним працівникам щодо особливостей організації освітнього процесу, реалізації корекційно-розвиткових цілей в процесі навчання, технології для досягнення кінцевих цілей навчання, визначених в ІПР та застосування адаптацій (модифікацій). Практичний психолог надає консультації та методичну допомогу педагогічним працівникам щодо когнітивного та емоційно-вольового розвитку дитини з ООП. Соціальний педагог надає рекомендації учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі, подолання особистісних, міжособистісних конфліктів.

Робота Команди супроводу здійснюється в межах основного робочого часу працівників [Про затвердження примірної..., 2018].

Однією з організаційних форм діяльності Команди супроводу є засідання її учасників, яке проводиться не менше трьох разів протягом навчального року. За потреби скликаються позачергові засідання. Ініціювати позачергове засідання Команди супроводу може будь-хто з її учасників.

Головою засідання Команди супроводу є директор або заступник директора з навчально-виховної роботи в закладі загальної середньої освіти.

Рішення засідання Команди супроводу приймаються за результатами колегіального

обговорення інформації кожного її учасника відкритим голосуванням (за умови присутності на засіданні не менше 2/3 від загального складу).

Рішення засідання Команди супроводу оформляється протоколом, який веде секретар засідання. Протокол засідання підписується головою, секретарем та всіма учасниками засідання.

Секретар призначається із числа складу постійних учасників Команди супроводу.

За окремі види педагогічної діяльності – роботу в інклюзивних класах (групах) – встановлюються доплата 20 відсотків у співвідношенні до тарифної ставки [Про затвердження Порядку..., 2021: ст. 24].

Роль батьків як членів команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Батьки – важлива частина команди супроводу дитини. Для досягнення якнайкращого результату надзвичайно важливо сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди. Обмін важливою інформацією з батьками дасть змогу вчителям ефективно організовувати освітній процес [Про затвердження положення..., 2017].

Роль батьків у команді супроводу:

- *брати участь у прийнятті рішень, що впливають на освіту та розвиток дитини;*
- *надавати свій дозвіл на проведення комплексного оцінювання розвитку дитини в ІРЦ;*
- *мати повну інформацію про умови навчання дитини;*
- *надавати необхідну інформацію, що може вплинути на навчання та поведінку дитини у школі;*
- *брати участь у розробленні ІПР дитини;*
- *отримувати від учителів та інших спеціалістів інформацію про розвиток, навчання та успішність дитини, зокрема про реалізацію ІПР;*
- *мати доступ до інформації про навчання дитини в школі, включаючи результати оцінювання та звіти;*
- *отримувати консультації фахівців, що працюють з дитиною;*
- *регулярно отримувати звіти про успіхи дитини протягом навчального року;*
- *надавати дозвіл на додаткові послуги, що їх може потребувати дитина;*
- *оскаржувати рішення, що на думку батьків, не найкращим чином задовольнятимуть освітні потреби дитини та працювати з командою над пошуком кращих рішень.*

Отже, взаємоузгоджена комплексна діяльність педагогічних фахівців за участі батьків, яка має за мету створення в освітньому процесі необхідних умов для розвитку особистості дитини, засвоєння нею знань, умінь і навичок, її самореалізації та соціалізації, у підсумку дасть дитині з ООП впевнений старт у майбутнє.

5.2. ПРИНЦИПИ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ В ПРОЄКТУВАННІ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДАХ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Універсальний дизайн освіти – це підхід, що забезпечує філософську основу для розробки широкого спектра навчальних продуктів та довкілля з урахуванням потреб усіх вихованців із самого початку [Байда, 2020]. Це стосується не тільки аспектів навчання: програми, навчального плану, оцінювання знань, викладання, шкільного дизайну, бібліотеки, спортивних майданчиків, гуртожитків, вебсайтів, інструкцій, але й шляхів реформування публічного управління освітою осіб з порушеннями в розвитку.

Універсальний дизайн, який бере свій початок з архітектури та техніки, усе частіше використовується в освіті, маючи назву «універсальний дизайн у сфері освіти».

Практичне впровадження концепції інклюзивного навчання базується на наступних принципах універсального дизайну (табл. 5.1) [Треїт, 2017].

Таблиця 5.1

Принципи універсального дизайну

Принцип	Застосування в соціумі	Застосування в освітній галузі
Рівність та доступність використання	Має гарантувати рівність та доступність середовища для кожного, шляхом надання однакових засобів для всіх користувачів з метою уникнення уособлення окремих груп населення. Дизайн має бути легким у сприйнятті для людей з різним рівнем можливостей: ✓ відсутність сходів до будівлі; ✓ вхід з розсувними дверима в супермаркетах, аеропортах та ін.; ✓ інформація в доступних форматах; ✓ поручні різних рівнів у транспорті, в громадських приміщеннях; ✓ розташування банкоматів на висоті, доступній для кожної людини; ✓ навчальні матеріали, які враховують можливості різних осіб з обмеженими функціональними можливостями ✓ титрування або переклад на жестову мову та ін.	Рівноправне використання: ✓ архітектурно доступне та безпечне освітнє середовище; ✓ навчальні матеріали підготовлені таким чином, що можуть бути використані вихованцями з різними функціональними порушеннями; ✓ вебсайти закладів освіти розроблені так, що інформація на ньому доступна для осіб з порушеннями зору та слуху тощо.
Гнучкість використання	Має забезпечити наявність широкого переліку індивідуальних налаштувань та відповідати різним потребам, уподобанням та можливостям користувачів: ✓ автобус з підіймачами або висувним пристроєм для заїзду; ✓ обладнання офісних робочих місць (стілці, столи, які регулюються за висотою), шкільних парт; ✓ різні варіанти входу – сходи, ескалатор,	Гнучкість користування: ✓ освітній процес відповідає широкому спектру індивідуальних можливостей дітей; ✓ забезпечує гнучку методику викладання та представлення матеріалу;

	- ліфт; ✓ ручка важільного типу на дверях; ✓ можливість придбати речі як у точці продажу, так і через Інтернет.	✓ доступні та гнучкі освітні плани й програми.
Простота та інтуїтивність використання	Дизайну повинна бути притаманна простота та інтуїтивно зрозуміле використання продукту та послуги. Як використовувати продукт має бути зрозуміло будь-якій особі, незалежно від особистого досвіду, освіти, лінгвістичних навичок, віку, рівня концентрації уваги на цей момент. ✓ різні види піктограм; ✓ проста та зрозуміла інструкція щодо користування приладом; ✓ чіткі та інтуїтивно зрозумілі кнопки управління на виробництві, в готелях, в побутових товарах тощо; ✓ оптимальна та зручна розкладка продуктів і товарів в супермаркетах; ✓ цінники, які окрім назви та ціни (великими літерами), також містять зображення товару.	Просте та зручне використання: навчальні матеріали прості та чіткі у використанні незалежно від навичок та досвіду вихованців.
Доступно викладена інформація	Дизайн має сприяти ефективному донесенню до користувача необхідної інформації, незалежно від його можливостей сприйняття або зовнішніх умов: ✓ контрастні кольори стін та підлоги в приміщенні; ✓ рухомий рядок на екрані телевізора; ✓ назви вулиць, подані великим шрифтом; ✓ інформація про зупинки, що дублюються – усно і на табло у транспорті; ✓ інформація на вебсайтах, викладена у доступних форматах (текстовий, відео-, аудіоформат); ✓ доступна для сприйняття інформація на інформаційних табло, в оголошеннях, на рекламних щитах.	Сприйняття інформації, попри сенсорні можливості користувачів: ✓ урахування різного впливу освітнього середовища на «сенсорний досвід» дитини; ✓ використання кольору, світла, звуків, текстури; ✓ легкий доступ до інформаційно-комунікативних технологій.
Мінімізація помилок	Дизайн має звести до мінімуму небезпеку для життя, можливість виникнення ризиків та негативних наслідків у разі випадкових або непередбачуваних дій користувачів: ✓ підсвічування сходів в місцях громадського користування (кінотеатрах); ✓ тротуарна плитка зі спеціальною тактильною поверхнею на перехресті; ✓ тактильна лінія яскравого жовтого кольору, щоб людина не оступилася в метро; ✓ неслизька підлога, що мінімізує ризик посковзнутися і впасти;	Припустимість помилок: ✓ вихованці повинні мати вдосталь часу, щоб надати відповідь на питання; ✓ використання навчального програмного забезпечення, яке має вказівки/застереження, коли вихованець робить неправильний вибір.

	✓ при видаленні файлу з комп'ютера програма уточнює, чи дійсно користувач хоче це зробити; ✓ неправильне використання предмету не виводить його одразу з ладу (електрочайник не вмикається, якщо в ньому немає води, не до кінця закритий холодильник видає звукове попередження тощо); ✓ кольорове маркування на дверях (на скляних дверях), багато людей не помічають скляні двері, а також використання дверей контрастного кольору у порівнянні зі стінами допомагає зорієнтуватися та ін.	
Незначні фізичні зусилля	Дизайн має сприяти дієвому та зручному використанню послуги чи виробу з мінімальним рівнем стомлюваності. Він повинен бути розрахований на незначні фізичні зусилля, яких має докласти користувач. ✓ двері, що легко відчиняються; ✓ вмикач на висоті, зручній для кожного, у тому числі для дитини; ✓ горизонтальні рухомі доріжки в аеропортах; ✓ лавки в зонах очікування в метро чи автобусних зупинках, у парках, біля магазинів, аптек тощо; ✓ особлива форма кришки пляшки, яка робить відкривання більш зручним та ін.	Низький рівень фізичних зусиль: ✓ двері, які легко відкривати вихованцям з різними функціональними порушеннями; ✓ застосування ергономічних вимог/деталей (наприклад, дверні ручки, меблі)
Наявність необхідного розміру, місця простору	Дизайн має сприяти дієвому і зручному використанню послуги чи виробу з мінімальним рівнем стомлюваності. Він повинен бути розрахований на незначні фізичні зусилля, що їх має докласти користувач: ✓ широкий ліфт; ✓ широкі автоматичні розсувні двері для проїзду мами з дитячим візком або людини, яка пересувається в інвалідному візку; ✓ широкі турнікети в громадських місцях; ✓ достатньо простору в кабінеті лікаря, щоб будь-яка людина могла пройти обстеження; ✓ достатньо простору в туалетній кабінці; ✓ достатньо простору в приміщеннях для людей. Які користуються інвалідними візками, а також родин, які хочуть пересуватися візочками з дітьми.	Наявність необхідного розміру і простору: ✓ доступні навчальні місця для учнів, вихованців, у тому числі з прилеглим простором для асистентів вихователя; ✓ меблі, фурнітура та обладнання, що підтримують широкий спектр освітніх методик; ✓ можливість регулювання середовища (наприклад, освітлення) для різноманітних потреб учнів у навчанні та інше.

Реалізація на практиці принципів універсального дизайну лише покращить результативність публічного управління, оскільки в основі цього дизайну лежить повага до прав людини [Порошенко М.А., 2019].

5.3. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН У ПРОЄКТУВАННІ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Освіта має бути доступна для всіх, саме тому сучасний заклад освіти має забезпечувати максимально зручне для всіх учасників освітнього процесу середовище, яке буде відповідати основним принципам інклюзивної освіти, рівності та поваги до прав людини. Для того, щоб забезпечити рівний доступ до освіти осіб з особливими освітніми потребами, в першу чергу необхідно визначитися з бар'єрами, які перешкоджають успішному функціонуванню (навчанню/взаємодії/мобільності) в закладі освіти. Це можуть бути фізичні бар'єри (відсутність пандусів), інформаційні (відсутність субтитрів чи перекладача на жестову мову, дрібний шрифт) інституційні (невиконання законів, положень) ментальні (наші упередження і ставлення).

Необхідними умовами формування саме інклюзивного середовища у закладах загальної середньої освіти є: подолання соціальних та психологічних бар'єрів, упровадження педагогіки партнерства, створення універсального дизайну та розумних пристосувань у закладах освіти, що передбачає не лише дотримання вимог архітектурної доступності будівель та приміщень закладів освіти, але й стосується навчальних матеріалів, методів викладання та оцінювання досягнень учнів, створення безбар'єрного фізичного простору [Щодо організації навчання..., 2021].

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей

[Закон України..., 2017].

Для організації інклюзивного освітнього середовища осіб з особливими освітніми потребами педагогам закладів освіти необхідно враховувати особливі освітні потреби та особливості розвитку дітей, забезпечувати реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії з урахуванням їх сильних сторін, створювати безпечні та комфортні умови для всебічного розвитку та забезпечувати додаткову підтримку в освітньому процесі дитини з особливими освітніми потребами.

На думку П.І. Третьякова, освітнє середовище покликане виконувати такі функції:

- пропедевтико-реабілітаційну (підтримання впевненості тих, хто навчається до себе, зняття психологічних комплексів, формування позитивних установок і орієнтирів);
- корекційно-компенсаторну (подолання педагогічної занедбаності, дезадаптивних форм поведінки).

Основними принципами побудови освітнього середовища, у тому числі й інклюзивною, виступають наступні позиції:

- *принцип поваги до потреб дитини*, обумовлених віковими особливостями та соціальними завданнями (добір обладнання, матеріалів, видів і форм дитячої взаємодії);
- *принцип поваги до думки дитини* (врахування результатів опитування батьків і спостережень за діяльністю дітей, вивчення їх нахилів, видів активності, найбільш значущих місць в освітньому просторі тощо);
- *принцип функціональності середовища* (привабливість і варіативність матеріалів та

обладнання, з яких діти можуть самостійно створити для себе оточення);

- *принцип випереджального характеру навчання* (приблизно 15% ресурсів мають бути орієнтовані на дітей старшого віку, що забезпечує можливість перенесення засвоєних способів діяльності в нові, нетипові умови);
- *принцип динамічності* (процес побудови освітньої середовища (один-два місяці) замінюється процесами насичення та реорганізації: заміна окремих середніх ресурсів, переміщення їх на нові просторові позиції, введення нових смислових, стилевих і відносних елементів).

Створення освітнього середовища передбачає обов'язковий облік освітніх цілей, вікових особливостей дітей, їх освітніх потреб та вимог до моделювання освітніх середовищ.

Варто зазначити що, універсальний дизайн – це створення особливого освітнього середовища, де кожна людина навчається «по-своєму» і цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень.

Універсальний дизайн передбачає максимальне врахування особливих освітніх потреб користувачів ще на етапі планування дизайну послуг, розумне пристосування здійснюється, коли продукт чи послуга вже створені, але потребують їх адаптації відповідно до особливостей користувачів, враховуючи індивідуальні потреби та можливості таких учнів, зазначені в їх індивідуальній програмі розвитку.

Прикладом розумного пристосування в інклюзивній освіті вважається і створення пристосувань освітнього середовища (доступність, освітлення, рівень шуму, потреба в усамітненні), і психолого-педагогічні адаптації (збільшення часу на виконання завдань, збільшення обсягу допомоги, руховий режим, використання заохочень) та адаптації навчального матеріалу (картки-підказки, візуалізація завдань), можливість для дитини навчатися за гнучким розкладом (адаптованим чи модифікованим) [Про затвердження Порядку..., 2020].

При цьому універсальний дизайн не виключає забезпечення необхідними допоміжними засобами для навчання, що дають змогу опанувати освітню програму, відповідно до Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1289 [Про затвердження Порядку..., 2020; Про затвердження Порядку..., 2021].

Допоміжні засоби (асистивні технології) для навчання осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі зазначаються в її індивідуальній програмі розвитку, застосовуються відповідні допоміжні технології – будь-які технологічні пристрої або програми.

Асистивні (допоміжні) технології (АсТ) – це збірний термін, що охоплює різноманітні допоміжні засоби та послуги. Вони являють собою широкий спектр інструментів, стратегій та послуг, що відповідають індивідуальним потребам та можливостям людини, застосування яких забезпечує підтримку окремих видів діяльності для осіб з особливими освітніми потребами.

Вони можуть бути різного характеру і призначення (програмні, електронні, механічні, оптичні). Це і крісла колісні, допоміжні засоби комунікації (планшети, картки, кнопки), протези, слухові апарати (телевізійні пристрої, звукові сигнали), оптичні окуляри, органайзери, ліфти-підйомники, а також пандуси, доріжки, поручні.

Ученим Ю. Носенко виділено три основні шляхи використання асистивних технологій в інклюзивній освіті з певною метою:

- *компенсації*: використання як технічної допомоги, підтримки, часткової компенсації чи заміщення відсутніх природних функцій, що дозволяє учням з ООП повноцінно

залучатись до процесів спілкування й взаємодії;

- *комунікації*: допоміжні прилади й програмне забезпечення, альтернативні форми зв'язку, що полегшують чи уможливають комунікацію у більш зручний спосіб, специфічний для кожного виду функціонального обмеження;
- *дидактичного засобу*: сприяють диференціації, задоволенню індивідуальних потреб, особистісному розвитку дітей з ООП, розкриттю їхніх здібностей, повноцінній інклюзії, включенню в освітнє й суспільне середовище [Сучасні засоби ІКТ..., 2018].

Неодмінною складовою сучасного освітнього простору із застосуванням принципів універсального дизайну є ресурсна кімната і медіатека.

Основним призначенням ресурсної кімнати є створення комфортного простору для організації процесу навчання дітей з ООП на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання.

Ресурсна кімната є прикладом удосконалення інклюзивного середовища та гармонізації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Ресурсна кімната в закладі освіти дозволяє емоційно розвантажити дитину, зняти нервові збудження, знизити рівень агресії, тривожності, активізувати мозкову діяльність, займатися зі спеціалістом в індивідуальному порядку [Нечепорчук, 2019].

Приміщення ресурсної кімнати поділено за допомогою стаціонарної меблевої перегородки на два осередки: навчально-пізнавальний і побутово-практичний.

У першому осередку проходить процес навчання у групах або індивідуально, що досягається завдяки мобільним меблям. У цій зоні усе пристосоване для особливостей навчального процесу. Приміщення оснащено телевізором, ламінатором, комп'ютерним обладнанням та принтером для роботи з додатковим навчальним матеріалом.

Другий осередок – побутово-практичний – допомагає дітям з особливими освітніми потребами адаптуватися у соціумі. Тут сформовано простір, який виконує функції кухні та їдальні. Під наглядом педагогів і з їхньою допомогою діти можуть сформувати й набути навичок самообслуговування, що сприятиме соціально-побутовому комфорту у дорослому житті.

У ресурсних кімнатах діти можуть займатися з корекційними педагогами, працювати за власним адаптаційним графіком. Для учнів, що потребують тимчасового психологічного розвантаження або усамітнення, в ресурсній кімнаті створюється окрема зона, яка використовується незалежно від розкладу занять. При цьому ресурсна кімната може використовуватися усіма учнями закладу освіти [Про затвердження Порядку..., 2021].

Другим важливим інтерактивним приміщенням школи є медіатека.

Медіатека – бібліотека цифрових носіїв інформації або комп'ютерного та мультимедійного обладнання, підключеного до Інтернету, що використовується під час освітнього процесу.

Можливості медіатеки доцільно використовувати для підготовки і проведення відкритих уроків, індивідуальних занять, ігор, позакласної роботи тощо.

Звертаємо увагу на те, що діти можуть перебувати в ресурсній кімнаті та медіатеці винятково у супроводі педагогічних працівників, асистента учня або фахівця, що проводить додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття [Про затвердження Порядку..., 2021].

Отже, універсальний дизайн є невіддільною частиною інклюзивного освітнього середовища, що забезпечує основу для надання освітніх послуг з урахуванням ООП дитини. Це стосується всіх аспектів освітнього процесу: освітніх програм, навчальних планів, оцінювання знань, методів навчання, дизайну закладу, використання допоміжних засобів для навчання тощо.

РОЗДІЛ 6.

БАТЬКИ ЯК ПАРТНЕРИ. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У РОБОТІ З БАТЬКАМИ

*Тому, хто не шукає дороги – її не покажуть.
Постукай – і двері долі відчиняться!*

О. Хайям

Валентина Поуль,

кандидат психологічних наук, доцент

6.1. ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ З БАТЬКАМИ

В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ – КРОК ДО ПІДТРИМКИ ДИТИНИ

Успішна реалізація базової середньої освіти обумовлена необхідністю запровадження в умовах Нової української школи педагогіки партнерства суб'єктів освітнього процесу, що складає їх добровільне спілкування та співпрацю, як зацікавлених рівноправних учасників освітнього процесу, які об'єднані спільними цілями та прагненнями й несуть спільну відповідальність за результат – набування дитиною життєвої компетентності.

Особлива відповідальність за розвиток і повноцінне становлення дитини покладається на значущих дорослих – батьків, вихователів, педагогів. Лише в співробітництві сім'ї та освітнього закладу можливе здійснення ефективного впливу на розвиток особистості дитини.

Члени родин є постійними фігурами у житті дітей, а вчителі можуть змінюватися щороку. Батьки є найголовнішими особами для своїх дітей і справляють на них вирішальний вплив, однак вони потребують підтримки з боку педагогів і громади.

Успішність освітнього процесу залежить від того, як складаються відносини між педагогами, учнями й батьками. Батьки та педагоги – вихователі одних і тих самих дітей, і результат виховання може бути успішним тоді, коли вони стають однодумцями та взаємодіють на засадах педагогіки партнерства.

Стосунки у взаємодії тільки тоді є партнерськими та позитивні, коли вони забезпечують внутрішній комфорт та підтримку одночасно і для дитини, і для батьків, і педагогів. Наскільки вони будуть партнерськими й позитивними однозначно залежить від усіх сторін. Водночас професійна обізнаність та компетентність педагогів щодо технологій розвитку дітей більше, досвід та обізнаність батьків щодо індивідуальних особливостей і потреб своїх дітей ширше, і показуючи приклад позитивної взаємодії та спілкування, ми (педагоги та батьки) надаємо зразок для його наслідування нашими дітьми.

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між педагогами й батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Які страхи, потреби та сподівання переживають батьки?

Моральні цінності, бажання і пріоритети батьків суттєво відрізняються, тому не може бути якоїсь єдиної універсальної моделі роботи з родинами.

Дослідження свідчать, що батьки стикаються зі значними труднощами під час пошуку закладів освіти, в яких їх діти почували себе безпечною і комфортно, в тому числі інклюзивних закладів освіти, які б згодилися прийняти їхніх дітей. Багато батьків зазначають, що спілкування з байдужими або малоосвіченим фахівцями завдає їм великого болю.

З одного боку, зростає увага суспільства до проблем сім'ї, у Концепції Нової української школи наголошується на тому, що запорукою успіху Нової школи є тісна співпраця з батьками, громадами і підтримка з їхньої сторони.

З іншого боку, спостерігаються процеси, які призводять до загострення сімейних проблем. Це, перш за все, зниження соціального рівня більшості сімей, проблеми економічного, а часом і фізичного виживання, що посилює самоусунення багатьох батьків від розв'язання питань виховання й особистісного розвитку дитини.

Визначити страхи, потреби та сподівання родин при реалізації базової середньої освіти Нової української школи доцільно за зразком таблиці 6.1 класними керівниками.

Таблиця 6.1

Страхи, потреби та сподівання родин при реалізації базової середньої освіти НУШ

Страхи, потреби та цінності родин		Педагогі	Батьки учнів	
			з ООП	з типовим розвитком
Побоювання, страхи	Сумніви щодо майбутнього дитини, чи все батьки зможуть зробити в належний спосіб			
	Втрата інтересу до навчання (що робити, якщо дитина відмовляється вчитися, виконувати домашні завдання)			
	Як дитина буде себе почувати серед своїх однолітків (чи не будуть її кривдити однолітки/вчителі/батьки інших дітей?)			
	Чи негативно не вплине спілкування з іншими дітьми на мою дитину			
Потреби	Знайти найкращий заклад освіти/ форму навчання для моєї дитини			
	Мати кращі відносини із дитиною і допомагати їй в коректний спосіб			
	Допомогти дитині навчитися правильно поводитися в різних життєвих ситуаціях			
	Навчитися розуміти дитину, її потреби, позитивно спілкуватися з нею			
	Щоб мою дитину поважали			
Сподівання, щоб (моя) дитина ...	... була в безпеці ... мала друзів ... мала можливість розвиватися ... була незалежною та самостійною ... була щасливою			

Сподівання, потреби та страхи батьків дітей з особливими освітніми потребами так і батьків дітей з типовим розвитком щодо майбутнього своїх синів та доньок багато у чому збігаються. Вони хочуть, щоб їхні діти мали друзів, перебували у безпеці, були щасливими, незалежними, продуктивними членами суспільства.

Урахування інтересів, потреб сімей дасть змогу забезпечити якісні освітні послуги як дітей з особливими освітніми потребами, так і учнів з типовим розвитком. Щоб налагодити ефективні партнерські стосунки з батьками, в тому числі з батьками, які мають дітей з особливими потребами, ми повинні надавати системну та кваліфіковану допомогу з урахуванням їхніх моральних цінностей та пріоритетів. Це допомагає краще зрозуміти членів родин і дає змогу дізнатися про їхні сподівання, проблеми та турботи. Тому важливої уваги набуває формування позитивних взаємин між педагогами, батьками та дітьми (таблиця 6.2.).

Таблиця 6.2

Рекомендації щодо позитивної взаємодії між педагогами, батьками та учнями

Питання	Погляд з позиції позитивної взаємодії
<i>Як підтримати родини, з якими працюємо?</i>	<i>Важливо прислухатися до розповідей батьків про їхню взаємодію з усіма дітьми і з дітьми, які мають особливі потреби.</i>
<i>Як зрозуміти батьків?</i>	<i>Зрозуміти батьків можна лише дізнавшись про їхні цінності та переконання. Щоб досягти цього, педагоги мають добре усвідомити свої власні погляди і цінності.</i>
<i>Чим керуються батьки у вихованні дитини?</i>	<i>Наші моральні цінності суттєво впливають на наші дії; погляди людини на те, що є важливим і що неважливим у житті, значною мірою визначають її особистість.</i>
<i>Як налагодити ефективні партнерські стосунки з батьками?</i>	<i>Щоб налагодити ефективні партнерські стосунки з батьками, ми повинні допомагати їм з урахуванням їхніх цінностей та пріоритетів. Необхідно пам'ятати, що цінності різних сімей можуть радикально відрізнятись, навіть якщо вони належать до однієї культури. Інколи навіть цінності двох членів однієї родини можуть бути зовсім різними.</i>
<i>Яким педагогам довіряють батьки?</i>	<i>Батьки більш схильні розповідати про себе та своїх дітей тим педагогам, хто розуміє їх страхи, потреби та цінності. До таких педагогів вони відчують довіру.</i>
<i>На що орієнтуватися у взаємодії з батьками?</i>	<i>Моральні цінності, бажання і пріоритети батьків суттєво відрізняються, тому не може бути якоїсь єдиної універсальної моделі роботи з родинами. Отже, доцільно орієнтуватися на спільне, що може об'єднати кожну родину!</i>
<i>Яке одне з найголовніших завдань педагогів з батьками?</i>	<i>Одне з найголовніших завдань педагогів допомогти батькам повірити у власні сили і можливості!</i>

6.2. ПІДТРИМКА БАТЬКІВСТВА: МОДЕЛЮВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Уміння поводитися з людьми – одна з найважливіших проблем. Спілкування – це важливий фактор встановлення позитивних взаємовідносин.

Спілкування – це комунікативна взаємодія двох і більше людей, спрямована на встановлення психологічного клімату; психологічну оптимізацію відносин та діяльності; на узгодження та об'єднання зусиль для досягнення спільного результату.

Умови позитивної взаємодії:

- ✓ *Рівноправність психологічних позицій* (батьки/ дитина відчують свою рівність у стосунках з педагогом, коли той приймає їх думки і цінності, навіть, якщо не погоджується з нею. Будь-яка думка має право на існування!).
- ✓ *Загальна гуманна установка* (позитивне ставлення, посмішка у спілкуванні).
- ✓ *Активність його учасників* (важливо, щоб ідеї/ пропозиції батьків/дітей приймалися в школі, родині та реалізовувалися, а не тільки пропозиції/ вимоги педагога – поводити себе відповідно до правил, учити або перевіряти уроки тощо).
- ✓ *Готовність прийняти батьків та їх дітей таким, якими вони є, взаємодіяти з ними* (Всі ми особливі. Кожен виконує роботу/ діяльність/ відпочиває так, як йому це зручно. Можна навести приклад, хто як наводить порядок вдома: хтось кожний день, хтось раз на місяць; хтось раз на пів року, оскільки часто знаходиться у відрядженнях; є і такі, хто запрошує спеціалістів відповідної фірми; або зразу ставлять все на місце і прибирати не потрібно. Чи є універсальний для усіх спосіб? Так і в класі або в родині, кожен робить так, як йому це зручно. Головне домовитися!).

Що нам заважає будувати позитивні та ефективні стосунки з батьками?

Причини непродуктивної взаємодії, які обумовлені нашими особистісними особливостями. Люди з негативним ставленням до себе схильні вдаватися до неконструктивних типів неусвідомлених психологічних захистів:

- ✓ заперечення реальності;
- ✓ проєктування власних недоліків на інших (проєкція);
- ✓ перенесення внутрішнього конфлікту зовні (інверсія);
- ✓ пильну увагу до вчинків інших, їх аналіз при відході від оцінки себе (діти або батьки дуже зручний об'єкт для затвердження оцінювальної позиції).

Часто це поєднується із завищеною самооцінкою, яка в цьому випадку також реалізує функцію психологічного захисту. Такі люди щиро впевнені, що, настирливо оцінюючи інших, приносять оточенню користь. Їм притаманна тяга до моралі, нотацій, резонерству. Їх об'єднує погляд на дитину виключно як на об'єкт виховного впливу.

Спираючись на концепцію Дж. Рейнуотера, наведемо **способи психологічних захистів**, до яких вдаються педагоги та батьки.

- ✓ *Установка на негативний результат* («Самопрограмування на негативний результат»). У цьому випадку педагоги/батьки, наполегливо впроваджуючи у власну свідомість певні негативні образи результатів діяльності, тим або іншим способом сприяють їх здійсненню в реальності.
- ✓ *Тенденція звинувачувати інших у власних невдачах* («Це він/вони винен/винні»). Дорослі звинувачують у всьому когось, але тільки не себе. Закиди можуть адресуватися до колег, рідних, дітей. Природно, найбільш сприйнятливі до них діти.
- ✓ *Негативна життєва установка* («Песиміст»). Позиція педагога/ батьків у цьому

випадку виражається в наступному: «Навіщо намагатися? Що б я не зробив, все одно краще не буде». Песимістичні оцінки поширюються і на інших людей, і, отже, на взаємини з ними.

- ✓ *Конформна установка при прийнятті рішень* («Що скажуть інші?»). У цьому випадку педагоги/батьки орієнтуються на думку інших, нехтуючи власною. Вони намагаються побудувати свою поведінку, ґрунтуючись на судженнях колег, сусідів, знайомих, родичів, забезпечуючи собі зручне пояснення, чому вони не втілюють в життя те, що повинні, те, що важливо і для них, і для їх дітей.
- ✓ *Негативна установка на свої якості особистості* («Який я жахливий!»). Педагоги та батьки спираються на власні уявлення про те, що ніхто в перспективі не зможе ставитися до них позитивно. Ця установка служить пояснювальною функцією того, чому у них не складаються продуктивні стосунки з іншими людьми.

Для впровадження позитивної взаємодії необхідне рішення трьох компонентів:

- ✓ *зміна світогляду педагогів, їх ставлення до себе, свого життєвого досвіду в бік усвідомлення власних почуттів, переживань, проблем і психологічних захистів,*
- ✓ *зміна ставлення педагога до батьків та дітей,* коли він не намагається формувати характер дитини за одним, відомим заздалегідь зразком, а допомагає розвинути в собі щось позитивне, що в неї вже є. Важливо, щоб дорослий повністю приймав дитину такою, якою вона є, і на цій основі намагався зрозуміти її особливості, схильності, вміння та здібності, можливий шлях розвитку. Для дитини важливо відчувати позитивне ставлення батьків до себе,
- ✓ *зміна ставлення педагога до співробітництва у взаємодії з батьками та дитиною.* Батьки та діти відчують свою рівність у стосунках з педагогом, коли той враховує їх думку. Ідуть на зустріч, коли знають, що їх пропозиції також будуть підтримані й реалізовані.

Як батькам відчутти підтримку з боку педагога?

Умовою успішної реалізації базового стандарту середньої освіти в умовах НУШ є необхідність запровадження педагогіки партнерства суб'єктів освітнього процесу.

У чому полягає прояв фактору підтримки батьківства? Для всіх батьків важливо відчувати, що їх дитина перебуває у безпеці, що вона досягає маленьких успіхів щодня. Створення безпечного й успішного для розвитку дітей середовища щодня забезпечує шлях **набування дитиною життєвої компетентності**, що включає:

- ✓ добровільне спілкування та співпрацю;
- ✓ зацікавленість і рівноправність учасників освітнього процесу;
- ✓ об'єднання спільними цілями та прагненнями педагогів і батьків;
- ✓ спільну відповідальність за результат.

Для підтримки позитивної взаємодії з батьками педагогам необхідно розвинути й регулярно практикувати певні якості та психологічні навички взаємодії (табл. 6.3). Ці навички можуть проявлятися дуже природно й показують людині, що ви її слухаєте та хочете підтримати.

Таблиця 6.3

Як виявляти повагу до батьків: психологічний комфорт у взаємодії

Показники	Змістовна характеристика	Приклади
Розуміння культурних, гендерних та мовних особливостей	Мати щире бажання допомогти батькам, інтерес до того, що вони говорять, та бути відкритим до нових ідей. Враховувати погляди батьків на виховання відповідно до культурних особливостей і без жодної дискримінації за цінностями та потребами, расою, кольором шкіри, статтю, віком, мовою, релігією, політичними чи будь-якими іншими переконаннями, національністю, приналежністю до будь-якої етнічної групи, соціальним статусом, власністю, сексуальною орієнтацією, місцем народження або іншим статусом.	Надавати допомогу з повагою до їх гідності, особистості. Розпитати про вірування й звичаї, релігію чи культуру родини, з батьками якої спілкуємося.
Конфіденційність	Довіра й конфіденційність важливі в стосунках педагога та батьків	Батькам потрібно сказати, що, коли вони відверто говорять про особисті речі, ця інформація залишиться конфіденційною та не буде розголошена
Прояв турботи	Намагайтеся якнайкраще зрозуміти ситуацію батьків.	Схоже на те, що вам було дуже складно/сумно/страшно (тощо). <i>Я бачу по Вашому обличчю, як Ви переживаєте...</i> <i>Із Ваших слів я чую, Ви пережили багато труднощів...</i> <i>Я чую, як сумно/страшно Вам було.</i> Уникайте фраз «Я розумію, як відчуваєтеся...», «Я знаю, як це...», «Ви погано виглядаєте/турбуєтеся...» тощо.

Навички невербальної та вербальної комунікації	<i>Уважно слухайте, що батьки говорять про свою дитину, і реагуйте на те, що вони говорять.</i> Навички невербальної комунікації повідомляють людині, що ми її слухаємо, а також можуть бути способом прояву турботи. Вони включають у себе: зоровий контакт, доречне кивання головою, мімічне відображення емоцій, короткі вербальні ознаки того, що ви слухаєте (угу, хм, зрозуміло, так тощо).	✓ Встановлюйте контакт на рівні очей при спілкуванні з батьками. ✓ Завжди звертайтеся до них на ім'я та по-батькові. ✓ Важливо володіти навичками ставити відкриті та закриті запитання.
Схвалення відвертості	Допоможіть батькам відчувати себе комфортно під час обговорення особистих, складних або делікатних тем, подякуйте або щиро похваліть їх за відвертість. Підтримайте висловлювання батьків словами «Я вірю Вам!».	<i>Спасибі, що розповіли мені про це.</i> <i>Ви вчинили дуже сміливо, поділившись цими почуттями зі мною.</i> <i>Хоча вам, напевно, було важко говорити про це зі мною, я думаю, що це дуже допоможе впоратися з ситуацією.</i>
Підтвердження	Нормалізація проблем батьків, допомагають їм зрозуміти, що багато інших сімей переживають подібні реакції і труднощі. Це і є «підтвердження» проблем. Багатьом батькам незручно говорити про проблеми у вихованні дитини. Вони можуть вірити, що ніхто не відчуває себе так, як вони. Вони також можуть думати, що обговорення емоцій або особистих проблем – це ознака слабкості та їх некомпетентності як батьків.	Дати батькам зрозуміти, що її реакції зрозумілі і нормальні: <i>Ви пережили дуже складну ситуацію, тому не дивно, що ви відчуваєте стрес.</i> <i>Те, що ви щойно описали, – це поширена реакція батьків у таких ситуаціях.</i> <i>Багато родин, з якими я працював(ла), також описували подібні відчуття.</i>
Абстрагування від особистих цінностей	Потрібно завжди поважати особисті цінності та вірування батьків, які звернулися за допомогою. Це може бути непросто, особливо коли педагог має іншу точку зору або переконання. Можливо, батькам ніколи раніше не доводилося переживати досвід, коли їх просто слухають без жодного осуду чи оцінки, й це може серйозно допомогти їм довіритися нам.	✓ Уникати оцінки та засудження, що б не сказали батьки. ✓ Говорити батькам про конкретні дії їх дитини, уникаючи оціночного ставлення та негативного забарвлення. ✓ Не дозволяти власним цінностям або віруванням впливати на нашу реакцію на слова батьків.

Уникання порад	Дати пораду і надати важливу чи корисну інформацію – це різні речі (наприклад, інформацію про телефон довіри, юридичні послуги чи громадські організації, що можуть допомогти). Поради означають, що ми говоримо особистості, що їй потрібно зробити, а що – ні (наприклад, «не говоріть про це зі своїм чоловіком»)	✓ Використовуйте ідеї та пропозиції батьків і відзначаєте їх внесок. ✓ У ситуаціях, коли виникає спокуса дати пораду, можна скористатися такою стратегією: запитайте батьків, що б вони запропонували зробити в цій ситуації близькому другу чи члену родини, іншим батькам у подібній ситуації.
------------------------------	---	---

Висловлювання-підтримка важливе для особистості батьків та дітей, сприяє тому, що вони довіряють вчителю, готові поділитися своїм внутрішнім світом і включитися до взаємодії.

Як створити висловлювання з установки позитивної взаємодії?

- ✓ Висловлюйтеся від свого імені «Я-повідомлення», роблячи акцент на своїх почуттях або на результаті, який очікуєте.
- ✓ Використовуйте «Ми», оскільки це об'єднує Вас із батьками/дитиною.
- ✓ Вживайте слова, які мають позитивний, стимулюючий зміст.
- ✓ Уникайте:
 - «ні», «не» – заперечення;
 - «мабуть» – сумнів/звинувачення, а потім виправдання;
 - «але» – протиставлення;
 - «ти» – звинувачення;
 - «я» та «ти» в одному реченні – протиставлення;
 - слів, які мають негативний відтінок (наприклад, «не жадібний», «не брав»);
 - слів, які обмежують у діях; вимог-наказів.
- ✓ Думайте позитивно!

Побудова позитивних стосунків педагогів з батьками є зразком для наслідування дітьми, щоб почати будувати позитивні стосунки з оточенням.

Це можливо при наявності певних умов (рис. 6.1.), що включають:

- ✓ емоційну позитивну підтримку;
- ✓ демонстрацію позитивного до них ставлення;
- ✓ доцільність умінь висловлювати просьби та конструктивно відмовляти надихає батьків та дітей на адекватний спосіб вияву своїх почуттів та регуляції власної поведінки.

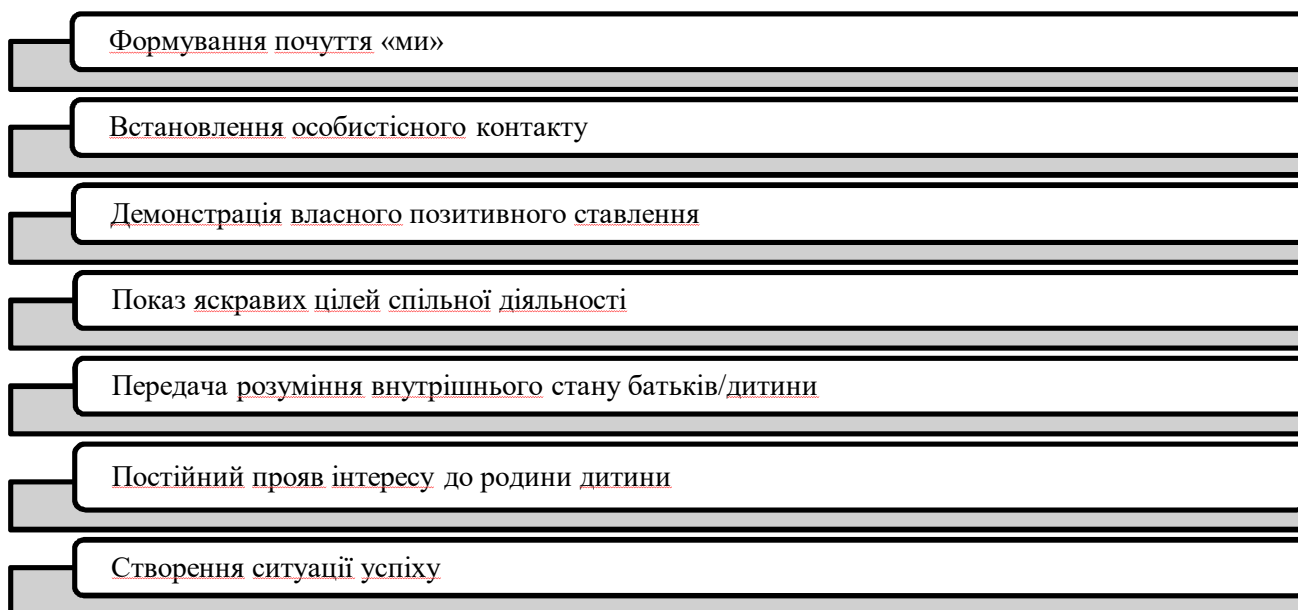

Рис. 6.1. Правила оптимізації позитивної взаємодії

Ефективним є такий стиль взаємодії, при якому в кожній ситуації враховуються особливості партнера по спілкуванню, особливості самої ситуації, мета, якої потрібно досягнути, та час, який відводиться на досягнення мети.

Позитивне спілкування педагогів заохочує батьків і всіх дітей до взаємодії, незалежно від їхніх можливостей, до ініціативи, творчості, що забезпечує теплі родинні стосунки, успішне навчання та розвиток.

6.3. КОМПЛЕКСНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ ДІТЕЙ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НУШ

У Концепції Нової української школи наголошується на тому, що кожна дитина має право на освіту [Концепція НУШ, 2016], а інклюзивна освіта стає все більшим пріоритетом для розвитку успішних практик щодо врахування і поваги до індивідуальних відмінностей різних людей; розуміння учасниками освітнього процесу та суспільством в цілому значущості забезпечення основних прав і свобод дітей з різними особливими освітніми потребами (ООП), насамперед права на освіту. Дослідження свідчать, що батьки стикаються зі значними труднощами під час пошуку інклюзивних закладів освіти, які б згодилися прийняти їхніх дітей.

Запорукою успіху Нової школи в цьому напрямку є тісна співпраця з батьками й підтримка з їхнього боку. Відповідно важливим постає питання підвищення психологічної компетентності батьків, пошук психологічних ресурсів, якими вони можуть скористатися в процесі взаємодії з дітьми (у тому числі з дітьми, які мають особливі освітні потреби). Важливо знайти такі форми та методи роботи, які дозволять урахувати потреби батьків усіх дітей, сприятимуть формуванню активної батьківської позиції, що стане підґрунтям для підтримки дітей з ООП.

Ключову роль у здійсненні якісної співпраці освітньої установи з батьками на засадах педагогіки партнерства відіграє позитивна взаємодія з ними класних керівників та психологічної служби закладу.

Діяльність батьків, педагогів і психолога в інтересах дитини буде успішною тільки в тому випадку, якщо вони стануть союзниками. Через згуртування й мобілізацію спільних зусиль батьків, учителів і психолога будуть ефективніше розв'язуватися завдання супроводу особистісного й вікового розвитку дітей.

Метою взаємодії психолога, класного керівника, вчителя з батьківською громадою є підвищення психологічної компетентності батьків, пошуку психологічних ресурсів, якими вони можуть скористатися в процесі побудови позитивної взаємодії з дітьми.

Важливо знайти такі форми та технології взаємодії, які дозволять врахувати потреби батьків, сприятимуть формуванню активної батьківської позиції, надаватимуть визнання їхнього досвіду у вихованні власних дітей та підтримку в пошуку шляхів побудови позитивної взаємодії.

Організована співпраця може дати імпульс до побудови взаємодії з сім'єю на якісно новій основі, що передбачає не просто спільну участь у вихованні дитини, а усвідомлення загальних цілей, формування довірливих відносин і прагнення до взаєморозуміння.

Інтерактивна взаємодія дозволить врахувати потреби батьків, сприятиме формуванню активної батьківської позиції, буде надавати визнання їхнього досвіду у вихованні власних дітей та підтримку в пошуку шляхів побудови позитивної взаємодії.

Актуальною залишається психологічна обізнаність батьків з питань освіти, розвитку та виховання дітей через інноваційні інтерактивні форми, серед яких найефективнішими є тренінгові технології.

Батьківський тренінг – це особлива систематична інтерактивна форма роботи з батьками, що включає терапевтичний аспект:

- Батьки складають частину оточення дитини, тому зміни в поведінці й способі життя батьків впливають на досвід дитини.
- Тренінгові ігрові вправи і завдання допомагають дати оцінку різним способам взаємодії з дитиною, вибрати більш вдалі форми звернення до неї та спілкування з нею, замінювати небажані конструктивними.
- Сім'я обов'язково має бути включена в освітній процес, а сімейні ресурси самопомоги з самого початку є складовою частиною тренінгового заняття.
- Батьківський тренінг – активна форма роботи з батьками, які хочуть змінити своє ставлення до поведінки і взаємодії з власною дитиною, зробити її більш відкритою та довірливою до світу.

Батьківський тренінг являє собою технологію, за допомогою якої батьки:

- *розуміють процеси розвитку ситуативних взаємозв'язків, необхідних для подолання проблем;*
- *пізнають власні можливості й нахили до самопомоги в проблемних ситуаціях;*
- *можуть апробувати й засвоїти нові способи розв'язання проблем.*

Концепція батьківського тренінгу може мати більш складні цільові установки: спільна робота з батьками скерована на зміну системи цінностей, цільових установок, здатності до переживань, а також поведінки й способу життя батьків. Вона служить завданню виховання

дитини й сприяє процесу її розвитку шляхом досягнення кращого взаєморозуміння між батьками й дитиною, адекватних форм виховної взаємодії, зняття напруги, покращення настрою й забезпечення більших можливостей для подолання труднощів.

Структура тренінгу може бути різноманітною (табл. 6.4) [Підтримка батьківства..., 2020].

Таблиця 6.4

Орієнтовна структура батьківського тренінгу

Структурні компоненти тренінгу	Змістовна характеристика структурних компонентів			
ТЕМА				
Категорія учасників				
Мета	<i>Стисло одним реченням</i>			
Очікувані результати	<i>До 5 конкретних результатів: що будуть знати, вміти, робити тощо учасники</i>			
Зміст тренінгу	Основні компоненти тренінгу			
Перелік активностей	Мета	Обладнання та матеріали	Орієнтовна тривалість	Підсумки
I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МОТИВАЦІЙНА ЧАСТИНА				
1. Вступ 2. Знайомство або привітання 3. Прийняття правил роботи групи 4. Очікування учасників				
II. ОСНОВНА ЧАСТИНА				
5. Оцінка рівня поінформованості 6. Актуалізація проблеми 7. Вправа « » 8. Гра « » 9. Міні-лекція 10. Тощо				
III. ПІДСУМКИ, РЕФЛЕКСІЯ				
11. Завершення тренінгу 12. Оцінка заняття 13. Одержання зворотного зв'язку				
Хід тренінгу	<i>Змістове наповнення</i>			
I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МОТИВАЦІЙНИЙ ЕТАП Вступ Знайомство або привітання Прийняття правил роботи групи Очікування учасників				
II. ОСНОВНА ЧАСТИНА Оцінка рівня поінформованості Актуалізація проблеми Вправа « » Гра « » Мінілекція тощо				
III. ПІДСУМКИ, РЕФЛЕКСІЯ Завершення тренінгу Оцінка заняття Одержання зворотного зв'язку				

Батьківський тренінг проводиться з групою з 12–15 осіб психологом освітньої установи разом із класним керівником, що надає можливість батькам тимчасово відчутти себе дитиною, пережити емоційно ще раз дитячі враження. Щоб тренінг був результативним, необхідно відвідати серію з 3–5 занять. Саме за таких умов буде досягнуто необхідний результат.

Прикладом системи інформаційно-тренінгових занять з батьками може слугувати серія тренінгів з «Підтримка батьківства – крок до прийняття та підтримки дитини», в основу яких була покладена ідея педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між педагогами й батьками, які є добровільними й зацікавленими рівноправними учасниками освітнього процесу [*Підтримка батьківства...*, 2020].

Особливу увагу доцільно звернути на питання надання психологічної підтримки батькам дітей з ООП шляхом створення груп підтримки батьків, що сприяє активізації взаємодії батьків з вихованцями, оскільки відповідальність за розвиток і повноцінне становлення дитини покладається на значущих дорослих – у першу чергу батьків.

Означена підтримка закладає засади створення психолого-педагогічних умов оптимізації спілкування батьків з дітьми, упровадження ефективних засобів психологічного впливу, гармонізації стосунків у сім'ї загалом, втілення у процес спілкування особистісно орієнтованого підходу.

Започатковуючи діяльність у цьому напрямі, доцільно усвідомлювати, що більшість батьків не розуміють поняття «інклюзивна освіта» й особливості здійснення інклюзивної освіти в умовах закладу освіти загального типу.

Страхи та стереотипи щодо спільного навчання з «інклюзивними» дітьми будуть як у педагогів, так і у батьків:

- ✓ по-перше, бентежить відсутність умов;
- ✓ по-друге, педагоги не знають, як працювати з такими дітьми, як їх навчати,
- ✓ по-третє, хвилює відсутність адекватного інформаційного простору для подолання ще багатьох стереотипів суспільства, набуття розуміння, що таке толерантність, емпатія, а головне – прийняття нового та готовність жити й навчати(ся) по-іншому.

Крім того, можуть бути й такі батьки, які проти знаходження в класі «особливої» дитини. На їхню думку, перебування такої дитини може зашкодити іншим дітям. Ставлення до таких дітей рідко виходить за межі пасивного співчуття або засудження. Батьки намагаються вкласти у голови своїх дітей, що з такими дітьми краще не спілкуватися. Адже чуже горе, зазвичай, обходить стороною. На думку таких батьків, ці діти повинні навчатися в окремих спеціальних закладах.

Започатковуючи роботу, доцільно розуміти, що моральні цінності, пріоритети та підходи сімей суттєво різняться, однак сподівання як батьків дітей з ООП, так і батьків дітей з типовим розвитком щодо майбутнього своїх синів та доньок багато у чому збігаються. Вони хочуть, щоб їхні діти мали друзів, перебували у безпеці, були щасливими, незалежними, продуктивними членами суспільства. З урахуванням вищезазначеного для організації позитивної взаємодії батьків і педагогів з дітьми можливо провадити відповідну тематику інформаційно-тренінгових занять:

- ✓ «Як батьки можуть визначити стрес у дитини, і як побудувати допомогу дитині»,
- ✓ «Як побудувати позитивні стосунки з дитиною та допомогти дитині почати будувати позитивні стосунки з іншими дітьми»,
- ✓ «Роль батьків у вихованні дитини, зокрема позитивного ставлення до багатоманіття».

Після проведення означених занять батьки зрозуміють необхідність і важливість перебування дітей з ООП у групі з іншими однолітками. Батьки, що були проти, поступово будуть відзначати позитивні зміни у поведінці та ставленні своєї дитини до «особливого» однолітка. Схвально будуть сприйняті заняття з питань позитивного батьківства, стресостійкості. Усвідомлення, що і діти, і дорослі можуть переживати стрес, уміння визначити стрес і керувати ним, надати дитині допомогу – це навички, які сприятимуть у побудові ефективного спілкування з дітьми.

Отже, тренінгова технологія є важливим компонентом комплексної підтримки батьків дітей з ООП та дітей з типовим розвитком (табл. 6.5) і допомагає батькам подолати скутість, стати більш відвертими в спілкування, сприймати нову інформацію. Батьки почнуть усвідомлювати, що насправді у дітей стереотипів немає, їх дітям часто нав'язують самі дорослі.

Батькам важливо відчувати, що їхня дитина перебуває в безпеці, що вона досягає маленьких успіхів щодня.

Створення безпечного й успішного для розвитку дітей середовища щодня забезпечує реалізацію базової середньої освіти в умовах реформування НУШ та шлях набування дитиною життєвої компетентності.

Таблиця 6.5

Комплексна підтримка батьків		
↓		
Створення психолого-педагогічних умов оптимізації спілкування батьків з дітьми	↔	Удосконалення компетентності педагогів різного фаху і профілю з питання забезпечення комплексної підтримки дітей з ООП та типовим розвитком
Упровадження ефективних засобів психологічного впливу, гармонізації стосунків у сім'ї загалом	↔	Налагодження співпраці та позитивної взаємодії з батьками вихованців та їх підтримка
Втілення у процес спілкування особистісно орієнтованого підходу	↔	Підвищення обізнаності батьків з питань психологічних особливостей розвитку дітей та побудови з ними позитивних стосунків в інтерактивній взаємодії засобами тренінгових технологій і новітніх технологій супроводу.

Отже, урахування інтересів потреб сімей дає можливість забезпечити якісні освітні послуги як дітей з ООП, так і з типовим розвитком. Щоб налагодити ефективні партнерські стосунки з батьками, зокрема з батьками, які мають дітей з особливими потребами, ми повинні надавати системну та кваліфіковану допомогу з урахуванням їхніх моральних цінностей та пріоритетів. Це допомагає краще зрозуміти членів родин і дає змогу дізнатися про їхні сподівання, проблеми та турботи. Тому у руслі сучасної гуманістичної парадигми виховання й освіти особливої уваги набуває формування суб'єктивних позитивних взаємин батьків з дітьми та їх активне включення в освітній процес.

ВИСНОВКИ

Упровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти передбачає професійне зростання особистості педагога Нової української школи в системі неперервної педагогічної освіти, адаптацію та поширення новачій освітянами у широке колективів практиків відповідно до зазначених завдань:

1. Психолого-педагогічний та науково-методичний супровід професійного зростання педагогічних кадрів закладів освіти шляхом модернізації змісту, оновлення принципів, цілей і технологій виховання, розвитку й навчання дітей шляхом подальшого впровадження Державного стандарту базової середньої освіти в реалізації завдань Нової української школи.

2. Удосконалення психолого-педагогічного й науково-методичного супроводів освітнього процесу в Новій українській школі з урахуванням досягнень і викликів навчання в період соціального дистанціювання внаслідок COVID-19:

- ✓ мотивація та стимулювання участі освітян у процесах становлення й розвитку ефективної національної системи освіти;
- ✓ розширення та поглиблення професійних компетентностей педагогів в умовах реалізації завдань Концепції НУШ через використання активних форм навчання;
- ✓ консалтингова допомога консультантам центрів професійного розвитку педагогічних працівників і керівним працівникам закладів дошкільної, загальної середньої та спеціальної освіти щодо управлінського аспекту забезпечення якості НУШ;
- ✓ створення в територіальних громадах творчих консультативних груп учителів-майстрів 1-4-х класів, які зможуть надавати практичну консалтингову допомогу зі складання календарних планів, організації освітнього середовища та дистанційного навчання, використання ефективних технологій навчання, ІКТ тощо;
- ✓ запровадження системи координації діяльності закладів освіти в територіальних громадах щодо розвитку обдарованих дітей та молоді та здійснення супроводу ЗЗСО територіальних громад щодо розроблення, затвердження і впровадження методичних матеріалів за напрямом;

3. Реалізація ціннісних фокусів науково-методичного та психолого-психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах викликів сьогодення засобами інтерактивного навчання з питань:

- ✓ сприяння створенню безпечного і комфортного освітнього середовища, в якому всі його учасники почуватимуться у безпеці, відчуватимуть підтримку та віру у власні сили;
- ✓ посилення психологічної просвіти й позитивної психологічної пропаганди серед учасників освітнього процесу;
- ✓ проведення системної роботи з педагогами, батьками та дітьми щодо подолання бар'єрів інклюзії в НУШ;
- ✓ консультаційна підтримка та супровід працівників центрів професійного розвитку педагогічних працівників територіальних громад з питань психологічного супроводу освітнього процесу та впровадження інноваційних технологій супроводу реалізації базової середньої освіти;
- ✓ надання допомоги педагогічним працівникам у розв'язанні питань щодо підтримки особистості у кризових життєвих ситуаціях.

4. Поширення досвіду моделювання підходу «Безпечна та дружня до дитини школа» як якісного інструменту реформування галузі освіти України з урахуванням прав і потреб усіх дітей; що стає пріоритетом для планування розвитку освітніх установ. Спрямування зусиль на створення безпечного та дружнього до дітей освітнього середовища за стандартами Концепції «Безпечна та дружня до дитини школа» для планування розвитку їхнього іміджу та конкурентоспроможності:

- ✓ розроблення методичного забезпечення щодо впровадження новітніх технологій психологічного супроводу, що сприяють створенню й підтримці безпечних умов дружнього простору;
- ✓ проведення інформаційно-просвітницької інтерактивної для дітей, педагогів та батьківської громадськості щодо створення в освітніх закладах безпечного комфортного середовища з питань здорового способу життя, психологічної підтримки, безпеки життєдіяльності, мінної небезпеки та цивільного захисту;
- ✓ створення освітнього простору, що стимулює фізичну рухову активність особистості та її організацію відповідно до вікової та психофізичної специфіки розвитку організму.

5. Реалізація якісно нового, особистісно й компетентісно обґрунтованого інтегрального цілісного підходу до збереження, розвитку й підтримки інтелектуальної і фізичної індивідуальності кожної особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА

- Алгоритм діяльності*, 2019 – Алгоритм діяльності працівників психологічної служби : Т. 1 [заг. ред. В.Г. Панок]. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 138 с.
- Байда*, 2020 – Байда Л. Як застосовувати в школах універсальний дизайн, стандарти доступності й розумне притосування. Сайт «НУШ». 22 червня 2020. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-zastosovuvaty-v-shkolah-universalnyj-dyzajn-standarty-dostupnosti-j-rozumne-prystosuvannya/>
- Бурцева*, 2020 – Бурцева Ю.О. Використання зарубіжного досвіду професійної підготовки і розвитку педагогів в умовах оновлення української системи неперервної педагогічної освіти. *Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя»*: збірник тез доповідей науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Краматорськ, 10 грудня 2020 р. / відп. ред. Д.В. Малєєв. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. С. 10
- Битянова*, 1997 – Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе. Москва : Совершенство, 1997. 298 с.
- Бревде*, 2007 – Бревде Г. Интегральная психология – специфика направления и подготовка специалистов. *Психологическая газета*. 2007. URL: <https://psy.su/feed/2078/>
- Великий тлумачний словник...*, 2005 – Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 [уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь : Перун. 2005. VIII. 1728 с.
- Державний стандарт...*, 2011, 2020 – Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. *Постанова КМ України від 23.11.2011 №1392. Редакція Постанова КМ України від № 143 від 26.02.2020* URL: <https://cutt.ly/MEWEBeR> ; <https://cutt.ly/XT7nFjm>
- Дубасенюк*, 2009 – Дубасенюк О.А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія*. За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14-47.
- Енциклопедія освіти*, 2008 – Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- Загальна декларація...*, 1948 – Загальна декларація прав людини (рос/укр). Резолюція 217 А (III) Генеральної Ассамблеї от 10 декабря 1948 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
- Закон України...*, 2017 – Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Закон України...*, 2020 – Закон України «Про загальну середню освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2020, № 31, ст. 226
- Казакова*, 1998 – Казакова Е. И. Четыре тенденции и другие проблемы сопровождения. *Школьный психолог*. 1998. № 48. С. 2-3.
- Компетентнісний підхід...*, 2014 – Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації. *Матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м. Київ: [у 2 ч.]*. Ч. 1 / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень, В. І. Луговий, О. І.

- Ляшенко та ін.]. Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. 370 с.
- Концепція НУШ, 2016* – Концепція нової української школи. *Рішення колегії Міністерства освіти і науки України* від 27.10.2016. Київ : 2016. 40 с. URL: <https://cutt.ly/7hMbLxj>
- Коростіянець, 2019* – *Коростіянець Т.П.* Педагогічний супровід студентів в освітніх установах педагогічної вищої освіти / Т. П. Коростіянець // *Інноваційна педагогіка: зб. наукових праць Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. Одеса, 2019 р. – Вип. 12. – С. 111-115. URL: <https://inlnk.ru/20Z5O>
- Крамаренко, Ночвінова, 2019* – Крамаренко І.С., Ночвінова О.В. Збірник нормативно-правових актів щодо матеріально-технічного забезпечення галузі освіти. *Інноваційна діяльність*. Київ. 2019. 80 с.
- Кремень, 2007* – Кремень В. Інноваційна людина: Україна на шляху європейської інтеграції. К.: Агора, 2007. С. 6–7
- Лихненко – Лихненко В.П.* Методичні рекомендації діяльнісний метод навчання. URL: http://plotnikovans.blogspot.com/p/blog-page_10.html?m=1
- Навчання без шкоди..., 2013* – Навчання без шкоди для здоров'я. Довідник-практикум керівника та педагогів школи сприяння здоров'ю. За заг. ред. В.С. Поуль. Донецьк: Витоки, 2013. 290 с.
- Національна стратегія розвитку освіти..., 2013* – Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
- Нечепорчук, 2019* – Нечепорчук А. Новий освітній простір. Безбар'єрність: Інформаційний посібник. / заг. ред. А. Савченко. 2019. 151 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nop/NOP_Bezbaryernist.pdf
- Методичні рекомендації..., 2021* – Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». *Лист Міністерства освіти і науки України* від 06.08.2021 р. № 4.5/2302-21. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/
- Майкл Х. Мескон, Майкл Альберт, Франклин Хедоури, 2006* – Майкл Х. Мескон, Майкл Альберт, Франклин Хедоури. Основы менеджмента. М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. 493 с.
- Мойсеюк, 1998* – Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посібник. Вінниця : Універсум-Вінниця, 1998. 348 с.
- Мушкевич, 2019* – *Мушкевич М. І.* Психологічний супровід сімей, що мають проблемних дітей : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 456 с.
- Овчарова, 2003* – Овчарова Р.В. Практическая психология образования: Учеб. пособие для студ. психол. фак. университетов. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 448 с.
- Овчарук, 2004* – Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід в освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Бібліотека освітньої політики [під заг. ред. О.В. Овчарук]. К. : «К.І.С.», 2004. С. 6–15.

- Павленко, 2014. – Павленко О. Цілепокладання як основна мета в системі формування методичної культури викладача вищої школи. *Наукові записки: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 131. С. 155-164. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Nz_p_2014_131_43.pdf
- Папач, 2016 – Папач О.І. Зміст науково-методичного супроводу вчителів природничо-математичних дисциплін у курсовий період. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 53'2016 Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 236.
- Пахомова, 2018 – Пахомова М.В. Удосконалення механізмів державного управління професійним розвитком педагогічних працівників в системі неперервної освіти: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Ін-т підгот. кадрів держ. служби зайнятості України. Київ, 2018. 244 с.
- Петренко, 2018 – Петренко О. Педагогічний коучинг у діяльності вчителя в контексті реалізації концепції «Нова українська школа». 2018. URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01026935_0.html
- Підтримка батьківства..., 2020 – Підтримка батьківства – крок до прийняття та підтримки дитини: спецкурс: авторський колектив / автори-розробники В.С. Поуль, О.О. Заріцький, К.В. Нікітюк. – Краматорськ : Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2020. – 136 с.
- Пометун, 2017 – Пометун О. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці. URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuye-na-urotsi/>
- Попова, 2013 – Попова О. С. Психологическое сопровождение развития личности учащихся в процессе профессионально-технического и среднего специального образования : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Москва, 2013. 44 с.
- Порошенко, 2019 – Порошенко М.А. Інклюзивна освіти: навчальний посібник. – Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2019.- 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>
- Про деякі питання..., 2020 – Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. *Постанова Кабінету Міністрів України* від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standativ-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
- Про затвердження Концепції..., 2018 – Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти. *Наказ Міністерства освіти і науки України* від 16.07.2018 р. №776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
- Про затвердження Національної..., 2019 – Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. *Постанова КМ «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»* від 23 листопада 2011 р. № 1341» від 12 червня 2019 р. № 509. URL: <https://cutt.ly/4EWE3II>
- Про затвердження положення..., 2017 – Про затвердження положення про інклюзивно-ресурсний центр. *Постанова Кабінету Міністрів України* від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#>
- Про затвердження Порядку..., 2021 – Про затвердження Порядку організації інклюзивного

навчання у закладах загальної середньої освіти. *Постанова Кабінету Міністрів України* від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF>

Про затвердження Порядку..., 2020 – Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти. *Постанова Кабінету Міністрів України* від 9 грудня 2020 р. № 1289.

Про затвердження професійного..., 2020 – Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». *Наказ Мінекономіки України* від 23.12.2020 № 2736.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>

Про затвердження примірною..., 2018 – Про затвердження примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. *Наказ Міністерства освіти і науки України* № 609 від 08.06.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18>

Про затвердження стандарту..., 2019 – Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. *Наказ Міністерства освіти і науки України* від 24.04.2019 № 564. Київ, 2019. 13 с.

Про затвердження типової..., 2021 – Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. *Наказ Міністерства освіти і науки України* № 235 від 19.02.2021 р. URL: <https://cutt.ly/uYe0F47>

Психологічний супровід ..., 2019 – Психологічний супровід особистісного розвитку дорослих: подолання професійних криз та особистісних дисгармоній / Коваленко О.Г., Павлик Н.В., Становських З.Л., Бастун М.В. Київ, 2019. 167 с.

Психологическое сопровождение..., 2020 – Психологическое сопровождение детей с особыми потребностями: учебное пособие / Н.В. Басалаева, Т.В. Казакова, Ж.А. Левшунова; [ред. Ж.А. Левшунова]. Красноярск: Сиб. федер. ун-т, 2020. 77 с.

Пшенична, 2016 – Пшенична Л. Післядипломна освіта – сучасні тенденції прогресу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3. С. 439-448.

Приходько, Юрченко, 2012 – Приходько Ю., Юрченко В. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 328 с. URL: <https://cutt.ly/MEQuSwD>

Развитие сообществ..., 2003 – Развитие сообществ: Пособие для консультантов и организаторов. Мн.: Доктор-Дизайн, 2003. 80 с.

Раскалинос, 2016 – Раскалинос В.Н. Психолого-педагогическое сопровождение образовательного процесса. *Вектор науки ТГУ. Серия : Педагогика, психология*. 2016. № 4 (27). С. 11-15.

Рейчел, Бо Ст'єрне, 2019 – Рейчел П., і Бо Ст'єрне Т. Діяльнісний підхід у школі: дослідження інтегрованих педагогік, що ґрунтуються на ігровому діяльнісному підході та сприяють всебічному розвитку дітей початкової школи. Березень 2019. с. 75. URL: <https://cutt.ly/zTLt7FZ>

Саламанська декларація..., 1994 – Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. Всесвітня конференція щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість. Саламанка, Іспанія,

7-10 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94

- Сидоренко, 2016* – Сидоренко В.В. Інноваційні напрями науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. *Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садком*. К.: РА «Освіта України». 2016. № 7-8(48). С. 22-29.
- Советова, 1998* – Советова О.С. Социальная психология инноваций (Основания, исследования, проблемы): Дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.05: СПб., 1998. 315 с.
- Социальная психология..., 2001* – Социальная психология малой группы: Учебное пособие [Кричевский Р.Л., Дубовская Е.М.] М.: Аспект Пресс, 2001. 318 с.; 2-е изд. 2009.
- Стягунова, 2020* – Стягунова О.О. Науково-методичний супровід професійного зростання педагога дошкільної галузі в системі післядипломної освіти. *Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя»*: збірник тез доповідей науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Краматорськ, 10 грудня 2020 р. [відп. ред. Д.В. Малєєв]. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. С. 133 – 138.
- Сучасні засоби ІКТ..., 2018* – Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навч. посіб./ за заг. ред. Ю.Г. Носенко. Полтава: ПУЕТ, 2018. 261 с.
- Технології роботи..., 2005* – Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. Освіти. [За наук. ред. Л. М. Карамушки]. К.: Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.
- Трейтяк, 2017* – Трейтяк А. Універсальний дизайн в освіті. *Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти*. 2017. URL: <http://rcpio.ipro.kubg.edu.ua/?p=2414>
- Трубачева, 1989* – Трубачева С.Е. Зміст сучасної шкільної освіти: дидактичний аспект. К. 1989. 306 с.
- Уилбер, 2004* – Уилбер К. Интегральная психология: Сознание, Дух, Психология, Терапия [пер. с англ. под ред. А. Киселева]. Москва : ООО «Издательство АСТ» и др., 2004. [4]. 412 с.
- Формування колективу, 2009* – Формування колективу в ДНЗ. [Упорядник: Швайка Л.А.] Х.: Вид.група «Основа», 2009. 143 с.
- Хусаинова, Захарова, Яшкова, 2015* – Хусаинова Р.М., Захарова И.М., Яшкова А.Н. Психологическое сопровождение образовательного процесса: Методическое пособие. Казань: Издательство «Бриг», 2015. 128 с.
- Шихирев, 1999* – Шихирев П.Н. Современная социальная психология. М.: ИП РАН; КСП+; Академический проект, 1999. 448 с.
- Щодо організації навчання..., 2020* – Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році. *Лист Міністерства освіти і науки України* 31.08.2020 № 1/9-495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-495729-20#top>
- Щодо організації навчання..., 2021* – Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році» *Лист Міністерства освіти і науки України* 30.08.2021 № 1/9-436. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83901/
- Цілі SMART...2020 - Цілі SMART: 10 прикладів + інструкція від ТОП-менеджера* // Журнал

«Kozaky». URL: <https://www.kozaky.org.ua/cili-smart-10-prikladiv-instrukciya-vid-top-menedzhera/>

- Чернецька, 2013* – Чернецька Т. Компетентнісно орієнтований підхід як дієвий засіб осучаснення мети і процесу навчання підростаючих поколінь. *Наукові записки* [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. 2013. Вип. 121(2). С. 326-329. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121\(2\)__78](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121(2)__78)
- Чернишов, Чернікова, 2013* – Чернишов О., Чернікова Л. Формування системи науково-методичного супроводу діяльності освітніх округів. *Рідна школа*. 2013. № 7. С. 8-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2013_7_4.
- Юсуфбекова, 1991* – Юсуфбекова Н.Р. Тенденции и законы инновационных процессов в образовании. *Новые исследования в педагогических науках*. М., 1991. Вып. 2 (58).
- Як засвоїти знання ..., 2018* – Як засвоїти знання в дії. Застосування діяльнісного підходу в навчанні. URL: <http://www.osvita.ua.com/2018/09/66191/>
- Beckhard, 1969* – Beckhard R. Organization Development: Strategies and Models. Addison-Wesley Publishing Company, Reading, Mass. 01867. 1969. ERIC Number: ED037623. P. 128
- Poul, Volzhentseva, 2020* – Poul, V., & Volzhentseva, I. (2021). Psychological and pedagogical support of personality: a view in the context of the integrated approach. *HUMANITARIUM*, 44(1), 123-132. URL: <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2020-44-1-123-132>

КОЛЕКТИВ АВТОРІВ

методичного посібника
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НУШ

Бурцева Юлія Олександрівна,	в.о. ректора, доцентка кафедри педагогіки та психології освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук (вступ, розділ 2 п.2.2) https://orcid.org/0000-0003-1859-7493
Гладкова Ганна Валентинаівна,	завідувачка відділу координації роботи центрів професійного розвитку педагогічних працівників Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (розділ 3 п.3.2., розділ 4 п.4.4.)
Капінус Наталія Олександрівна,	завідувачка відділу початкової освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (розділ 2 п.2.2)
Коваль Аліна Володимирівна,	завідувачка ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (розділ 5 п.5.1) https://orcid.org/0000-0002-6119-6559
Колган Тетяна Володимирівна,	декан факультету підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент (розділ 3 п. 3.2.) https://orcid.org/0000-0002-9276-3173
Малєєва Оксана Валентинівна,	доцент кафедри педагогіки та психології освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук (розділ 1 пп.1.2, 1.4, розділ 2 п.2.3) https://orcid.org/0000-0001-6871-4948
Мельникова Анжеліка Валеріївна,	методистка ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (розділ 5 п. 5.3)
Поуль Валентина Станіславівна,	завідувачка кафедри педагогіки та психології освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук, доцент (розділ 1 п.1.1, розділ 2 пп.2.1, 2.2, розділ 3, пп.3.3, 3.4, розділ 4, п.4.1, 4.2, розділ 6, пп. 6.1-6.3, висновки) https://orcid.org/0000-0002-9010-3841
Сазонова Анастасія Вікторівна,	доцент кафедри педагогіки та психології освіти Донецького облІІІПО, кандидат педагогічних наук, доцент (розділ 1 п.1.3, розділ 2, п.2.2, розділ 3 пп. 3.1, 3.3, розділ 4, п.4.3., розділ 5, п.5.2) https://orcid.org/0000-0003-2502-0721
Скворцова Галина Андріївна,	методистка ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (розділ 5 п.5.3)
Стягунова Ольга Олександрівна,	доцент кафедри педагогіки та психології освіти, завідувачка відділу дошкільної Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук (розділ 1 п.1.1.) https://orcid.org/0000-0001-7374-9686
Щербиніна Ганна Олександрівна,	методистка відділу менеджменту освіти та педагогічних інновацій Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (розділ 4 п. 4.5)

ДЛЯ ПОДАТОК

[illegible]